

Poolse migranten

Poolse migranten

De positie van Polen die vanaf 2004
in Nederland zijn komen wonen

Jaco Dagevos (red.)

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, september 2011

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het scp verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het scp te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2011

scp-publicatie 2011-27

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Vertaling samenvatting: Julian Ross, Carlisle, Engeland

Omslagontwerp: Bureau Stijlzug, Utrecht

Foto omslag: ©Paul van Riel / Hollandse Hoogte

ISBN 978 90 377 0530 0

NUR 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Parnassusplein 5

2511 VX Den Haag

Telefoon (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: www.scp.nl

E-mail: info@scp.nl

De auteurs van scp-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Samenvatting en conclusies	11
Literatuur	24
1 Onderzoek onder recent gemigreerde en ingeschreven Polen <i>Jaco Dagevos (SCP)</i>	26
1.1 Polen in het SING-onderzoek	26
1.2 Uitvoering van het veldwerk	28
1.3 Onderwerpen in dit rapport	29
Noot	30
Literatuur	30
2 Omvang en samenstelling van de Poolse bevolking <i>Jaco Dagevos (SCP)</i>	31
2.1 Veranderde regelgeving voor komst Polen naar Nederland	31
2.2 Immi- en emigratie van Polen	32
2.3 Hoeveel Polen zijn er in Nederland?	37
2.4 Polen die recentelijk naar Nederland zijn gekomen	41
2.5 Conclusies	45
Noten	45
Literatuur	45
3 Opleidingsniveau en taalbeheersing <i>Mérove Gijsberts (SCP)</i>	47
3.1 Het opleidingsniveau van Polen die minder dan zes jaar in Nederland wonen	47
3.2 De beheersing en het gebruik van de Nederlandse en de Poolse taal	54
3.3 Conclusies	62
Noten	63
Literatuur	64
4 Arbeidsmarktpositie <i>Jaco Dagevos (SCP) en Jack Burgers (EUR)</i>	65
4.1 Alle Polen aan het werk?	65
4.2 Aanzienlijke werkloosheid	65
4.3 Welk aandeel van de recent gemigreerde en ingeschreven Polen werkt?	68
4.4 Uitkeringen	71
4.5 Zelfstandig ondernemers	72
4.6 Werknemers	73
4.6.1 Sterke vertegenwoordiging op lage beroepsniveaus	73
4.6.2 Primaire en secundaire sector dominant	75

4.6.3	Veel tijdelijke aanstellingen	75
4.6.4	Arbeidsduur: vaak in voltijd	76
4.7	Conclusies	78
	Noten	79
	Literatuur	79
5	Wonen en wijken <i>Erik Snel (EUR)</i>	81
5.1	Ruimtelijke concentratie	81
5.2	Woonomgeving en woonbuurt	83
5.3	Woonsituatie	85
5.4	Conclusies	88
	Literatuur	88
6	Ervaren gezondheid en zorggebruik <i>Roelof Schellingerhout (ITS)</i>	90
6.1	Weinig bekend over gezondheid Polen	90
6.2	Gezondheid en geluk	90
6.3	Bewegen en gewicht	95
6.4	Gebruik van zorgvoorzieningen	97
6.5	Conclusies	99
	Noten	100
	Literatuur	100
7	Sociale contacten, het geloof en culturele opvattingen <i>Mérove Gijsberts (SCP)</i>	102
7.1	Sociale contacten van Polen die minder dan zes jaar in Nederland wonen	102
7.2	De rol van het katholieke geloof	111
7.3	Opvattingen over emancipatie, familieverhoudingen en homoseksualiteit	113
7.4	Conclusies	117
	Noot	117
	Literatuur	117
8	Binding met Polen en met Nederland: blijven of terugkeren? <i>Katja Korte (SCP)</i>	119
8.1	Wens en mogelijkheid tot terugkeer	119
8.2	Welke ervaringen hebben de Polen in Nederland?	128
8.3	Band met Polen en de Poolse groep	130
8.4	Samenvatting en conclusies	133
	Literatuur	135

INHOUD

Summary and conclusions	137
References	150
Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	152

Voorwoord

In 2004 trad Polen toe tot de EU. Vanaf dat jaar is het aantal in Nederland verblijvende Polen snel toegenomen. Met de groei van de Poolse bevolkingsgroep in Nederland komen ook nieuwe vragen op. Vragen die betrekking hebben op hun positie en integratie in Nederland en vragen over de aantallen Polen die in Nederland voor een langere periode in Nederland zullen blijven.

Deze studie wil een bijdrage leveren aan de beantwoording van deze vragen. Daartoe wordt gebruikgemaakt van gegevens uit een survey onder Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen en in de Gemeentelijke basisadministratie (GBA) staan ingeschreven. Een aanzienlijk deel van deze groep lijkt zich te oriënteren op langer verblijf in Nederland. Voor inzicht in het verloop van hun integratie is dit dus een relevante onderzoeksgroep.

In de afgelopen jaren zijn onder Polen in Nederland diverse andere studies verricht.

Die hadden vooral betrekking op tijdelijke seizoensmigranten, die vaak niet in de GBA staan ingeschreven. Hun positie is duidelijk anders dan die van Polen in het onderhavige onderzoek. Vergelijking van de uitkomsten van de verschillende studies is dus belangrijk.

Om die reden is voor dit rapport samenwerking gezocht met onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR). Zij hebben onderzoek verricht in negen gemeenten waar veel Polen wonen en werken. Dit zijn overwegend arbeidsmigranten die vanwege het verrichten van seizoenswerk naar Nederland zijn gekomen. Speciaal voor dit rapport hebben zij cijfermateriaal geleverd over de positie en leefsituatie van deze Polen. Voorts hebben prof. dr. Jack Burgers en dr. Erik Snel, beiden verbonden aan de EUR, een inhoudelijke bijdrage geleverd aan twee hoofdstukken in dit rapport. Ik dank beiden voor de plezierige samenwerking.

Dr. Roelof Schellingerhout (ITS-Nijmegen) heeft het hoofdstuk over de gezondheid van Polen voor zijn rekening genomen. Ik dank hem voor zijn deskundige bijdrage en de prettige wijze waarop deze tot stand is gekomen.

Een conceptversie van dit rapport is besproken door een begeleidingscommissie, waarin zitting hadden: drs. Malgorzata Bos-Karczewska (voorzitter van de Stichting van Poolse experts in Nederland, hoofdredacteur van Polonia.nl), Anne Boer Msc (onderzoeker bij het Expertisecentrum Veiligheid op de Avans Hogeschool Den Bosch) en dr. R. Pijpers (universitair docent Radboud Universiteit Nijmegen). Verder zijn delen van het rapport van kanttekeningen voorzien door Han Nicolaas Bsc (ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties/CBS). Ik dank hen voor hun deskundig commentaar.

Dit rapport is opgesteld op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties/Directoraat-Generaal Wonen, Wijken en Integratie. Vanuit het departement hebben Edo Kort MA, dr. Wieke Vink en drs. A.O. Verweij conceptstukken van commentaar voorzien. Mede namens de redacteur dank ik hen voor hun waardevolle bijdragen en voor de prettige samenwerking.

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting en conclusies

Jaco Dagevos (SCP)

Studie naar recent gemigreerde en ingeschreven Polen

In de afgelopen jaren is het aantal Polen in Nederland snel toegenomen. De toetreding van Polen tot de EU op 1 mei 2004 heeft hieraan een belangrijke impuls gegeven. Vanaf dat moment konden Polen zich in Nederland vrij vestigen. Wel hadden Polen die in Nederland wilden werken tot 1 mei 2007 nog een tewerkstellingsvergunning nodig. Inmiddels vormen de Polen een substantiële migrantengroep. In de politieke discussie komen twee vragen steeds terug: hoe staat het met de positie en leefomstandigheden van Polen in Nederland en welk deel van de Poolse immigranten zal zich voor langere tijd in Nederland vestigen?

Dit rapport wil een bijdrage leveren aan het beeld van de Poolse groep die in de afgelopen jaren naar Nederland is gekomen. Het onderzoek heeft betrekking op Polen die ten hoogste zes jaar in Nederland wonen en zich in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) hebben ingeschreven. Dit laatste is een belangrijk gegeven bij onderzoek onder Polen. Degenen die voornemens zijn om korter dan vier maanden in Nederland te verblijven, hoeven zich niet in de GBA in te schrijven. Onder deze categorie vallen veel arbeidsmigranten die voor korte tijd in Nederland komen werken.

In de afgelopen jaren zijn reeds diverse onderzoeken verricht naar Polen in Nederland (bv. Ilies et al. nog te verschijnen; Korf 2009; Schothorst 2009; Weltevrede et al. 2009). Hoewel het onderscheid niet heel scherp valt te trekken, zijn er duidelijke aanwijzingen dat in onderhavig onderzoek Polen met een langdurig verblijfsperspectief sterker zijn vertegenwoordigd dan in eerder uitgevoerd onderzoek. Dit hangt samen met het feit dat iedereen binnen ons onderzoek is ingeschreven in de GBA. Personen die voornemens zijn om langer dan vier maanden in Nederland te blijven, dienen zich namelijk in de GBA in te schrijven. Verder blijkt het zo te zijn dat in onze onderzoeksgroep velen met hun Poolse partner in Nederland wonen, hetgeen duidt op een oriëntatie op langer verblijf. Daarnaast beschikt een hoog aandeel van de Polen in deze studie over zelfstandige huisvesting en heeft een substantieel aandeel de intentie om zich voor een langere periode in Nederland te vestigen.

De selectie van in de GBA ingeschreven Polen betekent dus dat in onze onderzoeksgroep de kort in Nederland verblijvende arbeidsmigranten minder goed zijn vertegenwoordigd. We vergelijken onderzoeksbevindingen over deze categorie met die van onze studie. Beide typen onderzoek zijn ons inziens complementair. Waar wij de niet in de GBA ingeschreven Polen missen, zijn in andere studies Polen die gericht zijn op vestiging in Nederland weer minder goed vertegenwoordigd.

Survey onder Polen

De informatie uit deze studie is gebaseerd op de Survey integratie nieuwe groepen (SING). In de zomer van 2009 is door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) een steekproef getrokken uit de GBA onder personen van Poolse herkomst van 15 jaar en ouder die op 1 juli 2009 in de GBA stonden geregistreerd en die zich op 1 januari 2004 of later voor het eerst in de GBA hadden ingeschreven. Personen in de steekproef kunnen dus ten hoogste vijfenhalf jaar ingeschreven staan. Uit dit kader is een steekproef getrokken (zie Dourleijn 2010 voor meer toelichting op uitvoering en verloop van het veldwerk). In totaal is informatie verzameld bij 602 personen die korter dan zes jaar in Nederland wonen.

Hoeveel Polen wonen er in Nederland?

Op 1 januari 2010 stonden er ruim 77.000 Polen ingeschreven in de GBA. Vanaf de toetreding van Polen tot de EU in 2004 is het aantal (ingeschreven) Polen sterk gegroeid: in 2004 stonden ongeveer 35.000 Polen ingeschreven.

Behalve dat er vanaf 2004 grote aantallen Polen Nederland binnenkomen, gaan ook grote aantallen weer terug. Sinds 2004 is evenwel het migratiesaldo elk jaar fors in de plus. De laatste jaren schommelt dit tussen de 5000 en 9000 personen per jaar. Van de Polen die Nederland verlaten, gaat 90% terug naar Polen, 5% gaat naar Duitsland en 5% naar een ander land. Van een grootschalige doormigratie naar andere Europese landen is dus geen sprake.

Omdat niet alle in Nederland verblijvende Polen zich in de GBA inschrijven, is het aantal Polen dat in Nederland verblijft, gebaseerd op schattingen. Er zijn verschillende schattingen in omloop. Deze komen steeds in de buurt van ongeveer 150.000 Polen. Het aantal varieert naar alle waarschijnlijkheid over het jaar. De piek ligt in de maanden juli, augustus en september (oogstmaanden), in de eerste maanden van het jaar is het aantal het laagst.

Polen in dit onderzoek

Zoals gezegd richt deze studie zich op Polen die ingeschreven staan en ten hoogste zes jaar in Nederland verblijven. In totaal zijn dit circa 40.000 personen. Uitgaande van de schatting van in totaal 150.000 Polen in Nederland betekent dit dat ongeveer een kwart van de Poolse groep met dit onderzoek in beeld wordt gebracht.

Op basis van het migratiemotief zijn in onze onderzoeksgroep vier categorieën te onderscheiden:

- arbeidsmigranten: naar Nederland gekomen vanwege werk, om geld te verdienen;
- volgmigranten: naar Nederland (mee)gekomen als partner van een Poolse man of vrouw of als kind naar de ouder(s);
- migranten vanwege autochtone partner: naar Nederland gekomen vanwege huwelijk met een autochtone partner; dit zijn overwegend vrouwen die met een autochtone man trouwen;

- overige migranten: naar Nederland gekomen vanwege onder andere politieke motieven, studie of medische redenen.

Tabel S.1

Migratietypologie, Polen (≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	totaal	mannen	vrouwen
arbeidsmigranten	63	81	46
volgmigranten (naar Poolse partner/ouder)	13	7	20
migranten vanwege autochtone partner	12	1	23
overige migranten	11	11	11

Bron: SCP (SING'09)

In de SING-onderzoeksgroep behoort bijna twee derde tot de arbeidsmigranten (tabel S.1). Vooral mannen komen vanwege werk naar Nederland, maar ook bijna de helft van de vrouwen is als arbeidsmigrant naar Nederland gekomen. Ongeveer een kwart van de Poolse vrouwen in deze onderzoeksgroep is vanwege een autochtone partner naar Nederland gekomen. Een vijfde van de vrouwen is volgmigrant. De groep in de GBA ingeschreven Polen die nog niet zo lang in Nederland woont, is derhalve behoorlijk gemêleerd en bestaat niet alleen uit arbeidsmigranten.

Van de arbeidsmigranten is ruim een derde alleenstaand, 16% maakt deel uit van een meerpersoonshuishouden zonder kinderen of partner (tabel S.2). Iets minder dan de helft van de arbeidsmigranten behoort tot een paarhuishouden, waarvan 18% met kinderen. De aanwezigheid van partner en kinderen duidt op een oriëntatie in de richting van langduriger vestiging.

De volg- en huwelijksmigranten onderscheiden zich zoals mocht worden verwacht van de arbeidsmigranten. Onder volg- en huwelijksmigranten komen paarhuishoudens vaker voor. 10% van de Poolse vrouwen die naar Nederland zijn gekomen voor een autochtone partner is alleenstaand. De huishoudenssamenstelling van de personen die vanwege andere motieven naar Nederland zijn gekomen, lijkt vrij sterk op die van de arbeidsmigranten: veel alleenstaanden en veel personen die zonder partner of kinderen in een meerpersoonshuishouden wonen.

Tabel S.2

Huishoudenssamenstelling, totaal en naar migratieachtergrond, Polen (≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	totaal	arbeids- migranten	volg- migranten	migranten vanwege autochtone partner	overige migranten
paarhuishouden, zonder kinderen	29	26	25	51	29
paarhuishouden, met kinderen	22	18	35	32	16
meerpersoonshuishouden, geen inwonende kinderen of partner	14	16	5	3	19
alleenstaand	28	37	1	10	27
inwonend kind	5	1	28	3	6
anders	3	2	6	1	2

Bron: SCP (SING'09)

Van degenen met een partner heeft slechts 11% de partner in het buitenland, de rest woont met de partner in Nederland. Van de Polen in het SING-onderzoek heeft ongeveer een derde kinderen. Van die groep heeft 60% de kinderen in Nederland en 40% in Polen. Bij de arbeidsmigranten is die verhouding half-half. Deze bevindingen wijzen erop dat een belangrijk deel van de SING-onderzoeksgroep gericht is op langer verblijf. De aanwezigheid van partner en van kinderen wordt in de literatuur als een belangrijke indicatie hiervan gezien (bv. Klaver en Odé 2002; Nicolaas 2011).

In het hiernavolgende proberen we antwoord te geven op de volgende drie vragen:

- Hoe staat het met de structurele integratie? Hierbij concentreren we ons op de arbeids- en woningmarktpositie.
- Over welke hulpbronnen beschikken Polen? Denk hierbij aan het opleidingsniveau, de beheersing van de Nederlandse taal, de gezondheid en het sociaal en cultureel kapitaal.
- In hoeverre keren Polen terug naar het herkomstland en welk aandeel van de Polen blijft naar verwachting voor een langere periode in Nederland?

Positie op arbeids- en woningmarkt

Aandeel Polen met betaald werk is even hoog als onder autochtone Nederlanders

Een belangrijk deel van de Polen komt naar Nederland voor werk. In de bevolking van 15 tot en met 64 jaar heeft 69% van de Polen in dit onderzoek betaald werk. Dit is een met de autochtone bevolking vergelijkbaar aandeel. Van de arbeidsmigranten heeft 75% werk, de zogenoemde nettoparticipatie is bij volg- en huwelijkmigranten aanzienlijk lager. Opmerkelijk is de hoge nettoparticipatie van Polen tussen de 45 en 65 jaar: van hen heeft 84% een betaalde baan.

In vergelijking met niet-westerse migrantengroepen hebben recent gemigreerde en ingeschreven Polen aanzienlijk vaker betaald werk. Dit geldt in het bijzonder in vergelijking met de Turkse en Marokkaanse groep.

Velen hebben betaald werk, maar zijn kwetsbaar voor werkloosheid

De nettoparticipatie van Polen in onze onderzoeksgroep steekt dus gunstig af bij die van andere migrantengroepen. Polen komen naar Nederland voor werk. Uit dit onderzoek blijkt echter ook dat een substantieel deel van de Polen werkloos is (13%). Van de arbeidsmigranten die thans werkloos zijn, heeft de overgrote meerderheid eerder in Nederland gewerkt. Zij zijn werkloos geraakt als gevolg van ontslag of het aflopen van het contract. Daarnaast heeft ongeveer een vijfde van de arbeidsmigranten die thans zonder werk zijn, geen arbeidsverleden in Nederland. Zij zijn waarschijnlijk op de bonnefooi naar Nederland gekomen om werk te vinden, maar zijn daar niet in geslaagd. Van de arbeidsmigranten in de beroepsbevolking is 12% werkloos. Ook volg- en huwelijksmigranten zijn vaak zonder werk. Velen van hen hebben in Nederland niet eerder gewerkt. Zij zijn er voorsnog niet in geslaagd om werk te vinden.

Polen zijn dus kwetsbaar voor werkloosheid, vanwege hoge risico's op uitstroom (tijdelijke contracten, sectoren die gevoelig zijn voor seizoens- en conjuncturele invloeden) en vanwege een moeizame instroom (waarschijnlijk vanwege problemen met de Nederlandse taal, aansluitingsproblemen als gevolg van buitenlandse diploma's en het ontbreken van functionele sociale netwerken). In dat opzicht zijn Polen niet anders dan bijvoorbeeld niet-westerse migrantengroepen.

Deze bevindingen geven een ander beeld dan studies die eerder over Polen zijn verschenen. Daaruit blijkt dat bijna iedereen werk heeft. Het verschil hangt naar alle waarschijnlijkheid samen met de wijze van werving van respondenten in deze studies. Zij worden gevonden op plaatsen waar veel Polen samenkomen en werken. Ander onderzoek onder Polen die in de GBA staan ingeschreven laat, net als de bevindingen uit het SING-onderzoek, ook hoge werkloosheidscijfers zien.

Werkenden vaak in lage en tijdelijke functies

Poolse werknemers werken vaak in de onderste regionen van de beroepenstructuur en hebben vaak een tijdelijk dienstverband (tabel S.3). Ook werken veel Polen in een voltijd baan. Vooral op dit punt is het verschil tussen Poolse en autochtone vrouwen groot. Opvallend is de slechte aansluiting tussen de opleiding en hun baan: afgemeten aan de inhoud van het werk is bijna twee derde van de Poolse werknemers te hoog of voor iets anders opgeleid. Polen in het SING-onderzoek zijn vaak werkzaam in de industrie (24%), de sector handel, horeca en vervoer (19%), de landbouw (17%), de bouw (13%) en de financiële en zakelijke dienstverlening (13%). Heel weinig Polen werken in het openbaar bestuur, het onderwijs en de gezondheids- en welzijnssector – sectoren waar autochtone Nederlanders juist vaak werkzaam zijn.

Tabel S.3

Kenmerken van banen van werknemers, Polen (≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
elementaire en lagere beroepen	74	36
tijdelijk dienstverband	34	5
voltijdbaan (≥ 35 uur per week)	m:84/v:62	m:78/v:26
voor iets anders of te hoog opgeleid	62	21

Bron: SCP (SING'09)

Ander onderzoek dat vooral de tijdelijke arbeidsmigranten in het vizier heeft, wijst uit dat velen zijn te vinden in onaantrekkelijke banen in de tuinbouw en voedingsindustrie, dat bijna niemand een vaste baan heeft en dat een groot deel van de werknemers aanzienlijk meer dan 40 uur per week werkt. Zij lijken bijna uitsluitend werkzaam te zijn in de perifere delen van de werkgelegenheid. In vergelijking hiermee is de positie van Poolse werknemers in het SING-onderzoek gunstiger.

Woonsituatie betrekkelijk gunstig

Dat in het SING-onderzoek zich vestigende Polen sterk vertegenwoordigd zijn, blijkt ook uit hun woonsituatie. Zij wonen vaak zelfstandig, een behoorlijk aandeel woont in een eengezinswoning en gemiddeld heeft men ongeveer drie kamers tot zijn beschikking. Onderzoek dat overwegend tijdelijke arbeidsmigranten belicht, wijst op een veel groter aandeel niet-zelfstandig wonenden, die vaak in een meergezinswoning wonen en vaak (slaap)kamers moeten delen met anderen. Het verschil in bevindingen is waarschijnlijk vooral toe te schrijven aan de verschillen in werving van de respondenten. Onderzoek naar tijdelijke arbeidsmigranten vindt respondenten op plekken waarvan bekend is dat er veel Poolse (Oost-Europese) arbeidsmigranten aangetroffen kunnen worden, zoals bungalowparken, 'Polenhotels' en woonvoorzieningen op het terrein van de werkgever. Die wijze van respondentselectie heeft natuurlijk invloed op de resultaten. Bevindingen uit beide typen onderzoek zijn belangrijk: de woonsituatie van overwegend tijdelijke arbeidsmigranten laat te wensen over terwijl die van zelfstandig wonende Polen weliswaar redelijk goed lijkt te zijn. Dit laatste kan ook worden afgeleid aan tevredenheidsscores: op een schaal tussen de 1 en 5 geven Poolse respondenten gemiddeld een 3,7 en is 68% (zeer) tevreden over de woning. Men lijkt redelijk tevreden te zijn met de woning, al zijn de scores aanzienlijk lager dan die van autochtone Nederlanders (4,4 en 91% (heel) tevreden).

Hulpbronnen. Economisch, sociaal en cultureel kapitaal

In de huidige discussie over Poolse migranten wordt wel de vergelijking gemaakt met de komst van Turkse en Marokkaanse migranten. Daarbij speelt op de achtergrond de vraag: gaat de geschiedenis zich herhalen? Is arbeidsmigratie geen voorbode voor volgmigratie en permanente vestiging? En betekent de instroom van Poolse migranten een

toename van het aantal kansarme personen in dit land? Op dit laatste punt gaan we hier eerst in. Op grond van dit onderzoek kan een beeld worden geschetst van de kenmerken van de Polen die in de afgelopen zes jaar naar Nederland zijn gekomen en zich hebben ingeschreven in de GBA. Die kenmerken zijn te beschouwen als vormen van menselijk kapitaal die zij als hulpbron kunnen inzetten voor hun positieverwerving in Nederland. We vatten het menselijk kapitaal breed op. Het betreft het opleidingsniveau, de beheersing van de Nederlandse taal, de gezondheid en het sociale en culturele kapitaal.

Gerealiseerd opleidingsniveau is lager dan van autochtonen...

Van de Polen die maximaal zes jaar in Nederland wonen en in het bevolkingsregister zijn ingeschreven, heeft 22% niet meer dan basisonderwijs genoten. Het aandeel laagstopgeleiden ligt hiermee drie keer zo hoog als onder de autochtone bevolking tussen de 15 en 65 jaar. Ook zijn er relatief minder hogeropgeleide Polen dan in de autochtone populatie: 20% van de Polen in onze onderzoeksgroep heeft een hogeronderwijsdiploma en nog eens 34% een diploma op mbo-, havo- of vwo-niveau. Voor autochtone Nederlanders liggen deze aandelen op 28% respectievelijk 42%.

... maar veel hoger dan van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders

De Polen zijn veel hoger opgeleid dan de Marokkaanse en Turkse Nederlanders. Het opleidingsniveau van de recent gemigreerde Polen komt het meest in de buurt van dat van de Surinaamse groep. Bij deze vergelijking is natuurlijk voorzichtigheid geboden, al was het alleen maar omdat onder de vier 'klassieke' migrantengroepen een aanzienlijk aandeel tot de tweede generatie behoort en de eerste generatie in veel gevallen al lang in Nederland is.

Opleidingskwalificaties vooral in Polen verworven

Het merendeel van de Polen heeft alleen in het herkomstland een opleiding gevolgd: 86% is uitsluitend in Polen naar school geweest (of heeft in enkele gevallen helemaal geen onderwijs genoten), 12% heeft in beide landen een opleiding gevolgd en 2% is alleen in Nederland naar school geweest. Slechts een klein gedeelte van de recent gemigreerde Polen tussen de 15 en 65 jaar gaat momenteel naar school. Dit zijn zowel studiemigranten als meegemigreerde kinderen. Ruim 90% van de populatie recent gemigreerde Polen is niet meer schoolgaand.

Poolse vrouwen hoger opgeleid dan de mannen, veel lageropgeleide jongeren

Opvallend bij de Poolse groep is dat de vrouwen beduidend hoger zijn opgeleid dan de mannen. Dit komt overigens ook naar voren in het onderzoek van Ilies et al. (nog te verschijnen) onder Poolse arbeidsmigranten. Meer Poolse vrouwen dan mannen hebben een hogeronderwijsdiploma of een diploma op mbo-, havo- of vwo-niveau. Poolse mannen hebben juist veel vaker dan de vrouwen uitsluitend basisonderwijs genoten of hebben maximaal een diploma op vbo/mavo-niveau. Bij niet-westerse migrantengroepen is dit precies andersom (Turkenburg en Gijsberts 2007; Vogels 2011). Opvallend is het hoge aandeel lageropgeleide jongeren. Ruim 40% van de jongeren heeft maximaal basisonderwijs of enkele jaren lager secundair onderwijs gevolgd. Dit wijst

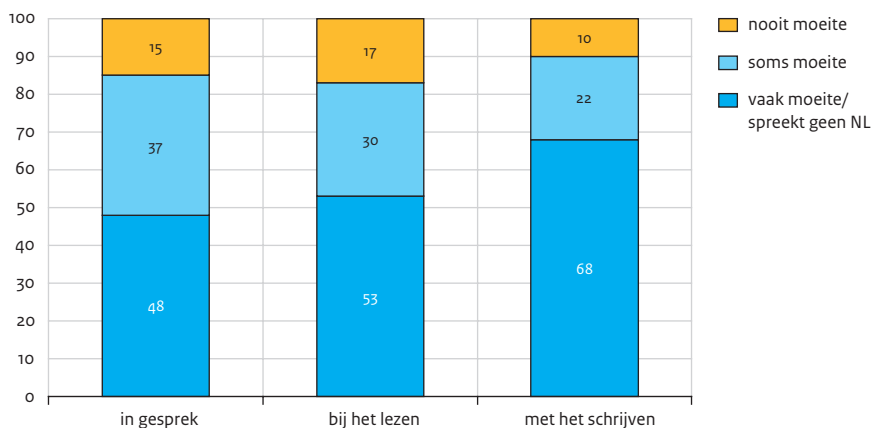
erop dat een selectie van lageropgeleide jongeren naar Nederland komt, mogelijk aange- trokken door het aanbod van laaggeschoold werk. Ook op andere terreinen nemen Pool- se jongeren in dit onderzoek een opmerkelijke plaats in. Zo is hun werkloosheid hoog, hebben ze weinig contact met autochtonen en voelen ze zich niet erg thuis in Nederland. Ze hebben een onduidelijk toekomstperspectief: een belangrijk deel van de jongeren weet niet of ze in Nederland zullen blijven of terug zullen keren naar Polen.

Veel Polen hebben moeite met de Nederlandse taal

De meerderheid van de recent gemigreerde Polen in Nederland heeft vaak moeite met de Nederlandse taal, of spreekt helemaal geen Nederlands (zie ook Ilies et al. nog te verschijnen; Weltevrede et al. 2009). Dit is niet verwonderlijk gezien de relatief korte periode dat ze in Nederland wonen. Poolse migranten hebben het minste moeite met het Nederlands in een gesprek (waarbij het verstaan makkelijker gaat dan het spreken), gevolgd door lezen en schrijven (figuur S.1).

Figuur S.1

Beheersing van de Nederlandse taal in gesprek, bij het lezen en bij het schrijven onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

Bron: SCP (SING'09)

Veel Polen zijn erop gericht om de Nederlandse taal te leren. Ruim 40% van de recent gemigreerde en ingeschreven Polen heeft een taalcursus gevolgd (in het kader van de vrijwillige inburgering, een taalcursus of beide). Gegeven de korte periode van verblijf is dit een hoog percentage. Ook uit ander onderzoek blijkt dat een hoog aandeel Poolse migranten het Nederlands wil leren, maar dat men niet overgaat tot het volgen van een cursus vanwege de korte tijd dat men in Nederland blijft en het gebrek aan tijd vanwege lange werkdagen (zie bv. Van Arum et al. 2010).

Polen hebben goede gezondheid

Naast opleiding en beheersing van de taal van het bestemmingsland bepaalt de gezondheid van een persoon de mogelijkheden tot participatie. Het is een vorm van menselijk kapitaal. Dat gezondheid een factor van belang is voor allerlei vormen van participatie blijkt onder meer uit onderzoek onder vluchtelingengroepen (Dourleijn en Dagevos 2011) en migrantenvrouwen (Keizer en Keuzenkamp 2011). De recent gemigreerde en ingeschreven Polen blijken een goede gezondheid te hebben. Tabel S.4 presenteert cijfers over ervaren gezondheid. Informatie over de fysieke en psychische gezondheid wijst op hetzelfde beeld. Opvallend is dat ook in de hogere leeftijdscategorieën een hoog aandeel van de Polen een goede gezondheid ervaart. Dit lijkt erop te wijzen dat er een selecte groep naar Nederland komt. Verder is het denkbaar dat Polen met gezondheidsklachten eerder teruggaan naar Polen.

Tabel S.4

(Zeer) goede ervaren gezondheid^a, Polen (≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
totaal	91,8	82,5
leeftijdsklasse		
15-24 jaar	90,4	93,3
25-34 jaar	92,4	84,8
35-44 jaar	91,8	88,6
45-64 jaar	92,7	74,3

a Antwoord op de vraag 'Hoe goed is over het algemeen uw gezondheid?' De antwoordmogelijkheden 'zeer goed; goed' werden gehercodeerd tot (zeer) goed. De overige drie antwoordmogelijkheden waren 'gaat wel; slecht; zeer slecht'.

Bron: SCP (SING'09)

Niet op alle fronten wijzen de bevindingen op een gunstig beeld. Met name lageropgeleide mannen blijken vaak te zwaar te zijn. Ook is gevraagd naar de mate waarin men zichzelf een gelukkig mens vindt. Dan zijn de scores aanzienlijk lager dan bij de autochtone Nederlanders. Dit geldt in het bijzonder voor veel jongeren en lageropgeleiden. In de media circuleren veel verhalen over overmatig drankgebruik van Polen. In het SING-onderzoek is over dit onderwerp geen informatie verzameld.

Sociale netwerken: veel contact met Polen én veel contact met autochtone Nederlanders

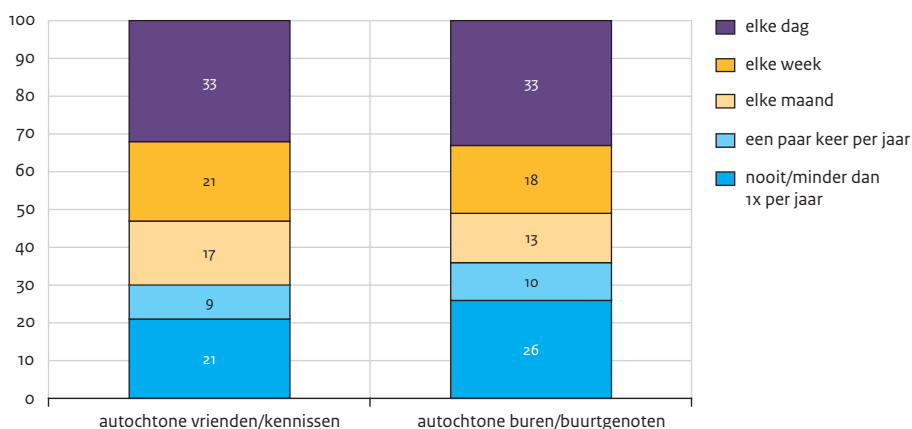
Sociale contacten kunnen fungeren als motor achter positieverwerving. Sociale contacten worden dan sociaal kapitaal. Een belangrijke vraag in onderzoek naar migranten is in hoeverre contacten met de eigen herkomstgroep belemmerend en contacten met autochtone Nederlanders bevorderend werken voor de positieverwerving. Voor de Polen is dit nog een open vraag. Onderzoek onder niet-westerse groepen wijst doorgaans op

positieve gevolgen van contacten met autochtonen, onder andere met betrekking tot de beheersing van de Nederlandse taal, de beeldvorming over Nederland en het vinden van werk (Dagevos en Gijsberts 2008; Huijnk et al. 2010; Vervoort 2011).

Zeker gezien de betrekkelijk korte verblijfsduur heeft een opvallend groot aandeel regelmatig contact met autochtone Nederlanders. Een op de drie Polen die hier korter dan zes jaar verblijven, heeft elke dag contact met autochtone Nederlanders in de vrije tijd. Dit kunnen vrienden, kennissen, maar ook burens of buurtgenoten zijn. Nog eens een op de vijf heeft zeker elke week contact met autochtonen. Binnen onze onderzoeksgroep heeft ongeveer een op de vijf Polen nooit contact met autochtone Nederlanders (figuur S.2).

Figuur S.2

Contacten van Polen (≤ 6 jaar in Nederland) met autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)^a

a Degenen die aangeven dat contact niet van toepassing is (bijvoorbeeld omdat ze geen autochtone burens hebben), zijn ondergebracht in de 'geen contact' categorie.

Bron: SCP (SING'09)

Het contact met Poolse vrienden en kennissen komt vaker voor dan dat met autochtone vrienden en kennissen. In dit onderzoek heeft 37% iedere dag contact met andere Polen en nog eens 36% minimaal elke week. Dit betekent dat meer dan 70% van de Polen minstens wekelijks met andere Polen omgaat. Een kleine groep heeft nooit contact met andere Polen (6%). Ook bijna de helft van de Polen heeft minimaal iedere week contact met Poolse burens of buurtgenoten. Dit geeft aan dat Polen relatief vaak bij elkaar in de buurt wonen of zelfs op dezelfde locatie. Toch is er – zo blijkt uit ons onderzoek – ook een aanzienlijke groep (een op de drie) die nooit contact heeft met Poolse burens of buurtgenoten. Klaarblijkelijk woont een gedeelte van de recent gemigreerde (ingezetenen) Polen niet in een buurt met andere Polen. Ilies et al. (nog te verschijnen) vinden in hun onderzoek veel lagere aandelen Polen (13%) die nooit contact met andere Polen in de buurt hebben. Dit is niet verwonderlijk gezien de verschillen in onderzoeksgroep (meer

gevestigde versus tijdelijke migranten) en onderzoeksdesign (landelijke steekproef versus onderzoek op plaatsen waar veel Polen samenkomen).

Polen gaan vaak om met andere Polen, maar ook opvallend vaak met autochtone Nederlanders. De Polen vormen dus geen gesloten groep. Ook weinig Polen vinden het een probleem als een kind autochtone vrienden zou hebben of met een autochtone Nederlander zou trouwen. De sociale afstand tussen Polen en autochtone Nederlanders is niet groot.

Moderne opvattingen over emancipatie

Polen blijken niet wezenlijk andere opvattingen te hebben over de rollen van mannen en vrouwen dan autochtone Nederlanders. Veel Polen in onze onderzoeksgroep zijn van mening dat vrouwen niet hoeven te stoppen met werken als er een kind komt, dat mannen ook verantwoordelijk zijn voor het huishouden en dat het hebben van een inkomen voor meisjes net zo belangrijk is als voor jongens. Dergelijke opvattingen zijn relevant in relatie tot onder meer de arbeidsparticipatie van vrouwen.

Driekwart van de Polen in dit onderzoek rekent zich tot het katholieke geloof

Circa driekwart van de recent gemigreerde en ingeschreven Polen rekent zich tot het katholieke geloof. Voor ongeveer de helft van de gelovigen speelt het geloof een belangrijke rol in hun persoonlijk leven. Zij vinden het geloof een belangrijk deel van zichzelf en voelen zich persoonlijk gekwetst wanneer anderen kritiek uitoefenen op het geloof. Voor de andere helft van degenen die zich katholiek noemen, geldt dit dus niet. Zij lijken er een minder persoonlijke geloofsbeleving op na te houden.

Blijven of terugkeren?

Sinds 2004 neemt het aantal in Nederland wonende Polen snel toe. Een belangrijke vraag is of we te maken hebben met een nieuwe grote migrantengroep of dat de Poolse migratie vooral een tijdelijk karakter heeft, waarbij uiteindelijk de meesten zullen terugkeren naar Polen. In ons onderzoek hebben we informatie verzameld over intenties ten aanzien van terugkeer en langdurig verblijf. Hieruit blijkt dat een aanzienlijk deel van de Poolse onderzoeksgroep voornemens is om in Nederland te blijven wonen (tabel S.5). Rond de 40% geeft aan dat ze niet meer permanent in Polen willen wonen. Iets minder dan een derde zou wel weer in Polen willen wonen. Een groot aandeel daarvan denkt overigens dat dit niet in de komende twee jaar het geval zal zijn. Van alle Polen in dit onderzoek denkt de helft dat zij over vijf jaar nog in Nederland zullen wonen. Een belangrijk deel van de geregistreerde Polen die de afgelopen zes jaar naar Nederland zijn gekomen, verwacht dus nog een aanzienlijke periode in Nederland te blijven. Een andere conclusie is dat ongeveer een derde nog niet weet of zij voor een langere periode in Nederland blijven. Dit zien we vooral bij arbeidsmigranten en lageropgeleiden. Waarschijnlijk speelt onzekerheid over de economische perspectieven bij deze groepen een rol.

Tabel 5.5

Intentie om in Nederland te blijven dan wel terug te keren naar Polen (ingeschreven Polen ≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

<i>Zou u voor altijd in Polen willen wonen?</i>	
ja	31
nee	41
weet niet	29
<i>Denkt u dat u over vijf jaar nog in Nederland woont?</i>	
ja, zeker	51
nee, waarschijnlijk in Polen	15
nee, waarschijnlijk in een ander land	5
weet niet	29

Bron: SCP (SING'09)

Afgaande op de intenties lijkt het er dus op dat een substantieel aandeel van de Polen uit deze onderzoeksgroep voor langere tijd in Nederland zal blijven. Dat beeld komt ook naar voren wanneer we naar de feitelijke cijfers over emigratie kijken (Nicolaas 2010, 2011). Ongeveer 40% van de in de GBA geregistreeerde Polen die sinds 2000 naar Nederland zijn gekomen, woont nog steeds in dit land. Een kleine 60% is inmiddels weer vertrokken. Er is dus veel emigratie, maar een behoorlijk aandeel van de Poolse migranten woont nog steeds in Nederland. Met de stijging van de verblijfsduur neemt de emigratie af. Van de groep die sinds 2000 naar Nederland is gekomen, is 30% binnen drie jaar weer vertrokken, na tien jaar is een kleine 60% teruggekeerd. Dat 50% van onze onderzoeksgroep ervan uitgaat dat men over vijf jaar nog in Nederland woont, staat dus niet zo ver af van het feitelijke migratiegedrag van geregistreeerde Polen.

Studies die vooral tijdelijke arbeidsmigranten hebben onderzocht, wijzen op hogere aandelen personen die willen terugkeren. De feitelijke terugkeer zal ook hoger zijn dan bij de in de GBA geregistreeerde Polen.

Economische redenen versus familie en vaderland

De intentie om terug te keren komt voort uit de sterke band met Polen. Bijna iedereen heeft familie en vrienden in Polen en bezoekt deze zeer regelmatig. De hang naar Polen is groot. Dat velen desondanks gericht zijn op langer verblijf in Nederland heeft vooral te maken met economische motieven: in Polen, zo geven de respondenten aan, is er geen werk en geen toekomst. Meer dan de helft van de personen die niet terug willen naar Polen, noemt dergelijke motieven. De ontwikkeling van de economie in Nederland en in Polen lijkt dan ook van doorslaggevende betekenis te zijn voor de immigratie en voor de blijvende vestiging van Polen in Nederland. Hierbij is nog van belang dat vanaf 1 mei 2011 Duitsland de arbeidsmarkt heeft opengesteld voor Polen. Het is denkbaar dat Poolse migranten eerder voor Duitsland kiezen en in Nederland verblijvende Polen naar Duitsland gaan.

Polen zijn redelijk te spreken over Nederland en Nederlanders. Ze geven Nederland gemiddeld een rapportcijfer van 7,3 en hebben overwegend positieve gevoelens over Nederlanders (score van 76 op een schaal van 0-100). Niettemin heeft ruim een derde ervaringen met discriminatie. Rond de 40% voelt zich thuis in Nederland, de overigen niet of af en toe. Gezien de korte verblijfsduur zijn de bevindingen over zich thuis voelen niet onverwacht. De emotionele binding met Nederland is niet zo groot. Dit in combinatie met de hang naar Polen betekent waarschijnlijk dat bij het teruglopen van economische mogelijkheden in Nederland en het aantrekken ervan in Polen terugkeer op gang zal komen.

Polen in Nederland: een nieuw minderhedenprobleem?

Worden de Polen een grote en problematische groep? Of nog wat scherper geformuleerd: krijgen we met de migratie van de Poolse groep dezelfde problemen als met die van de Turkse en Marokkaanse groep? Aan de hand van de bevindingen van deze studie kunnen we hier een en ander over opmerken. Daarbij is als eerste van belang om – nogmaals – op te merken dat wij vooral zicht hebben op de vestigingsmigranten en de tijdelijke seizoensmigranten minder in het vizier hebben. Over die laatste groep is meer bekend. Voor hen is het met name van belang dat ongunstige arbeids-, leef- en woonomstandigheden worden aangepakt. De recente brief van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) over migranten uit Midden- en Oost-Europa (szw 2011) bevat hiertoe verschillende maatregelen. Deze studie belicht vooral hoe de positie is van degenen met een langer verblijfsperspectief.

Het is waarschijnlijk dat een substantiële groep Polen zich voor langere tijd in Nederland vestigt. Er is sprake van een groot aantal Polen die komen en gaan, maar ook van een fors aandeel dat voor langere tijd blijft. Afgaande op de cijfers over de feitelijke migratie en de intenties om in Nederland te blijven, lijkt het erop dat circa tussen de 40% en 50% van de Polen die zich inschrijven in de GBA vijf jaar en langer in Nederland blijft wonen. Belangrijk in dit verband is of in de komende jaren meer paarhuishoudens en kinderen naar Nederland komen en of huidige migranten hun partner en kinderen over laten komen. Van een toename van dergelijke gezinsmigratie lijkt de afgelopen tien jaar geen sprake te zijn geweest (Nicolaas 2011). Dat is een belangrijk verschil met de Turkse en Marokkaanse migratie van de afgelopen decennia. Het spreekt voor zich dat bij deze vergelijking de nodige voorzichtigheid geboden is. Ook bij de Turken en Marokkanen kwam de gezinsmigratie pas later op gang. Het is in dit verband interessant om erop te wijzen dat bij deze groepen de gezinsmigratie toe begon te nemen na instelling van de visumplicht in 1980. Vanaf dat moment konden Turken en Marokkanen veel minder makkelijk heen en weer reizen tussen Nederland en het land van herkomst. Men werd min of meer gedwongen om een definitieve keuze te maken. Voor degenen die in Nederland wilden blijven wonen, vormde de instelling van een visumplicht mede een aanleiding om partner en kinderen over te laten komen. Dat is voor de Polen niet aan de orde. Met betrekking tot terugkeer bestaan er voor Polen geen verblijfsrechtelijke belemmeringen. Polen kunnen in beginsel komen en gaan. Vanwege de vrije vestiging van EU-onderdanen verspelen Polen niet hun recht op vestiging wanneer ze na terugkeer naar Polen weer naar Nederland willen komen.

Het lijkt er dus op dat in Nederland een substantiële groep Polen zich min of meer permanent zal vestigen. Ontstaat hierdoor een nieuw minderhedenvraagstuk? Hoewel een groot deel van de Polen werkt, is in onze onderzoeksgroep ook sprake van een forse werkloosheid. Met betrekking tot de arbeidsmarktpositie is er reden tot zorg. Poolse arbeidsmigranten lopen een groot risico op uitstroom (tijdelijke contracten, sectoren die gevoelig zijn voor conjunctuur en seizoenen) en Poolse volg- en huwelijksmigranten komen moeilijk aan de slag. In dat opzicht vormen Polen een kwetsbare migrantengroep, die net als eerste generatie migranten uit andere groepen het moeilijk heeft op de arbeidsmarkt. Buitenlandse opleidingskwalificaties, problemen met de Nederlandse taal en het ontbreken van relevante netwerken zijn enkele van de factoren die hierbij een rol spelen. In het oog springt de slechte positie van jonge, laagopgeleide Polen. De integratie van Polen in Nederland verloopt dan ook zeker niet zonder problemen. Tegelijkertijd moet worden bedacht dat de Poolse groep de nodige potentie heeft. Het opleidingsniveau is redelijk hoog, de gezondheid goed en de sociale en culturele afstand betrekkelijk gering. Een fors aandeel heeft inmiddels een Nederlandse taal cursus gevolgd, hetgeen wijst op een gerichtheid op integratie. In het kort gezegd: hun economisch, sociaal en cultureel kapitaal wijkt duidelijk af van dat van grote niet-westerse groepen in dit land. Maar feit blijft dat Polen een migrantengroep vormen, waarvan velen kort in Nederland zijn en nog aan het begin staan van hun positieverwerving in dit land. Bij geen enkele migrantengroep is dit zonder problemen verlopen.

Literatuur

- Arum, S. van, A. Boer, N. de Groot, M. Karczewski en A. van der Kooij (2010). *Onder Polen. Poolse arbeidsmigranten op het platteland in beeld*. Utrecht: Movisie.
- Dagevos, J. en M. Gijsberts (2008). Over dubbele bindingen en verbinden en verheffen. Sociale contacten van minderheden en de relatie met sociale cohesie en sociaaleconomische positie. In: P. Schnabel, R. Bijl en J. de Hart (red.), *Betrekkelijke Betrokkenheid. Studies in Sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008* (p. 281-304). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dourleijn, E. (2010). *Survey Integratie Nieuwe Groepen 2009. Verantwoording van de opzet en uitvoering van een survey onder Afghaanse, Iraanse, Iraakse, Somalische, (kort verblijvende) Poolse en Chinese Nederlanders en een autochtone Nederlandse vergelijkingsgroep*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dourleijn, E. en J. Dagevos (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 81-107). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., M. Gijsberts en J. Dagevos (2010). Toenemende integratie bij de tweede generatie? In: A. van den Broek, R. Bronneman-Helmers en V. Veldheer (red.), *Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010* (p. 299-324). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ilies, M., G. Engbersen, E. Snel en A. Leerkes (nog te verschijnen). *Diverse Migration Patterns. Contemporary Polish, Romanian and Bulgarian labour migrants in Dutch society*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Keizer, M. en S. Keuzenkamp (2011). *Moeilijk werken. Gezondheid en de arbeidsdeelname van migrantenvrouwen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Klaver, J. en A. Odé (2002). *Arbeidsmigratie naar Nederland. Nieuwe visies op veranderende condities*. Amsterdam: Regioplan.

- Korf, D.J. (red.) (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht: Forum.
- Nicolaas, H. (2010). Ruim de helft van de Poolse immigranten vertrekt weer uit Nederland. In: *cbs Webmagazine*, 20 december 2010.
- Nicolaas, H. (2011). Ruim de helft van de Poolse immigranten vertrekt weer. In: *Bevolkingstrends*, jg. 59, nr. 1, p. 32-36.
- Schothorst, Y. (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland. Een onderzoek uitgevoerd voor Popolsku Benelux BV*. Amsterdam: TNS NIPO.
- szw (2011). *Maatregelen arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa*. Brief van minister Kamp aan de Tweede Kamer van 14 april 2011. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Turkenburg, M. en M. Gijsberts (2007). Opleidingsniveau en beheersing van de Nederlandse taal. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (p. 72-101). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vervoort, M. (2011). *Living apart together? Ethnic concentration in the neighbourhood and ethnic minorities' social contacts and language practices* (proefschrift). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Vogels, R. (2011). Onderwijspositie. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 81-107). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo BV.

1 Onderzoek onder recent gemigreerde en ingeschreven Polen

Jaco Dagevos (SCP)

1.1 Polen in het SING-onderzoek

De migratie van Polen naar Nederland in de afgelopen twintig jaar laat zich grofweg in twee fasen indelen. In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw bestond de Poolse immigratie overwegend uit vrouwen die naar Nederland kwamen om met een Nederlandse man te trouwen (de zogenoemde 'Poolse bruiden'). Ook bestond in die tijd al Poolse arbeidsmigratie, vaak illegaal en in opvallend forse aantallen (Odé 1996). Dit ging overwegend om seizoenmigratie. Geleidelijk aan nam de arbeidsmigratie verder toe. Zij nam een grote vlucht na 2004 toen Polen toetrad tot de EU. In deze periode kwamen de arbeidsmigranten in grote aantallen naar Nederland. Het is juist deze categorie van recent gemigreerde Polen die de aandacht vraagt. Uit media en onderzoek komt een beeld naar voren van gemotiveerde en hardwerkende Poolse arbeidsmigranten die elk soort werk willen doen en nooit ziek zijn. Tegelijkertijd rijst het beeld van een Poolse groep waarbij zich aanzienlijke problemen voordoen zoals slechte arbeidsomstandigheden, uitbuiting door malafide uitzendbureaus en koppelbazen, en problemen met de huisvesting (vgl. Korf 2009; Saraber 2009). Het beleid heeft de categorie Polen in het vizier die nog niet zo lang in Nederland zijn. Belangrijke vragen zijn onder andere hoe het staat met de levenssituatie van deze categorie en of zij de intentie hebben om zich in Nederland te vestigen of terug te keren naar Polen (of een ander land).

Dit rapport gaat over deze groep Polen. Zij wonen nog niet zo lang in Nederland. De informatie over deze groep is afkomstig uit de Survey integratie nieuwe groepen (SING) die in 2009 is uitgevoerd. Deze survey baseert zich op een steekproef van personen die in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) staan ingeschreven. Bij onderzoek naar Polen is dit een belangrijk gegeven. Niet iedereen schrijft zich namelijk in de GBA in. Personen die voornemens zijn om korter dan vier maanden in Nederland te verblijven hoeven zich niet in de GBA in te schrijven. Verondersteld mag worden dat veel arbeidsmigranten die voor een betrekkelijk korte tijd in Nederland verblijven om te werken zich niet inschrijven. Die zitten dus niet in dit onderzoek. Een eerste reden voor deze keuze is dat in de afgelopen jaren vrij veel onderzoek is uitgevoerd naar deze groep arbeidsmigranten. Zo heeft Risbo een studie gepubliceerd over de positie van arbeidsmigranten afkomstig uit Polen en andere Midden- en Oost-Europese landen ofwel MOE-landen (Weltevrede et al. 2009). Inschrijving in de GBA vormde geen criterium om in dit onderzoek te worden opgenomen. In het kwantitatieve onderzoek van Weltevrede et al. is van de Polen maar iets meer dan een kwart ingeschreven in de GBA. Ook Schothorst (2009) en Korf (2009) gebruiken andere kanalen dan de GBA om Poolse respondenten te werven. Verder heeft de Erasmus Universiteit onlangs een onderzoek afgerond in negen gemeenten waar veel Polen wonen en werken (Ilies et al. nog te verschijnen). Kenmerkend voor de

genoemde studies is dat respondenten worden benaderd op plaatsen waar veel Polen komen. Interviewers hebben op het werk, op straat of in winkels personen om medewerking gevraagd. Verder zijn via respondenten andere respondenten geworven (*snowball sampling*). Door deze wijze van werving is de categorie ‘vluchtige’ arbeidsmigranten in deze studies vaak sterk vertegenwoordigd, met de voor hen typerende kenmerken: bijna iedereen heeft werk, vaak gevonden via uitzendbureaus, en velen wonen niet zelfstandig. Deze studies hebben dus geen gebruik gemaakt van een steekproefkader als de GBA. Omdat niet alle Polen zich inschrijven, is dit een legitieme onderzoeksstrategie. Tegelijkertijd heeft deze manier van werving als nadeel dat in deze studies de Poolse populatie die zich wel heeft ingeschreven waarschijnlijk ondervertegenwoordigd is. Door de GBA te benutten voor onderzoek komt die categorie beter over het voetlicht. In het geval van de Poolse groep beschouwen we beide methoden van onderzoek als complementair. In dit rapport wordt steeds nadrukkelijk de vergelijking gemaakt tussen de bevindingen van het SING-onderzoek en die van andere studies onder Polen in Nederland. Daartoe is samengewerkt met de Erasmus Universiteit (EUR), die speciaal voor dit rapport verschillende tabellen ter beschikking heeft gesteld afkomstig uit hun onderzoek onder MOE-landers in negen gemeenten. Tevens hebben twee auteurs van de EUR een bijdrage geleverd aan inhoudelijke hoofdstukken van dit rapport (hoofdstuk 4 over arbeid en hoofdstuk 5 over wonen).

Ook meer pragmatische redenen zijn van belang geweest voor de keuze om via de systematiek van het SING-onderzoek Polen te benaderen. Deze survey was aanvankelijk bedoeld om onderzoek te doen onder vier vluchtelingengroepen in Nederland. Het onderzoek onder Polen (en Chinezen) is hierbij later aangehaakt. Dit had als voordeel dat de infrastructuur ten behoeve van het veldwerk al beschikbaar was (o.a. steekproeftrekking, vragenlijstconstructie en organisatie van het veldwerk). Het veldwerk van de SING is uitgevoerd op verzoek van het ministerie van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer/Wonen Wijken en Integratie, dat thans onder het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties ressorteert.

We beschouwen informatie uit de SING over deze Polen dan ook als bijdrage aan het beeld van de totale groep Poolse migranten die in de afgelopen jaren naar Nederland zijn gekomen. Een beeld dat tot nu toe sterk wordt bepaald door onderzoek waarin de ‘vluchtige’ arbeidsmigranten waarschijnlijk zijn oververtegenwoordigd. Onder de Polen in het SING-onderzoek vinden we meer personen met een langere verblijfsintentie. Dit blijkt niet alleen uit hun inschrijving in de GBA, maar ook, zo zien we in de SING-gegevens, uit het feit dat een behoorlijk aandeel van de Polen in onze onderzoeksgroep hier woont met hun partner, dat velen zelfstandig wonen en dat een substantiële categorie voornemens is om hier de komende jaren te blijven wonen. Juist bij deze categorie is het interessant om vast te stellen hoe hun integratie vorm krijgt. Zij lijken zich voor langere tijd in Nederland te willen vestigen, waarmee ze zich onderscheiden van veel Poolse seizoenmigranten. Om zicht te krijgen op hun integratie wordt de structurele (o.a. onderwijs, arbeid, woningmarktpositie) en sociaal-culturele positie (o.a. sociale contacten, beheersing van het Nederlands, opvattingen, religieuze oriëntatie en gedrag) in kaart gebracht. Verder wordt gerapporteerd over de gerichtheid van de Polen in onze onderzoeksgroep op Nederland en het herkomstland en hun voornemens ten aanzien

van langdurige vestiging in Nederland. Dit rapport wil een bijdrage leveren aan twee belangrijke beleidsvragen: hoe staat het met de integratie van Polen in Nederland en hoe groot is het aantal Polen dat voornemens is om zich in Nederland te vestigen?

1.2 Uitvoering van het veldwerk

In het SING-onderzoek is eerst een pilot gehouden onder een steekproef van alle in Nederland verblijvende Polen. (Zie voor een uitvoerige toelichting op de pilot en het veldwerk, Dourleijn 2010.) Hieruit bleek dat in de respons Polen die al langer in Nederland woonden, sterk waren vertegenwoordigd. Deze bevinding leidde tot het besluit om in de resterende veldwerkperiode niet de totale steekproef te benutten, maar ons te concentreren op de groep die nog niet zo lang in Nederland verblijft. Het benutten van de totale steekproef zou het risico met zich mee hebben gebracht dat we aan het einde van het veldwerk te weinig recent gemigreerde Poolse migranten zouden hebben ondervraagd.

Vanwege de focus op Poolse migranten die nog niet zo lang in Nederland wonen, is in de zomer van 2009 door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) een nieuwe steekproef getrokken uit de GBA onder personen van Poolse herkomst van 15 jaar en ouder die op 1 juli 2009 in de GBA stonden geregistreerd en die zich op 1 januari 2004 of later voor het eerst in de GBA hadden ingeschreven.¹ Personen in de steekproef kunnen dus ten hoogste vijfenhalf jaar ingeschreven staan. Uit dit kader is een gestratificeerde, enkelvoudig aselechte steekproef zonder teruglegging getrokken. In totaal is bij 734 personen een enquête afgenomen. De respons bedraagt 42%. Kenmerkend voor het veldwerk onder de Poolse groep is de zogenoemde oneigenlijke respons. Die bedraagt 21%, en is bijna in zijn geheel toe te schrijven aan het feit dat de respondent niet meer op het adres woonachtig is. Dit tekent de hoge mobiliteit van Polen in Nederland.

Bij analyse van de data bleek dat niet alle 734 ondervraagde personen ook daadwerkelijk kort in Nederland verblijven. Inschrijving in de GBA en de feitelijke verblijfsduur komen niet altijd overeen. Het valt niet te achterhalen welke redenen hier precies aan ten grondslag liggen. Kennelijk is er een categorie die zich pas later heeft ingeschreven. Het kan zijn dat ze op grond van (verschillende) tewerkstellingsvergunningen of als illegaal al langere tijd in Nederland woonden zonder inschrijving in de GBA. Omdat de focus van het onderzoek ligt op Polen die nog niet zo lang in Nederland zijn, is besloten om de uiteindelijke groep waarover wordt gerapporteerd af te bakenen op basis van de feitelijke verblijfsduur. Er is gekozen voor personen die zes jaar of korter in Nederland zijn. Deze grens sluit aan bij het kader. Personen die vanaf 1 januari 2004 staan ingeschreven – het gehanteerde kader, zie boven – kunnen ten tijde van het interview opgeven dat ze zes jaar in Nederland zijn. In totaal gaat het om 602 personen. Het CBS heeft de gegevens gewogen op onder meer leeftijd, geslacht en regionale spreiding. In het rapport worden steeds de gewogen gegevens gepresenteerd.

Kader 1.1 Onderzoek Erasmus Universiteit

Zoals gezegd worden de bevindingen van het SING-onderzoek zo veel mogelijk vergeleken met uitkomsten van andere studies. Die vergelijking betreft in het bijzonder het recent uitgevoerde onderzoek door de Erasmus Universiteit. Hiervoor zijn in negen gemeenten (Breda, Den Haag, Dordrecht, Hillegom, Katwijk, Moerdijk, Rotterdam, Westland en Zundert) in totaal 628 Midden- en Oost-Europese arbeidsmigranten geïnterviewd, waaronder 353 Poolse arbeidsmigranten (de overigen zijn Bulgaren en Roemenen). De opzet van het EUR-onderzoek wijkt af van die van het SING-onderzoek. In de eerste plaats is bij het EUR-onderzoek niet uitgegaan van een representatieve steekproef van in de GBA geregistreerde Polen. Men heeft respondenten geworven door op relevante plekken op zoek te gaan naar potentiële respondenten. Zulke plekken waren bijvoorbeeld bepaalde buurten waarvan bekend was dat er veel Midden- en Oost-Europeanen wonen, evenals supermarkten, kerken of verenigingen, maar ook een specifiek 'Polenhotel' in de gemeente Westland en een bungalowpark in de Brabantse gemeente Zundert, waarvan bekend was dat er zeer veel arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa verblijven. Daarnaast is gebruikgemaakt van de zogenoemde sneeuwbalmethode, waarbij de ene respondent gevraagd wordt of hij of zij landgenoten kent die geïnterviewd willen worden. Op deze manier kwamen de onderzoekers ook in aanraking met arbeidsmigranten die niet formeel zijn ingeschreven bij de GBA. In de tweede plaats heeft het EUR-onderzoek zich niet gericht op (recent aangekomen) Polen in het algemeen, maar specifiek op arbeidsmigranten. Het onderzoek van de EUR geeft dus vooral een beeld van de specifieke categorie (veelal tijdelijke) Poolse arbeidsmigranten (vgl. Burgers et al. 2011; Iliès et al. nog te verschijnen; Snel et al. 2010, 2011).

1.3 Onderwerpen in dit rapport

In dit rapport staan twee onderwerpen centraal. Allereerst willen we een breed beeld krijgen van de integratie van onze Poolse onderzoeksgroep. Daartoe maken we onderscheid in de structurele en sociaal-culturele integratie. In dat verband wordt aandacht besteed aan het opleidingsniveau, de arbeidsmarkt- en de huisvestingspositie. Informatie over de sociale en culturele positie maakt duidelijk in hoeverre onze Poolse onderzoeksgroep sociale contacten onderhoudt met autochtone Nederlanders of met name gericht is op contacten met andere Polen. Ook worden gegevens gepresenteerd over de mate waarin men het Nederlands beheerst en de positie die de Poolse onderzoeksgroep inneemt ten aanzien van bijvoorbeeld de rol van mannen en vrouwen. Bij het opstellen van het rapport is het benutten van de SING-gegevens richtinggevend geweest. Dit betekent dat aan bepaalde onderwerpen (zoals criminaliteit) geen aandacht is besteed.

De tweede hoofdvraag is of Polen zich blijvend in Nederland vestigen of dat ze teruggaan naar Polen. In het SING-onderzoek is gevraagd naar vertrek- en blijfintenties en naar de verwachting dat men in de komende jaren nog in Nederland zal wonen. Deze gegevens worden vergeleken met cijfers over feitelijke terugkeer. Met betrekking tot de vraag of Polen in Nederland blijven wonen, wordt ook gezien wat Polen van Nederland vinden, of ze zich er thuis voelen en in hoeverre ze zich met Nederland en de Nederlanders associëren.

Het rapport start met een overzicht van belangrijke demografische cijfers. Daarbij gaat het onder meer over de vraag hoeveel Polen er in Nederland wonen. Een vraag die nog niet zo gemakkelijk te beantwoorden is omdat niet alle Polen zich in de GBA inschrijven.

Noot

- 1 Het CBS is gewoon om de steekproef zo te trekken dat voorkomen wordt dat er meerdere personen op één adres in de steekproef vallen. Een van de redenen is om de enquêtedruk binnen een huishoudens beperkt te houden. Er is nagegaan of door deze wijze van steekproeftrekking de in de GBA ingeschreven Poolse groep goed wordt gerepresenteerd. Daartoe is in het bijzonder nagegaan of adressen waar meerdere huishoudens woonachtig zijn, wel in voldoende mate in de steekproef waren vertegenwoordigd. De afwijkingen bleken gering te zijn. Niettemin heeft het CBS een extra weegfactor gemaakt. Voor een serie van belangrijke doelvariabelen zijn de uitkomsten vergeleken met gebruikmaking van de nieuwe en van de eerder gemaakte weegfactor. De verschillen bleken zeer klein te zijn.

Literatuur

- Burgers, J., S. van de Pol, E. Snel, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011). *Arbeidsmigranten uit Polen, Bulgarije en Roemenië in West-Brabant. Arbeidsmarktpositie, leefsituatie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- Dourleijn, E. (2010). *Survey Integratie Nieuwe Groepen 2009. Verantwoording van de opzet en uitvoering van een survey onder Afghaanse, Iraanse, Iraakse, Somalische, (kort verblijvende) Poolse en Chinese Nederlanders en een autochtone Nederlandse vergelijkingsgroep*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ilies, M., G. Engbersen, E. Snel en A. Leerkes (nog te verschijnen). *Diverse Migration Patterns. Contemporary Polish, Romanian and Bulgarian labour migrants in Dutch society*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Korf, D.J. (red.) (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht: Forum.
- Odé, A. (1996). *Migrant workers in the Dutch Labour Market Today* (proefschrift). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Saraber, P. (2009). *Daar zijn de Polen! Op zoek naar een betere toekomst*. Soesterberg: Aspekt.
- Schothorst, Y. (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland. Een onderzoek uitgevoerd voor Popolsku Benelux BV*. Amsterdam: TNS NIPO.
- Snel, E., J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2010). *Arbeidsmigranten uit Bulgarije, Polen en Roemenië in Rotterdam. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- Snel, E., S. van de Pol, J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011). *Arbeidsmigranten uit Polen, Roemenië en Bulgarije in Den Haag: Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo BV.

2 Omvang en samenstelling van de Poolse bevolking

Jaco Dagevos (SCP)

2.1 Veranderde regelgeving voor komst Polen naar Nederland

Op 1 mei 2004 trad Polen toe tot de EU.¹ Vanaf die datum konden Polen zonder verblijfsvergunning in Nederland komen wonen. Om te kunnen werken was nog wel een tewerkstellingsvergunning nodig. Deze bepaling werd op 1 mei 2007 afgeschaft. Polen waren voortaan vrij om in Nederland te komen wonen en werken.

De datum van 1 mei 2007 markeert het eindpunt van een periode waarin geleidelijk aan de regelgeving ten aanzien van de instroom van Polen werd versoepeld (zie o.a. Engbersen et al. 2010; Pool 2003). In 1991 werd de visumplicht voor Polen afgeschaft, waardoor Polen maximaal drie maanden als toerist in Nederland (en de gehele EU) konden verblijven. Werken was in die periode niet toegestaan. Wanneer men om andere redenen naar Nederland wilde komen was een verblijfsvergunning vereist, waarvoor in het land van herkomst eerst een Machtiging Voorlopig Verblijf moest worden aangevraagd.

In 1995 werd de Wet Arbeid Vreemdelingen (wav) van kracht. Deze wet regelde de toegang tot de arbeidsmarkt voor niet-EU-burgers. Zij konden alleen werk in loondienst verrichten met een tewerkstellingsvergunning. Die eis is dus in 2007 opgeheven. Polen met een Duits paspoort hadden voor 2007 al geen tewerkstellingsvergunning nodig om in Nederland te werken (Corpeleijn 2009). Het gaat hier om migranten uit het deel van Polen dat vroeger Duits grondgebied was, zoals Silezië. Ongeveer 300.000 van deze Polen hebben de Duitse nationaliteit. Specifiek op deze groep gerichte uitzendbureaus brachten deze Polen naar Nederland. Zo werd de aanvraag van een tewerkstellingsvergunning voorkomen. De Boom et al. (2008) schatten dat in 2004 ongeveer 40% van de Poolse arbeidsmigranten in de tuinbouw een Duits paspoort had. Andere schattingen van de beginjaren van deze eeuw spreken van 6000 tot 20.000 'Duitse' Polen (Pool 2003). Personen die zich als zelfstandige vestigden, hoefden evenmin een tewerkstellingsvergunning aan te vragen. Daarnaast verbleven er Polen in Nederland die illegaal in loondienst werkzaam waren. Zij kwamen naar Nederland voor werk zonder dat een tewerkstellingsvergunning was aangevraagd. Deze vorm van migratie bestaat al enige decennia. Vaak ging het om Polen die al jaren naar dezelfde streek en werkgever(s) trokken om seizoenswerk te verrichten. Odé (1996) schat dat aan het einde van de jaren tachtig circa 50.000 Polen in de tuinbouw werkzaam waren. Die aantallen zijn in de jaren daarna vanwege verscherpte controles waarschijnlijk aanzienlijk gedaald. Met het afschaffen van de verblijfs- en tewerkstellingsvergunning behoort het illegaal in Nederland wonen en werken voor Polen tot het verleden.

Tegen de achtergrond van de veranderde regelgeving gaan we in dit hoofdstuk eerst in op het verloop van de immi- en emigratie van Polen. Daarna proberen we de vraag te beantwoorden hoeveel Polen er in Nederland wonen. Vervolgens wordt ingegaan op de

omvang en samenstelling van de doelgroep van deze studie: Polen die zijn ingeschreven en recent naar Nederland zijn gekomen.

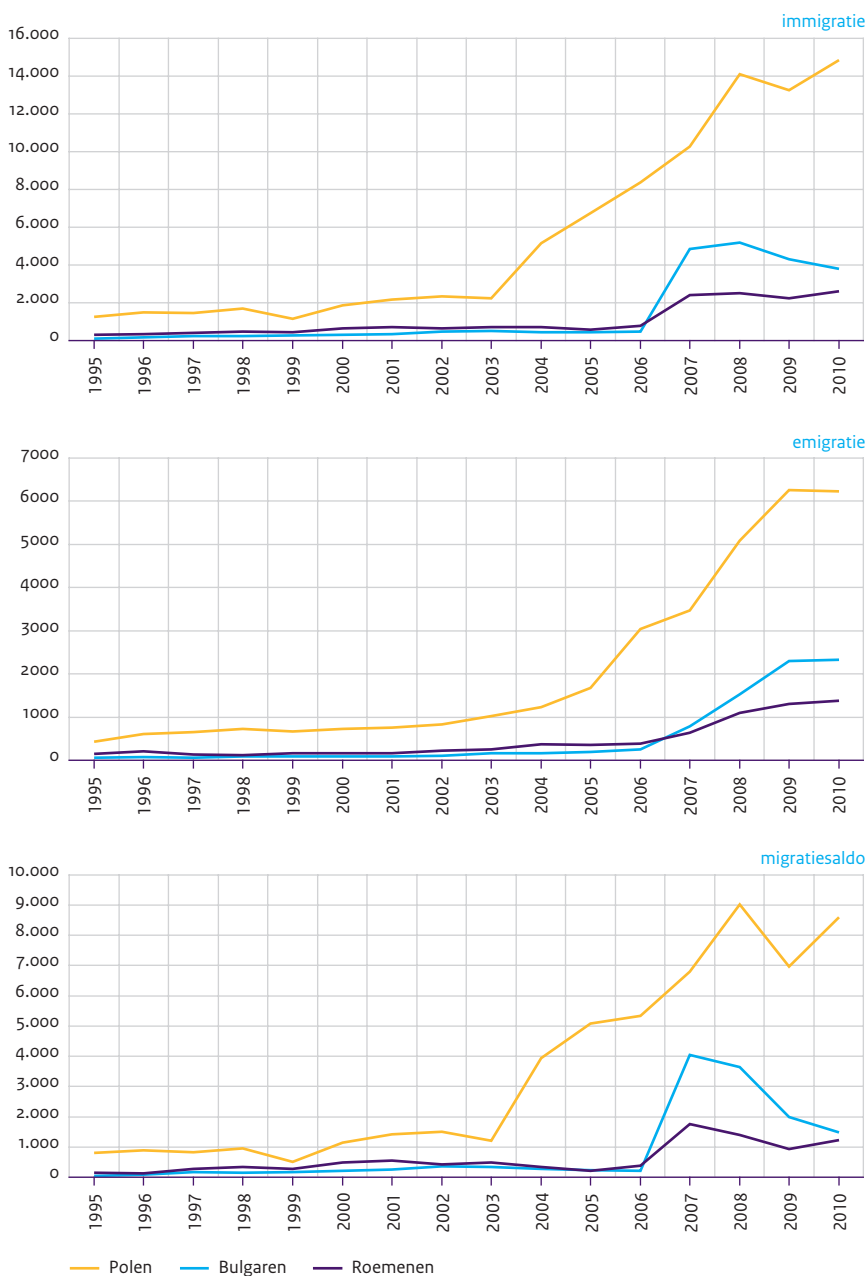
Anders dan bij andere migrantengroepen vormt de gemeentelijke basisadministratie (GBA) geen overkoepelende bron die een beeld geeft van de totale groep Polen in dit land. In hoofdstuk 1 is al toegelicht dat niet alle in Nederland verblijvende Polen zich hoeven in te schrijven in de GBA. Iedereen die voornemens is om zich vier maanden of langer in Nederland te vestigen, dient zich in te schrijven in de GBA. Onduidelijk is in hoeverre degenen met dergelijke intenties zich ook daadwerkelijk inschrijven. Emigranten dienen zich uit te schrijven als de verwachte verblijfsduur in het buitenland langer is dan acht maanden. Ook dat doet niet iedereen,² al is onduidelijk in welke mate men zich aan de uitschrijvingsplicht onttrekt. Gegevens uit de GBA bieden dus een beeld van de ingeschreven Polen, maar dit beeld is niet volledig. In dit hoofdstuk zal dan ook gebruik worden gemaakt van andere data die informatie geven over de niet in de GBA geregistreerde Polen.

2.2 Immi- en emigratie van Polen

Figuur 2.1 geeft de ontwikkelingen weer in de immi- en emigratie van Polen die zich in de GBA hebben ingeschreven. In 2010 zijn volgens deze gegevens bijna 15.000 Polen naar Nederland gekomen, dit zijn er circa 1500 meer dan het jaar daarvoor. In 2009 liep de immigratie nog terug. Mogelijk ligt hier een relatie met de economische teruggang. De emigratie van Polen is de laatste jaren eveneens sterk toegenomen, al lijkt in 2010 deze toename wat af te vlakken. De Poolse groep laat dus veel immi- en veel emigratie zien. Van de in de GBA ingeschreven Polen die sinds 2000 naar Nederland zijn gekomen, is inmiddels bijna 60% weer vertrokken uit Nederland (Nicolaas 2010, 2011). Dat betekent dus ook dat 40% nog in Nederland woont. Ongeveer 90% van de Polen die Nederland verlaten, keert terug naar het geboorteland. Van een grootschalige doormigratie binnen de EU is dus geen sprake (Nicolaas 2010, 2011). Roemenië en Bulgarije zijn per 1 januari 2007 toegetreden tot de EU. Roemenen en Bulgaren zijn vrij om zich in Nederland te vestigen, maar hebben wel een tewerkstellingsvergunning nodig om hier als werknemer te werken. In 2007 nam ten opzichte van de jaren ervoor het aantal geregistreerde Bulgaren en Roemenen behoorlijk toe, maar die stijging zette in de jaren erna niet door. Het aantal geregistreerde immigranten uit Bulgarije neemt de laatste jaren zelfs af.

Figuur 2.1

Immi- en emigratie van Polen, Bulgaren en Roemenen, 1995-2010 (in absolute aantallen)

Bron: cbs (StatLine); cbs (op aanvraag verstrekte gegevens,³ cijfers van 2010 zijn voorlopig)

Figuur 2.1 laat duidelijk zien dat bij de Poolse groep vanaf 2004 de immigratie sterk begint toe te nemen. De toetreding tot de EU en het daaraan verbonden vrije verkeer van personen ligt hieraan ten grondslag. Een verandering die op de maand af zichtbaar was (Corpeleijn 2006). Voor de openstelling van de arbeidsmarkt in 2007 nam het aantal Polen dus al sterk toe. Dit komt mede doordat in 2006 het toelatingsbeleid versoepelde. Tientallen sectoren werden opengesteld voor werknemers uit landen die in 2004 tot de EU waren toegetreden. Er was nog wel een tewerkstellingsvergunning nodig, maar deze werd sneller verleend doordat de arbeidsmarkttoets was komen te vervallen (Corpeleijn 2009).

Voor 2004 kwamen er ook Polen naar Nederland, maar het aantal dat zich in de GBA inschreef was betrekkelijk laag. Veel van de Polen die zich toen inschreven, kwamen naar Nederland om met een autochtone man te trouwen ('Poolse bruiden'). Huwelijksmigranten hebben de intentie om zich permanent te vestigen en zullen zich vaak in de GBA hebben ingeschreven. Daarnaast kwamen in die periode ook Poolse arbeidsmigranten naar Nederland, maar het aandeel dat zich in de GBA inschreef was laag.

Afgaande op de laatste cijfers uit 2010 lijkt de immigratie uit Polen alleen maar toe te nemen, met 2009 als uitzonderling op de stijgende trend. Of die trend zich doorzet, is moeilijk te voorspellen. Feit is wel dat er veel meer Polen binnen zijn gekomen dan aan het begin van deze eeuw werd gedacht. Belangrijk is vooral de economische ontwikkeling in Nederland en in Polen. Als 'vuistregel' wordt wel gehanteerd dat emigratie voortduurt wanneer de lonen in het bestemmingsland ten minste twee tot tweeënhalf keer zo hoog zijn als in het land van herkomst (bv. Ecorys 2006). Het blijkt dat veel Poolse respondenten in de Survey integratie nieuwe groepen (SING) in Nederland blijven wonen vanwege economische motieven. Kort gezegd gaat het dan om het hebben van werk in Nederland en om het ontbreken van kansen op werk in Polen. (Meer informatie over motieven om in Nederland te blijven of te vertrekken is te vinden in hoofdstuk 8.)

Naast het verschil in economische ontwikkeling tussen beide landen, leert het verleden dat de komst van migranten tot nieuwe migranten leidt (kettingmigratie). De komst van het gezin versnelt de beslissing om zich permanent in het bestemmingsland te vestigen (Klaver en Odé 2002). Nu Duitsland de grenzen heeft opengesteld voor Poolse arbeidsmigranten, is het interessant om te volgen hoe de Poolse bevolking in Nederland zich gaat ontwikkelen. Vanaf 1 mei 2011 hebben Polen in Duitsland geen werkvergunning meer nodig. Mogelijk leidt dit ertoe dat een deel van de Poolse arbeidsmigranten afziet van een bestemming in andere West-Europese landen of dat Polen in Nederland naar Duitsland gaan.

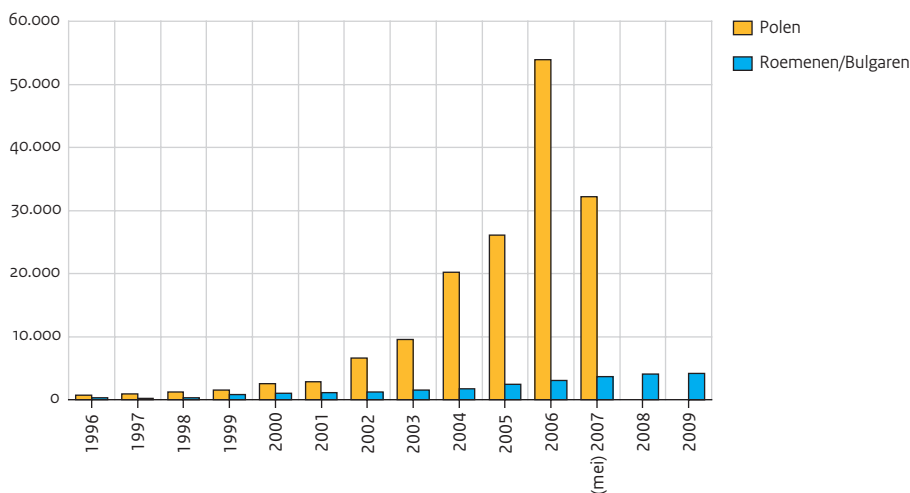
Tewerkstellingsvergunningen

Het jaarlijkse aantal afgegeven tewerkstellingsvergunningen is, naast de GBA, een andere bron om inzicht te krijgen in de omvang en groei van de Poolse groep in Nederland. De cijfers reiken tot 1 mei 2007, zoals eerder toegelicht hadden Polen daarna niet langer een tewerkstellingsvergunning nodig. De twv's werden afgegeven aan personen in loondienst (figuur 2.2). Tot aan 2000 was het aantal afgegeven twv's betrekkelijk beperkt. In 2002 zette de stijging in. In dat jaar werden ruim 6500 twv's afgegeven, een verdubbeling ten opzichte van het jaar daarvoor. In 2002 ging het vooral om twv's voor seizoensarbeid

in de land- en tuinbouw. De sterke toename was het gevolg van een project dat de Land en Tuinbouworganisatie en het Centrum voor Werk en Inkomen in 2001 waren gestart. In de jaren erna nam het aantal twv's voor Polen een hoge vlucht. In 2006 werden ruim 50.000 vergunningen afgegeven. Op 1 mei 2007 verviel voor Polen de plicht om een twv aan te vragen; toch werden tot 1 mei 2007 nog ruim 30.000 twv's afgegeven. In vergelijking met de Polen was en bleef het aantal aan Roemenen en Bulgaren afgegeven twv's betrekkelijk gering, zij het dat het aantal twv's niet afnam, terwijl de immigratiecijfers wel een daling laten zien (figuur 2.1).

Figuur 2.2

Aantal afgegeven tewerkstellingsvergunningen aan personen met Poolse en Roemeense/Bulgaarse nationaliteit, 1996-1 mei 2007/2009 (in absolute aantallen)

Bron: Boom et al. (2010) SCP-bewerking

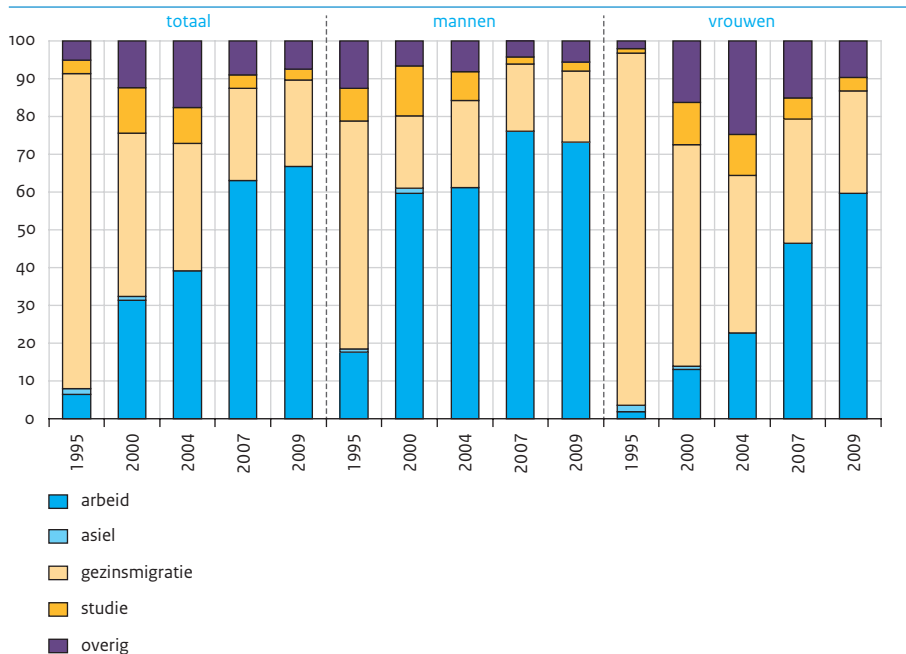
Leggen we de gegevens over het aantal afgegeven tewerkstellingsvergunningen naast die van de immigratiegegevens uit de GBA (zie figuur 2.1), dan is het beeld waar het de ontwikkelingen betreft vergelijkbaar. Er is sprake van een betrekkelijk geringe instroom in de jaren negentig, de toename zet in aan het begin van de nieuwe eeuw om in de jaren daarna sterk door te stijgen. Wel is het zo dat de groei van het aantal Polen in Nederland wat eerder zichtbaar is in de cijfers over de twv (sterke toename vanaf 2001) dan in de GBA-cijfers (sterke toename vanaf 2003). Waar deze bronnen vooral van elkaar verschillen, zijn de aantallen. De gegevens over de afgegeven twv's wijzen op veel grotere aantallen Polen dan de GBA-cijfers. In de jaren 2003-2005 was het aantal aan Polen afgegeven twv's ongeveer drie keer zo hoog als uit de op de GBA-gebaseerde immigratiecijfers blijkt, in 2006 was dit ruim zes keer zo hoog. Polen die in die periode naar Nederland kwamen, schreven zich dus lang niet allemaal in. Velen zullen hier een korte periode hebben gewerkt en weer terug zijn gekeerd naar Polen.⁴

Migratiemotieven

Dat de redenen van migratie zijn veranderd, blijkt uit figuur 2.3. In het midden van de jaren negentig vormde gezinsmigratie verreweg de belangrijkste reden voor de komst naar Nederland. Dit gold in het bijzonder voor de vrouwen, die toen onder de immigranten ook in de meerderheid waren. Dit waren overwegend vrouwen die naar Nederland kwamen om met een autochtoon-Nederlandse man te trouwen. Arbeidsmigratie werd daarna steeds belangrijker. In 2009 kwam bijna driekwart van de mannen vanwege werk naar Nederland. Ook bij de vrouwen nam het belang van arbeidsmigratie toe; in 2009 kwam 60% vanwege werk naar Nederland. Daarnaast bleef gezinsmigratie een belangrijke reden voor de komst naar Nederland. Uit deze cijfers is niet op te maken in hoeverre dit migratie naar een Poolse of Nederlandse partner betreft. Het ligt in de rede dat de aanwezigheid van een Poolse partner steeds vaker ten grondslag ligt aan gezinsmigratie, maar het komt nog steeds voor dat Poolse vrouwen voor een huwelijk met een autochtone man naar Nederland komen. (Ook in het SING-onderzoek komen we deze categorie redelijk vaak tegen; zie § 2.4.) Circa 10% van de Poolse migranten in 2000 en 2004 kwam om studieredenen naar Nederland. In de laatste jaren is de relatieve betekenis van dit migratiemotief aanzienlijk afgenomen.

Figuur 2.3

Migratiemotief van Poolse immigranten, 1995-2009 (in procenten)

Bron: CBS (StatLine)

2.3 Hoeveel Polen zijn er in Nederland?

De vraag naar het aantal Polen is niet gemakkelijk te beantwoorden. Bronnen over aantallen Polen zijn steeds deelverzamelingen en geven dus geen compleet beeld van de Poolse bevolking in Nederland.

Als we uitgaan van de in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) ingeschreven personen, dan woonden er op 1 januari 2010 ruim 77.000 Polen in Nederland (tabel 2.1). In vergelijking met migranten uit andere Midden- en Oost-Europese landen ofwel MOE-landen is de Poolse groep veruit het grootst. In de GBA staan iets meer dan 15.000 Bulgaren en ruim 14.000 Roemenen ingeschreven.

Tabel 2.1

Bevolking en bevolkingsgroei naar etnische herkomst, 1 januari 2010 (in absolute aantallen x 1000)

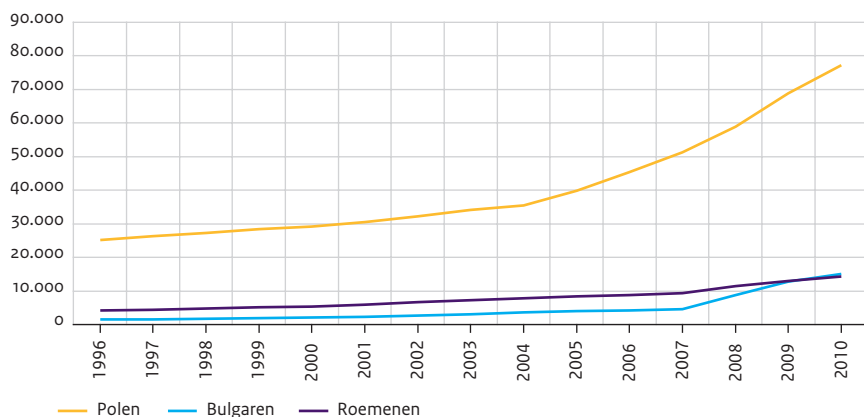
	aantal personen x 1000	toename sinds 2000 x 1000
Polen	77,2	48,0
Bulgaren	15,1	12,8
Roemenen	14,3	8,8
autochtone	13.215,0	127
totale bevolking	16.575,0	711

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Het aantal in de GBA geregistreerde Polen is in het afgelopen decennium sterk gegroeid. Sinds 2000 is het aantal Polen in de GBA met 48.000 toegenomen. Vanaf 2004 nam het aantal Polen snel toe (figuur 2.4). Dit bleek ook al uit de cijfers over immigratie en het migratiesaldo (zie § 2.2).

Figuur 2.4

Omvang van de Poolse, Bulgaarse en Roemeense groep, 1996-2010 (in absolute aantallen)

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Schatting van het totale aantal Polen

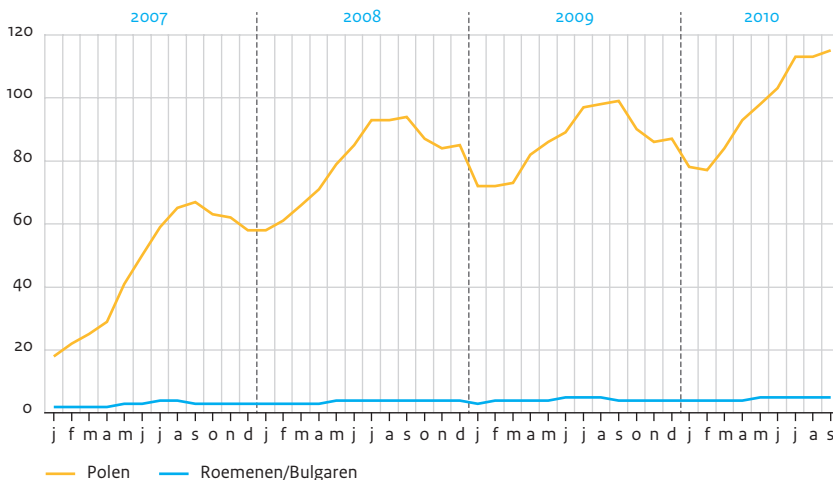
De GBA beschrijft dus maar een deel van de Poolse groep in Nederland. Hierna wordt een aantal studies besproken die andere bronnen benutten en op grond hiervan tot een schatting komen van het aantal Polen in Nederland.

Legale werknemers, niet in de GBA geregistreerd

Een belangrijke bron om een beeld te krijgen van de niet-ingeschreven Polen zijn gegevens gebaseerd op de aangifte loonheffingen (Corpeleijn 2009). Het gaat hier om cijfers van werknemers die in dienst zijn bij Nederlandse bedrijven en instellingen die loonbelasting- en premieplichtig zijn. Op basis van de nationaliteit van de loonaangiften die werkgevers bij de Belastingdienst indienen, geeft Corpeleijn een beeld van het aantal werknemers uit Oost-Europese landen die lid zijn van de EU. Aan het begin van 2008 waren er volgens deze bron ongeveer 60.000 Poolse werknemers in Nederland, in september van dat jaar ging het om ongeveer 90.000 Poolse werknemers. Deze groei wordt beïnvloed door het seizoen; in het voorjaar en de zomer zijn er meer Poolse werknemers dan in de winter. Bijna de helft (46%) van de Oost-Europese werknemers die in september 2008 in Nederland werkten, had ook een woonadres in Nederland. De overigen hadden dus een woonadres buiten Nederland. Dit betekent dat er ongeveer 50.000 (54% van 90.000) Polen wel als werknemer in Nederland wonen, maar niet in de GBA staan ingeschreven.

Figuur 2.5

Werknemers met Poolse en Roemeense/Bulgaarse nationaliteit, januari 2007-september 2010
(in absolute aantallen x 1000)

Bron: CBS (www.cbs.nl); CBS (op aanvraag verstrekte gegevens)

Op basis van deze bron zijn inmiddels nieuwe cijfers beschikbaar (Corpeleijn en Heerschop 2010 en cijfers verstrekt door het CBS). Figuur 2.5 laat zien hoeveel Poolse werknemers er in Nederland waren tot en met september 2010. Duidelijk is dat het aantal Poolse werknemers behoorlijk varieert met het seizoen. In juli, augustus en september is het aantal Polen in Nederland het hoogst. Het lijkt erop dat in 2010 het aantal Poolse werknemers op een hoger niveau uitkwam dan in 2008 en 2009. In de periode januari-september 2010 verbleven er tussen de circa 80.000 en 115.000 Poolse werknemers in Nederland, voor deze periode per maand gemiddeld ongeveer 97.000. De helft daarvan was ingeschreven in de GBA (Corpeleijn en Heerschop 2010). Deze cijfers wijzen er dus op dat in 2010 (januari-september) iets minder dan 50.000 (nl. de helft van 97.000) Polen niet in de GBA stonden ingeschreven, maar wel in Nederland werkten.

Schatting aantal 'Duitse' Polen

Met de gegevens van de Belastingdienst kon Corpeleijn ook een schatting maken van het aantal 'Duitse' Polen. In 2008 waren er volgens de loonafgifte ongeveer 7000 tot 8000 personen werkzaam met een woonadres in Polen en de Duitse nationaliteit (zie ook Corpeleijn 2008). De auteur wijst erop dat dit cijfer waarschijnlijk een onderschatting is (vgl. Weltevrede et al. (2009) die hetzelfde constateren). Naast de Duitse nationaliteit hebben de 'Duitse' Polen ook de Poolse nationaliteit. Bij twee nationaliteiten geeft de werkgever doorgaans de Duitse nationaliteit op.

Zelfstandigen

Personen die in Nederland als zelfstandig ondernemer willen werken, moeten zich inschrijven bij de Kamer van Koophandel. In 2009 ging het bijna om 9000 Polen (Weltevrede et al. 2009). Ondernemers die staan ingeschreven in de KvK staan per definitie ook ingeschreven in de GBA (Weltevrede et al. 2009). Niet alle ondernemers schrijven zich echter in bij de Kamer van Koophandel in Nederland. Zij kunnen wel bij de Kamer van Koophandel in het land van herkomst staan ingeschreven, maar daarover ontbreken gegevens. Schattingen door onder meer Weltevrede et al. (2009) en Van den Berg et al. (2008) lopen erg uiteen en lijken niet erg betrouwbaar.

Andere groepen Polen

Met genoemde bronnen (GBA, werknemersregistraties) zijn we er dus niet. Zelfstandigen die zich bij buitenlandse KvK's inschrijven, ontbreken in deze bestanden. Daarnaast missen we personen van wie geen belasting- en premiegegevens bekend zijn.

Hoeveel Polen in Nederland?

Weltevrede et al. (2009) schatten dat in december 2008 ruim 150.000 Polen in Nederland woonden. Zij baseren zich op gegevens uit de GBA, cijfers van werkenden die niet in de GBA staan ingeschreven en een schatting van het aantal 'Duitse' Polen. Het aantal van ruim 150.000 is exclusief Polen die niet als zelfstandige in de Nederlandse Kamer van Koophandel staan ingeschreven, werknemers die zwart werken en personen die om andere redenen niet in Nederlandse registraties zijn te vinden.

Korf (2009) komt uit op een vergelijkbaar aantal Polen. Op grond van CBS-analyses wordt verondersteld dat er ongeveer 60.000 Poolse werknemers zijn die niet in de GBA staan ingeschreven. Daar worden 70.000 Polen uit de GBA bij opgeteld. Voorts neemt Korf 7000 zelfstandigen op in zijn schatting. Dit zijn dus een kleine 140.000 Polen. De uiteindelijke schatting bedraagt 150.000 Polen, waarin het aantal werknemers is verdisconteerd van wie geen belastinggegevens bekend zijn. Onduidelijk is overigens waarop de schatting is gebaseerd van het aantal personen dat niet in Nederlandse registraties staat ingeschreven.

De meest recente schatting van het aantal Polen in Nederland is gebaseerd op het aantal in de GBA ingeschreven eerste generatie Polen en het aantal Poolse werknemers die niet in de GBA staan ingeschreven. Volgens deze cijfers verblijven op 1 januari 2011 ruim 136.000 Polen in Nederland (Wobma en Van der Vliet 2011). Personen die niet in de GBA en niet in werknemersregistraties staan ingeschreven blijven dus buiten deze cijfers. Dit geldt ook voor de Duitse Polen die niet in de GBA staan ingeschreven en met een Duitse nationaliteit in het werknemersbestand staan ingeschreven.

In het onderzoek van Van der Heijden et al. (2011) wordt eveneens een schatting gemaakt van het aantal MOE-landers, waaronder Polen. Zij maken gebruik van gekoppelde gegevensbestanden (cijfers over de bevolking, werknemers en verdachten) en trachten via gecompliceerde statistische analyses een beeld te krijgen van de omvang van deze bevolkingsgroepen, ook van degenen die niet in Nederlandse registratiebestanden aangetroffen worden. Voor 2008 komt de schatting uit op 156 duizend Polen in Nederland en voor

2009 op 142 duizend. De onderzoekers houden bij deze schattingen een stevige slag om de arm. Ze hebben een ‘beperkt belang’, zoals de auteurs zelf schrijven. Dit komt door de veronderstellingen die bij deze cijfers zijn gemaakt. Gevoeligheidsanalyses wijzen uit dat betrekkelijk geringe aanpassingen van de aannames tot fors andere schattingen leiden. Om die reden is bij deze cijfers voorzichtigheid dan ook geboden.

Een andere bron zijn gegevens van een aanbieder van telefoondiensten die zich in het bijzonder richt op Poolse arbeidsmigranten. Op grond van een inschatting van hun marktaandeel onder Polen in Nederland en aangevuld met CBS-cijfers schat dit bedrijf dat in 2010 in Nederland tussen de 135.000 (in februari) en circa 165.000 (in de (na) zomer) Polen in Nederland wonen. Gemiddeld over het gehele jaar gaat het dan om 154.000 Polen in Nederland (Lebara 2011).

Verschillende schattingen komen dus steeds in de buurt van het aantal van 150.000. Toch is dit aantal met de nodige onzekerheid omgeven. Het is moeilijk te zeggen hoe groot de groep is die niet in de genoemde registratiebestanden zit. Mogelijk ligt het feitelijke aantal nog aanzienlijk hoger. Niet alle Poolse werknemers en zelfstandigen zitten in Nederlandse registraties. Ook lijkt de schatting van het aantal Duitse Polen aan de lage kant. Mogelijk zijn in de schatting van de aanbieder van telefoondiensten de niet-geregistreerden beter vertegenwoordigd, maar onder hun cliënten is het aandeel Polen die al langer in Nederland wonen, waaronder de ‘Poolse bruiden’, misschien weer minder hoog. Schattingen van de niet-geregistreerden blijken zeer gevoelig te zijn voor gemaakte assumpties en kleine veranderingen van de veronderstellingen leiden tot duidelijk andere aantallen. Het is eigenlijk wonderlijk dat uiteenlopende schattingen steeds in de richting van 150.000 wijzen. De systematiek van de schattingen loopt immers sterk uiteen. Daar komt nog bij dat sommige schattingen zich (overwegend) baseren op geboortelandgegevens, terwijl andere uitgaan van nationaliteit.

2.4 Polen die recentelijk naar Nederland zijn gekomen

Zoals toegelicht in hoofdstuk 1 richt deze studie zich in het bijzonder op Polen die nog niet zo lang in Nederland zijn. Tabel 2.2 bevat gegevens over de Polen die ten hoogste vijf jaar in de GBA staan ingeschreven. Op 1 januari 2010 ging het om 38.398 personen. Dit is ongeveer de helft van de in de GBA ingeschreven Polen (zie § 2.3: ruim 77.000 personen). Tabel 2.2 laat de verdeling naar geslacht en leeftijd zien. Gegevens over de ruimtelijke spreiding zijn te vinden in hoofdstuk 5. Een groot aandeel van de categorie kort ingeschreven Polen is tussen de 25 en 44 jaar oud (62%). Dit is veel hoger dan bij de totale Poolse groep en bij de autochtone Nederlanders. Verder telt de kort ingeschreven groep weinig ouderen. Het aandeel mannen en vrouwen is ongeveer gelijk. Bij de totale Poolse groep zijn de vrouwen duidelijk in de meerderheid; dit is het gevolg van de migratie van ‘Poolse bruiden’, die gemiddeld eerder naar Nederland zijn gekomen dan arbeidsmigranten.

Tabel 2.2

Samenstelling van de bevolking naar geslacht en leeftijd van Polen (eerste generatie, ≤ 5 jaar in de GBA ingeschreven en totaal) en autochtone Nederlanders, 1 januari 2010 (in procenten)

	Polen (eerste gen., ≤ 5 jaar in GBA)	Polen (totaal)	autochtonen
mannen	50,8	44,6	49,5
vrouwen	49,2	55,4	50,5
0-14 jaar	11	18	17
15-24 jaar	16	13	12
25-44 jaar	62	46	25
45-64 jaar	10	20	29
≥ 65 jaar	0	3	17
totaal (absolute aantallen)	38.398	77.178	13.215.386

Bron: CBS (op verzoek verstrekte gegevens); CBS (StatLine)

Deze cijfers laten zien dat we met deze studie een deel van de Poolse groep belichten. Het betreft een categorie die ruim 38.000 personen groot is. Dit is ongeveer een kwart van de in Nederland wonende Polen, uitgaande van de schatting van circa 150.000 in Nederland verblijvende Polen.

Migratietyptologie van recentelijk gemigreerde Polen

Op grond van de SING-gegevens kunnen we vaststellen welke migratiemotieven ten grondslag liggen aan de komst van de groep Polen die thans in Nederland wonen en staan ingeschreven. In het SING-onderzoek gaat het om personen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen (zie hoofdstuk 1).

Op basis van de reden van migratie en het geboorteland van de partner is een typologie van deze Poolse migranten gemaakt. Er zijn vier categorieën onderscheiden: arbeidsmigranten, volgmigranten naar Poolse partner of ouder, huwelijksmigranten die vanwege een autochtone partner naar Nederland zijn gekomen ('Poolse bruiden'), en een categorie overig. Tot de arbeidsmigranten zijn personen gerekend die vanwege werk/geld verdienen naar Nederland zijn gekomen. Ook is de (kleine) categorie die vanwege armoede/werkloosheid naar Nederland is gekomen, hiertoe gerekend. Als volgmigranten zijn gedefinieerd personen die met het gezin zijn meegekomen en in het kader van gezinshereniging naar Nederland zijn gekomen en personen die vanwege huwelijk/gezinsvorming naar Nederland zijn gekomen en thans een Poolse partner hebben. Tot een aparte categorie zijn diegenen gerekend die vanwege huwelijk/gezinsvorming naar Nederland zijn gekomen en thans een Nederlandse partner hebben. Dit zijn bijna zonder uitzondering vrouwen. Tot de categorie 'Poolse bruiden' zijn ook gerekend diegenen die om andere redenen, om geld te verdienen en vanwege armoede/werkloosheid naar Nederland zijn gekomen en thans een Nederlandse partner hebben. Of toerekening tot deze migratiecategorie helemaal terecht is, is op grond van de beschikbare gegevens

moeilijk te zeggen. Wat ervoor pleit om ze tot deze categorie te rekenen is dat het bijna allemaal vrouwen zijn. Verder is het zo dat personen die voor een relatie, maar niet voor een huwelijk naar Nederland zijn gekomen, dit migratiemotief in de vragenlijst niet goed kwijt konden. Het is denkbaar dat ze om die reden werk in Nederland of het ontvluchten van armoede/werkloosheid hebben genoemd. Maar zekerheid hebben we hierover niet. Het is ook denkbaar dat arbeidsmigratie een dominant motief is geweest, waarna men in Nederland een autochtone partner heeft gevonden. Bij de categorie overig gaat het om personen die om andere redenen, zoals politieke motieven, studie, medische redenen en ontlopen dienstplicht naar Nederland zijn gekomen. Tabel 2.3 geeft de verdeling van migranten naar migratiemotief weer.

Tabel 2.3

Migratietypologie, Polen (≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	totaal	mannen	vrouwen
arbeidsmigranten	63	81	46
volgmigranten (naar Poolse partner/ouder)	13	7	20
migranten vanwege autochtone partner	12	1	23
overig	11	11	11

Bron: SCP (SING'09)

In de SING-onderzoeksgroep behoort bijna twee derde tot de arbeidsmigranten. Het zijn vooral de mannen die vanwege werk naar Nederland zijn gekomen. Toch is ook bijna de helft van de vrouwen als arbeidsmigrant naar Nederland gekomen. Onder de recent naar Nederland gekomen Poolse vrouwen is bijna een kwart naar Nederland gekomen vanwege een autochtone huwelijkspartner. Verder is een aanzienlijk aandeel vrouwen naar Nederland gekomen om zich bij een Poolse partner (of ouder) te voegen.

Huishoudenssamenstelling

Onder de Poolse onderzoeksgroep vinden we een behoorlijk aandeel alleenstaanden en personen die zonder kinderen of partner in een meerpersoonshuishouden wonen (tabel 2.4). In het SING-onderzoek komen deze huishoudensvormen vooral voor bij de arbeidsmigranten (37% alleenstaand, 16% in meerpersoonshuishoudens zonder kinderen of partner). Deze bevinding past wel bij het beeld van Poolse arbeidsmigranten die als alleenstaande of alleengaande naar Nederland komen. Toch maakt iets minder dan de helft van de arbeidsmigranten deel uit van een partnerhuishouden en 18% woont met partner en kinderen in Nederland. De aanwezigheid van partner en kinderen duidt op een oriëntatie in de richting van langduriger vestiging. Inschrijving in de GBA past hierbij. Zoals eerder toegelicht dienen personen die voornemens zijn om langer dan vier maanden in Nederland te blijven zich in te schrijven. De Poolse onderzoeksgroep in de SING is dus een specifieke groep die meer gericht is op langduriger verblijf in Nederland. We zullen in het vervolg van dit rapport nog zien dat dit belangrijke gevolgen heeft voor hun positie in Nederland.

De volgmigranten en de migranten die vanwege een autochtone partner naar Nederland zijn gekomen, onderscheiden zich wat betreft huishoudenssamenstelling uiteraard van de arbeidsmigranten. Onder volgmigranten komen paarhuishoudens vaker voor en een aanzienlijk deel van de volgmigranten is naar Nederland gekomen als kind van de ouders. Verreweg de meesten die vanwege huwelijk met een autochtone man naar Nederland zijn gekomen, maken deel uit van een paarhuishouden, al dan niet met kinderen. Van hen is 10% alleenstaand. De huishoudenssamenstelling van de personen die vanwege andere motieven naar Nederland zijn gekomen, lijkt vrij sterk op die van de arbeidsmigranten: veel alleenstaanden en veel personen die zonder vrouw of kinderen in een meerpersoonshuishouden wonen.

Tabel 2.4

Huishoudenssamenstelling, totaal en naar migratieachtergrond, Polen (≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	totaal	arbeids- migranten	volg- migranten	vanwege autochtone partner	overig
paarhuishouden, zonder kinderen	29	26	25	51	29
paarhuishouden, met kinderen	22	18	35	32	16
meerpersoonshuishouden, geen inwonende kinderen of partner	14	16	5	3	19
alleenstaand	28	37	1	10	27
inwonend kind	5	1	28	3	6
anders	3	2	6	1	2

Bron: SCP (SING'09)

Een belangrijk vraagstuk in de discussies over Polen in Nederland is in hoeverre zij, net als de Turken en Marokkanen in de jaren tachtig en negentig, hun partner laten overkomen naar Nederland. Een belangrijke bevinding is dat bij het overgrote deel van de Polen in de SING-onderzoeksgroep de partner al in Nederland is. De aanwezigheid van de partner wordt doorgaans gezien als indicatie voor langer verblijf (bv. Van Arum et al. 2010; Klaver en Odé 2002). Van degenen met een partner heeft slechts 11% de partner in het buitenland. Bij deze groep is de geneigdheid niet groot om de partner over te laten komen; slechts 10% heeft daartoe concrete plannen. Zo gezien is bij de Polen uit het SING-onderzoek met een partner de gezinsvormende migratie nagenoeg voltooid. Van de Polen die in het kader van het SING-onderzoek zijn ondervraagd, heeft ongeveer een derde kinderen. Van die groep heeft 60% de kinderen in Nederland en 40% in Polen. Bij de arbeidsmigranten is de verhouding half-half. De meesten met kinderen in Polen zijn niet voornemens om deze naar Nederland te halen (rond de 65% heeft geen concrete plannen of ziet geen mogelijkheden). Vanuit deze groep valt dan ook geen massale gezinshereniging (meer) te verwachten.

2.5 Conclusies

Op dit moment wonen en werken er naar schatting circa 150.000 Polen in Nederland. Ongeveer de helft daarvan staat in de GBA ingeschreven. Daar weer ongeveer de helft van verblijft vijf jaar of korter in Nederland. Op die laatste groep is dit rapport gericht. Arbeidsmigratie is voor twee derde van deze groep de belangrijkste achtergrond van hun komst naar Nederland. Van de mannen is iets meer dan 80% vanwege werk naar Nederland gekomen. Bij de vrouwen is volgmigratie veel belangrijker. Daarnaast komt ongeveer een vijfde van de Poolse vrouwen in onze onderzoeksgroep vanwege een huwelijk met een autochtone man naar Nederland. De overgrote meerderheid van de migranten met een partner heeft hun partner al laten overkomen of is met de partner naar Nederland gekomen. Dit wijst op een perspectief op langdurig verblijf in Nederland. Daarin ligt ook de relevantie van het SING-onderzoek. Over deze categorie is betrekkelijk weinig bekend, maar zij is wel belangrijk vanuit het oogpunt van integratie in Nederland. Hoe het daar mee staat, komt in de rest van dit rapport aan de orde.

Noten

- 1 Naast Polen traden op 1 mei 2004 tot de Europese Unie toe: Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Estland, Letland en Litouwen.
- 2 Een aanwijzing hiervoor zijn de zogenoemde kaderfouten in het veldwerk onder de Poolse groep. In het SING-onderzoek bleek dat 21% van de personen in de steekproef reeds verhuisd was. Dit kan om verhuizingen binnen Nederland gaan en om vertrek uit Nederland.
- 3 Dank gaat uit naar Han Nicolaas van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).
- 4 Een persoon kan vaker een twv hebben aangevraagd. Het aantal twv's staat dus niet zonder meer gelijk aan het aantal personen. Dubbeltellingen zullen voorkomen. Om welke aantallen het gaat, is binnen het bestek van deze studie niet na te gaan.

Literatuur

- Arum, S. van, A. Boer, N. de Groot, M. Karczemski en A. van der Kooij (2010). *Onder Polen. Poolse arbeidsmigranten op het platteland in beeld*. Utrecht: Movisie.
- Berg, N. van den, M. Brukman en C. van Rij (2008). *De Europese grenzen verlegd. Evaluatie flankerend beleid vrij verkeer van werknemers MOE-landen*. Amsterdam: Regioplan.
- Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai en G. Engbersen (2008). *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV/Erasmus Universiteit.
- Boom, J. de, A. Weltevrede, E. Snel, T. Konrad en G. Engbersen (2010). *Migration and Migration policies in the Netherlands. Dutch Sopemi-report 2009*. Rotterdam: Risbo/Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Corpeleijn, A. (2006). Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie. In: *Bevolkingstrends*, jg. 54, nr. 3, p. 33-40
- Corpeleijn, A. (2008). Oude en nieuwe migranten uit Oost-Europa. In: CBS, *Jaarrapport Integratie 2008* (p. 223-241). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

- Corpeleijn, A. (2009). Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen. In: *Sociaaleconomische trends*, jg. 57, nr.1, p. 19-21.
- Corpeleijn, A. en M. Heerschop (2010). Groei Oost-Europese werknemers trekt weer aan. In: *CBS Webmagazine*, 12 juli 2010.
- Ecorys (2006). *Evaluatie werknemersverkeer MOE-landen*. Rotterdam: Ecorys.
- Engbersen, G., Snel, E. en J. de Boom (2010). A Van Full of Poles. Liquid Migration In Eastern and Central European Countries. In: R. Black (red.), *A Continent Moving West? EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe*. (p. 115-140). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Heijden, P.G.M., M. Cruyff en G. van Gils (2011). *Aantallen geregistreerde en niet-geregistreerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven*. Utrecht: UU.
- Klaver, J. en A. Odé (2002). *Arbeidsmigratie naar Nederland. Nieuwe visies op veranderende condities*. Amsterdam: Regioplan.
- Korf, D.J. (red.) (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht: Forum.
- Lebara (2011). *Lebara mobile NL. Insights Polish Corridor*, March 2011.
- Nicolaas, H. (2010). Ruim de helft van de Poolse immigranten vertrekt weer uit Nederland In: *CBS Webmagazine*, 20 december 2010.
- Nicolaas, H. (2011). Ruim de helft van de Poolse immigranten vertrekt weer. In: *Bevolkingstrends*, jg. 59, nr. 1, p. 32-36.
- Odé, A. (1996). *Migrant workers in the Dutch Labour Market Today* (proefschrift). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Pool, C. (2003). Hedendaagse migratie van Polen naar Nederland. In: *Justitiële Verkenningen*, jg. 29, nr. 4, p. 63-80.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo BV.
- Wobma, E. en R. van der Vliet (2011). Aantal Midden- en Oost-Europeanen in vijf jaar verdubbeld. In: *CBS Webmagazine*, 25 juli 2011.

3 Opleidingsniveau en taalbeheersing

Mérove Gijsberts (SCP)

Dit hoofdstuk gaat over opleiding en taal. Allereerst gaan we in op het opleidingsniveau van de groep recent gemigreerde Polen. We kijken naar het opleidingsniveau van degenen die niet meer naar school gaan. Dit geldt voor bijna de gehele groep recent gemigreerde Polen. Slechts weinigen volgen momenteel een opleiding, wat logisch is gezien hun motief om naar Nederland te migreren: in deze meeste gevallen om hier te werken of om zich bij een partner te voegen. Vervolgens gaan we in op de mate waarin de Polen, die nog niet zo lang in Nederland zijn, de Nederlandse taal beheersen en deze taal in de thuissituatie ook gebruiken.

3.1 Het opleidingsniveau van Polen die minder dan zes jaar in Nederland wonen

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaanden

Van de Polen die maximaal zes jaar in Nederland wonen (en in het bevolkingsregister zijn ingeschreven) heeft 22% niet meer dan basisonderwijs genoten (figuur 3.1). Het aandeel laagstopgeleiden ligt hiermee drie keer zo hoog als onder de autochtone bevolking tussen de 15 en 65 jaar. Ook zijn er relatief minder hogeropgeleide Polen in onze onderzoeksgroep dan in de autochtone populatie: 20% van de recent gemigreerde Polen heeft een hogeronderwijsdiploma en nog eens 34% een diploma op mbo-, havo- of vwo-niveau. Voor autochtone Nederlanders liggen deze aandelen op 28% respectievelijk 42%. Het opleidingsniveau van deze recent gemigreerde Polen komt grotendeels overeen met het opleidingsniveau in Polen zelf. Op basis van gegevens uit de European Social Survey (ESS) over het hoogste bereikte opleidingsniveau van de Poolse bevolking van 15 jaar en ouder blijkt dat 19% van de Polen maximaal basisonderwijs heeft voltooid, 6% heeft 'lager secundair onderwijs' voltooid (vergelijkbaar met *junior high school* in de Verenigde Staten); het aandeel met een hogeronderwijsdiploma in Polen zelf is volgens de ESS-cijfers 18%. De rest zit daartussenin (ESS 2008). De Poolse Labour Force Survey geeft een identiek aandeel laagopgeleiden: 23% van de Polen van 15 jaar en ouder heeft een laag opleidingsniveau (basisonderwijs of lager secundair onderwijs)¹ (GUS 2011).

Het opleidingsniveau in vergelijking met ander onderzoek onder Polen in Nederland

De cijfers met betrekking tot het opleidingsniveau van de recent gemigreerde en ingeschreven Polen wijken af van de resultaten van eerder onderzoek onder Polen in Nederland. De Boom et al. (2008) hebben bijvoorbeeld gekeken naar het opleidingsniveau van de totale populatie Polen in Nederland (op basis van een aantal gestapelde Enquêtes beroepsbevolking (EEB), 2000-2006). Binnen die groep blijkt juist het aandeel middelbaar opgeleiden (mbo/havo/vwo-niveau) erg groot. Circa de helft heeft een dergelijk diploma. Ook het aandeel met een hogeronderwijsdiploma ligt wat hoger (24%), terwijl er juist beduidend minder Polen met uitsluitend basisonderwijs worden aan-

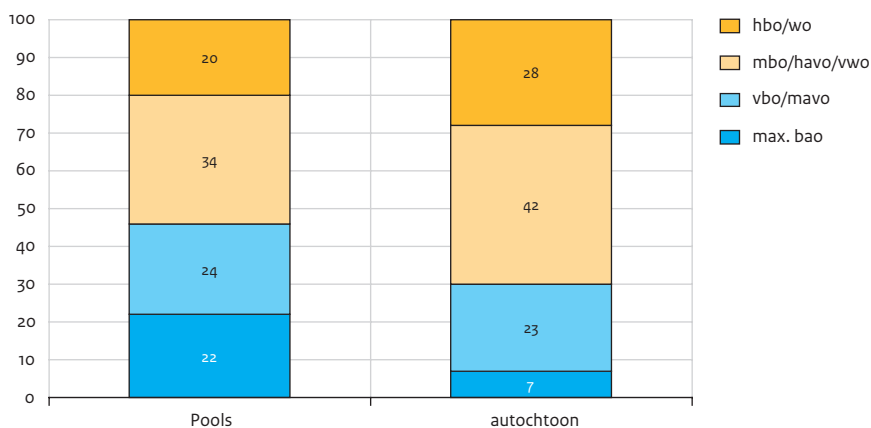
getroffen (9%). Deze Polen – die al langere tijd in Nederland gevestigd zijn en waarvan sommigen met een autochtone partner zijn getrouwd (of zelfs al in Nederland zijn geboren) – zijn dus hoger opgeleid dan de recent gemigreerde Polen.

Uit de recente onderzoeken onder Poolse arbeidsmigranten van onder andere Weltevrede et al. (2010) en Ilies et al. (nog te verschijnen) komt weer een ander beeld naar voren, met name voor wat betreft het aandeel laagopgeleiden. Volgens Weltevrede et al. heeft slechts 5% van de ondervraagde recente arbeidsmigranten hooguit basisonderwijs gevolgd. Ilies et al. komen uit op een nog lager aandeel van 2% (en nog eens 6% met lager secundair onderwijs). De aandelen met een hoger onderwijsniveau zijn in de respectievelijke onderzoeken 20% en 15%.

Dat uit deze onderzoeken andere cijfers naar voren komen dan in ons onderzoek is niet verwonderlijk gezien de verschillen in zowel onderzoeksgroep (meer gevestigde in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) ingeschrevenen versus tijdelijke arbeidsmigranten) als onderzoeksdesign (landelijke steekproef versus onderzoek op plaatsen waar veel Polen samenkomen).

Figuur 3.1

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaande 15-64-jarige Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders (in procenten)

Bron: Polen: SCP (SING'09); autochtone Nederlanders: CBS (EBB'09)

Het opleidingsniveau in vergelijking met andere migrantengroepen

Vergelijken we het opleidingsniveau van de recent gemigreerde Polen met dat van de vier grootste niet-westerse migrantengroepen in Nederland, dan lijkt deze groep Polen – althans voor wat betreft het opleidingsniveau – veel op de Surinaamse groep (Turkenburg en Gijsberts 2007). De Polen in onze onderzoeksgroep zijn in ieder geval veel hoger opgeleid dan de Marokkaanse en Turkse Nederlanders, waarvan een deel toch ook als arbeidsmigrant is gekomen. Maar dit is natuurlijk ook niet verwonderlijk omdat het opleidingsniveau in Polen beduidend hoger ligt dan in Turkije of Marokko (zie bv.

Egger 2003; GUS 2011) en er in Polen veel waarde wordt gehecht aan een hoge opleiding (De Boom et al. 2008). Het is overigens lastig deze groepen te vergelijken, al was het alleen maar omdat onder de vier 'klassieke' migrantengroepen een aanzienlijk aandeel tweede generatie te vinden is en de eerste generatie in veel gevallen al lang in Nederland verblijft. Dit betekent dat in deze groepen een aanzienlijk deel in Nederland naar school is gegaan (of nog naar school gaat).

Dit geldt echter niet voor de Poolse groep. Het hoogste opleidingsniveau dat degenen die nu geen onderwijs meer volgen hebben behaald, kan in principe in zowel het land van bestemming als dat van vestiging zijn behaald, maar omdat de verblijfsduur van deze Polen relatief kort is (maximaal zes jaar) en omdat het belangrijkste migratiemotief van deze groep arbeidsmigratie is (zie hoofdstuk 2), is het grootste gedeelte uitsluitend in Polen naar school geweest. Maar liefst 86% van de Polen in onze onderzoeksgroep is uitsluitend in Polen naar school geweest (of heeft in enkele gevallen helemaal geen onderwijs genoten), 12% zegt in beide landen een opleiding te hebben gevolgd en slechts 2% is alleen in Nederland naar school geweest.

De hier gepresenteerde cijfers gaan uitsluitend over de niet meer schoolgaanden. Slechts een klein gedeelte (6% à 8%) van de recent gemigreerde Polen tussen de 15 en 65 jaar gaat momenteel naar school en rapporteert als hoofdactiviteit (voltijds) onderwijs in Nederland. Tot deze groep behoren zowel studiemigranten als meegemigreerde kinderen. Ruim 90% van de populatie recent gemigreerde Polen is dus niet meer schoolgaand.

Poolse vrouwen hoger opgeleid dan de mannen

Opvallend bij de Poolse groep in ons onderzoek is dat de vrouwen beduidend hoger zijn opgeleid dan de mannen. Dit komt overigens ook naar voren in het onderzoek van Ilies et al. (nog te verschijnen) onder Poolse arbeidsmigranten. Meer Poolse vrouwen dan mannen hebben een hogeronderwijsdiploma of een diploma op mbo-, havo- of vwo-niveau. Poolse mannen hebben juist veel vaker dan de vrouwen uitsluitend basisonderwijs genoten en hebben vaker maximaal een diploma op vbo/mavo-niveau (tabel 3.1).

Tabel 3.1

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaande 15-64-jarige Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders naar geslacht, 2009 (in procenten)

		Polen	autochtonen
mannen	maximaal bao	26	7
	vbo/mavo	29	22
	mbo/havo/vwo	32	42
	hbo/wo	13	29
vrouwen	maximaal bao	17	7
	vbo/mavo	19	24
	mbo/havo/vwo	36	42
	hbo/wo	27	27

Bron: Polen: SCP (SING'09); autochtone Nederlanders: CBS (EBB'09)

Bij niet-westerse migrantengroepen is dit precies andersom. Bij zowel de vier klassieke migrantengroepen als de grote vluchtelingengroepen zijn mannen hoger opgeleid dan vrouwen (Turkenburg en Gijsberts 2007; Vogels 2011).

Dat een groter aandeel Poolse vrouwen dan mannen hogeropgeleid is, heeft te maken met de verschillen in migratiemotieven (zie tabel 3.2). Arbeidsmigranten (vaker man) zijn – zo blijkt uit onze gegevens – duidelijk lager opgeleid dan degenen die hier zijn gekomen om een relatie met een autochtone Nederlander aan te gaan (bijna altijd vrouw). Overigens kunnen dit zowel huwelijksmigranten zijn die zijn gekomen om met een Nederlandse man te trouwen, als Poolse vrouwen die van origine als arbeidsmigrant naar Nederland zijn gekomen, maar vervolgens hier een relatie met een Nederlandse man kregen. Wellicht is het zo dat degenen die in Nederland zijn komen werken (vaker de mannen) vaak relatief laaggeschoolde arbeid verrichten en dus een relatief laagopgeleide selectie van de Poolse populatie vormen, terwijl de vrouwen meer gemiddeld zijn qua opleidingsniveau (en in Polen is iedereen relatief hoogopgeleid). Dat Poolse (maar ook andere Oost-Europese vrouwen) relatief hoog zijn opgeleid, heeft bovendien ook te maken met een hoge graad van emancipatie in het herkomstland, een direct gevolg van het vroegere communistische systeem in Polen (De Boom et al. 2008).²

Tabel 3.2

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaande 15-64-jarige Polen (≤ 6 jaar in Nederland) naar migratiemotief, 2009 (in procenten)^a

	max. bao	vbo/mavo	mbo/havo/vwo	hbo/wo
arbeidsmigranten	26	28	34	12
volgmigranten	21	21	31	26
migranten vanwege autochtone partner	13	18	36	33

a De categorieën volgmigranten en migranten vanwege autochtone partner jaar zijn gebaseerd op minder dan 100 cases.

Bron: SCP (SING'09)

Jonge recent gemigreerde Polen zeer laagopgeleid

Kijken we naar verschillen in opleidingsniveau tussen verschillende leeftijdscategorieën dan springt onmiddellijk het lage opleidingsniveau van de jongste leeftijdscategorie in het oog (tabel 3.3). Maar liefst 42% van de 15-24-jarigen heeft maximaal basisonderwijs genoten en slechts 4% heeft een diploma in het hoger onderwijs. Dit is een wereld van verschil met de leeftijdscategorie er net boven (25-34 jaar), waarvan 17% basisonderwijs heeft genoten en 31% een hbo/wo-diploma heeft. Dat is ook meteen de hoogstopgeleide leeftijdsgroep.

Tabel 3.3

Gerealiseerd opleidingsniveau van niet-schoolgaande 15-64-jarige Polen (≤ 6 jaar in Nederland) naar leeftijd, 2009 (in procenten)^a

	max. bao	vbo/mavo	mbo/havo/vwo	hbo/wo
15-24 jaar	42	21	33	4
25-34 jaar	17	17	36	31
35-44 jaar	11	42	31	16
45-65 jaar	16	36	35	13

a De leeftijdscategorieën 35-44 jaar en 45-65 jaar zijn gebaseerd op minder dan 100 cases.

Bron: SCP (SING'09)

Het gaat bij de groep 15-24-jarigen overigens om jongeren die niet meer op school zitten. Het is dus niet zo dat ze nog bezig zijn met een opleiding en dus nog een hoger niveau gaan halen in de nabije toekomst. Wat is hier dan wel aan de hand? Het lijkt waarschijnlijk dat er een selectie van jonge laagopgeleide Polen naar Nederland komt. Het aandeel hogeropgeleiden dat bijvoorbeeld naar Engeland migreert, is zelfs hoger dan het aandeel in Polen zelf (zie Black et al. 2010), maar de situatie in Nederland lijkt anders te zijn omdat er meer seizoenarbeiders uit Polen komen, met name in de landbouwsector. Het betreft hier veelal ongeschoolde arbeid (zie hoofdstuk 4). Juist voor deze groep is het moeilijk om in Polen aan de slag te komen (hoge werkloosheid), waardoor zij wellicht eerder geneigd zijn naar Nederland te komen, waar ongeschoold werk tegen relatief hoge lonen wel beschikbaar is. De groep jongeren met een laag opleidingsniveau in ons onderzoek voldoet precies aan dit profiel (zo blijkt uit nadere analyses): zij zijn bijna allemaal arbeidsmigrant (40% vrouw, 60% man), zijn alleen in Polen naar school geweest, zijn vaak alleenstaand, werken in lage of elementaire beroepen in de landbouw, industrie en bouw en doen – als ze werken – bijna allemaal tijdelijk werk of uitzendwerk. Een aanzienlijk deel van de groep werkt echter niet (meer). Het lijken typische arbeidsmigranten te zijn met een kwetsbare positie. Degenen die nu niet meer werken, hebben dit bijna allemaal wel gedaan. Overigens zou het zo kunnen zijn dat ze voor seizoenswerk naar Nederland zijn gekomen om hun opleiding later in Polen nog te gaan vervolgen. Dat er dus relatief veel laagopgeleide jonge Polen naar Nederland zijn gekomen, lijkt duidelijk. Maar of ze echt uitsluitend basisonderwijs hebben gevolgd, is de vraag. Dat veel jonge Polen in Nederland relatief laag opgeleid zijn, heeft ook te maken met het onderwijsstelsel in Polen zelf. Voor 1999 duurde het voortgezet onderwijs zes jaar. In 1999 heeft er een hervorming plaatsgevonden. Na het primair onderwijs (zes jaar in Polen), volgde men op 13-16-jarige leeftijd lager secundair onderwijs (vergelijkbaar met *junior high school*) en daarna pas voortgezet onderwijs (16-19 jaar). Onze respondenten konden ook opgegeven hoeveel jaren ze in Polen naar school zijn geweest. Bijna alle jonge laagopgeleiden gaven aan tien jaar of minder naar school te zijn geweest. Dat betekent dat ze óf alleen basisonderwijs hebben gehad, óf het lager secundair onderwijs niet afgerond hebben, óf maximaal lager secundair onderwijs hebben voltooid. Dit zou kunnen verklaren waarom deze jongeren zijn ingedeeld in de categorie met maximaal basisonderwijs

(ze hebben immers geen volledig voortgezet onderwijs voltooid). De leeftijdscategorieën erna (vanaf 25 jaar) hebben nog in het oude stelsel gezeten, en wel vaker hun hele middelbare school afgemaakt. Helaas zijn de gegevens in de Poolse Labour Force Survey niet beschikbaar voor de verschillende leeftijdscategorieën; wel is informatie uit de European Social Survey beschikbaar. Daaruit blijkt dat van de 14-24-jarigen 11% alleen basisonderwijs heeft afgerond en 33% lager secundair onderwijs heeft voltooid (ESS 2008). Dit geeft aan dat ook in Polen veel jongeren in deze leeftijdscategorie op dit onderwijsniveau zitten.

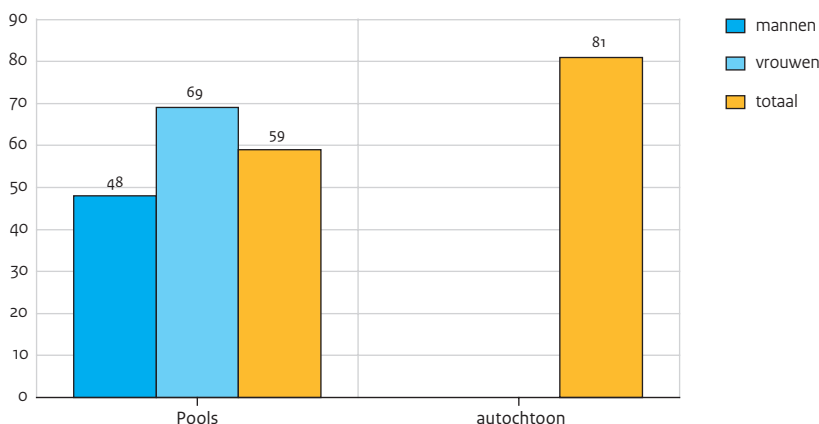
Poolse jongvolwassen vrouwen veel vaker een startkwalificatie

Een minimaal geacht opleidingsniveau voor een succesvolle start van jongeren op de arbeidsmarkt wordt een *startkwalificatie* genoemd. Dit is een opleidingsniveau van ten minste een havo- of vwo-diploma of een mbo-diploma op niveau 2 van de bol/bll.³ Figuur 3.2 laat zien welk aandeel van de niet meer naar school gaande jongvolwassenen (van 20 tot en met 34 jaar) de startkwalificatie heeft weten te behalen. De grote meerderheid van de recent gemigreerde Polen in Nederland behoort overigens tot de 20- tot 35-jarigen.⁴ Van de autochtone jongvolwassenen slaagt 81% erin om een startkwalificatie te behalen, de overige 19% lukt dat dus niet. Poolse jongvolwassenen beschikken minder vaak over deze basistoerusting voor de arbeidsmarkt. 59% van de recent gemigreerde Polen van 20 tot en met 34 jaar heeft geen startkwalificatie behaald. Dit komt overeen met het aandeel onder Antilliaanse Nederlanders die in vergelijking met andere migrantengroepen relatief vaak over een startkwalificatie beschikken (met name de tweede generatie). Net als in het onderwijsniveau zien we hier weer het verschil terug met de totale populatie Polen in Nederland, waarvan een beduidend groter aandeel het niveau van een startkwalificatie heeft (zie De Boom et al. 2008).

Recent gemigreerde Poolse vrouwen in de leeftijd van 20 tot en met 34 jaar beschikken vaker dan de mannen over het niveau van de startkwalificatie. De verschillen zijn aanzienlijk: 69% van de Poolse vrouwen heeft een startkwalificatie, tegenover 48% van de Poolse mannen. Gedeeltelijk staat dit in relatie tot de verschillen in migratiemotieven tussen Poolse mannen en vrouwen, waarbij mannen vaker als arbeidsmigrant naar Nederland komen en vrouwen vaker vanwege een autochtone partner. Overigens komen ook De Boom et al. (2008) op basis van de EBB-cijfers tot de conclusie dat Oost-Europese vrouwen vaker over een startkwalificatie beschikken dan de mannen.

Figuur 3.2

Het aandeel niet-schoolgaanden van 20-34 jaar in het bezit van een startkwalificatie, naar etnische herkomst (in procenten)^a

a Inclusief een kleine groep met een afgeronde opleiding van mbo-niveau 1.

Bron: Polen: SCP (SING'09); autochtone Nederlanders: CBS (EBB'06)

Nog relatief weinig Poolse kinderen in het Nederlandse onderwijs

Recentelijk zijn er berichten in de media geweest dat er op een aantal basisscholen in de Rotterdamse Tarwewijk concentraties Poolse kinderen – die in veel gevallen rechtstreeks uit Polen zijn gekomen – kunnen worden aangetroffen. Toch is het aantal Poolse kinderen in het Nederlandse onderwijs landelijk gezien nog tamelijk beperkt. Het gaat per 1 januari 2010 om in totaal naar schatting 6600 kinderen in alle acht groepen van het basisonderwijs (in de leeftijd van 4 tot en met 11 jaar). Overigens stijgt dit aantal wel, in 2008 ging het om 5000 kinderen (cijfers verstrekt door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)).

Uit een verkennend onderzoek van Jungbluth (2008) blijkt dat ongeveer de helft van de Poolse leerlingen in het basisonderwijs vrijwel aan het begin van de schoolcarrière instroomt (in de groepen 1 en 2) en de helft pas in latere groepen. Veel van deze leerlingen spreken bij aanvang slecht of helemaal geen Nederlands, wat hun leerprestaties niet ten goede komt (De Boom et al. 2008; Jungbluth en Frietman 2010). Helemaal als zij instromen op scholen in achterstandswijken betekent dit natuurlijk een extra belasting voor deze toch al zwaarbelaste scholen. Jungbluth (2008) constateert echter ook dat de kans op succes bij deze leerlingen doorgaans groot is. Ook De Boom et al. (2008) constateren op basis van sleutelinformanten dat Poolse leerlingen het goed lijken te doen op school.

Kortom, er zijn verschillende geluiden te horen over de Poolse leerlingen in het onderwijs. Het maakt natuurlijk ook nogal wat uit of we te maken hebben met kinderen die rechtstreeks uit Polen komen en de taal nog moeten leren, of met kinderen die in Neder-

land zijn geboren en in veel gevallen een Poolse moeder en autochtone vader hebben. Beide groepen zijn vertegenwoordigd in het Nederlandse onderwijs.

In het voortgezet onderwijs zitten momenteel circa 3200 leerlingen met een Poolse achtergrond (voorlopige cijfers over het schooljaar 2009/'10). De aantallen zijn te klein om gedetailleerde uitsplitsingen naar niveau, uitval en prestaties te maken. Maar een eerste indicatie geeft het aandeel leerlingen met een Poolse achtergrond dat havo/vwo volgt in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs, namelijk 42%.⁵ Dit aandeel ligt nauwelijks onder dat van autochtone leerlingen waarvan net wat minder dan de helft havo of vwo volgt (Gijsberts en Herweijer 2007).

Ook de aantallen Poolse studenten in het hoger onderwijs zijn relatief beperkt. In leerjaar 2009/'10 zijn 532 Poolse studenten ingestroomd in het eerste jaar (voorlopige cijfers). Dit kunnen zowel studiemigranten zijn (die hier tijdelijk zijn om een studie te volgen) als kinderen van Poolse ouders die in Nederland wonen (tweede generatie).

3.2 De beheersing en het gebruik van de Nederlandse en de Poolse taal

Recent gemigreerde Polen hebben veel moeite met de Nederlandse taal

De meerderheid van de recent gemigreerde Polen in Nederland heeft vaak moeite met de Nederlandse taal, of spreekt helemaal geen Nederlands (zie ook Iliès et al. nog te verschijnen; Weltevrede et al. 2009).⁶ Dit is niet verwonderlijk gezien de relatief korte periode dat ze in Nederland wonen (van nog geen jaar tot maximaal zes jaar). Ook speelt mee dat veel Polen lange werkdagen maken. Zoals altijd voor migranten geldt, hebben ook de Poolse migranten in ons onderzoek het minste moeite met het Nederlands in een gesprek (waarbij het verstaan makkelijker gaat dan het spreken), gevolgd door lezen en tot slot het schrijven (figuur 3.3). Slechts 15% geeft aan geen moeite met de Nederlandse taal in een gesprek te hebben, 17% heeft geen moeite bij het lezen en 10% zegt geen enkele moeite te hebben met het schrijven van het Nederlands. De helft van de recent gemigreerde Polen zegt veel moeite te hebben met het spreken en lezen van het Nederlands dan wel de taal helemaal niet te spreken. Ruim twee op de drie recent gemigreerde Polen heeft vaak moeite bij het schrijven van het Nederlands of schrijven de taal helemaal niet.

Taalbeheersing in vergelijking met ander onderzoek onder Polen in Nederland

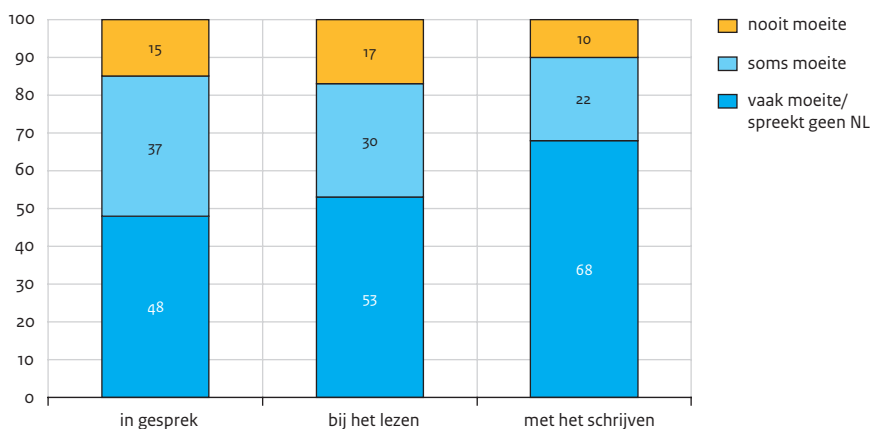
Deze bevindingen sluiten aan bij eerder onderzoek (bv. Ecorys 2006; Schothorst 2009; Weltevrede et al. 2009). Poolse werknemers zouden het Nederlands niet tot nauwelijks beheersen. Hierdoor zijn zij beperkt tot het aannemen van werk waarvoor zij geen Nederlands hoeven te spreken, veelal laag of ongeschoold productiewerk. Communicatie over deze werkzaamheden vindt meestal in het Engels of het Duits plaats. Wel blijkt uit onderzoek van Schothorst (2009) dat naarmate men langer in Nederland is, men de taal beter beheerst.

Taalbeheersing in vergelijking met andere migrantengroepen

In vergelijking met andere migrantengroepen blijft de beheersing van het Nederlands onder recent gemigreerde Polen ver achter (zie Turkenburg en Gijsberts 2007). Dat hun taalbeheersing achterblijft bij die van Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders is niet verwonderlijk; zij zijn, via onder meer het onderwijs, veel vaker in aanraking gekomen met het Nederlands, voor velen is het hun moedertaal. Maar ook Marokkaanse en Turkse Nederlanders van de eerste generatie spreken de Nederlandse taal beter dan de recent gemigreerde Polen. Zij zijn natuurlijk gemiddeld genomen ook veel langer in Nederland dan de Polen in onze onderzoeksgroep.

Figuur 3.3

Beheersing van de Nederlandse taal in gesprek, bij het lezen en bij het schrijven onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland) (in procenten)

Bron: SCP (SING'09)

Weinig verschil binnen de Poolse groep in beheersing van het Nederlands

Uitgesplitst naar een aantal achtergrondkenmerken valt op dat er relatief weinig verschillen binnen onze Poolse onderzoeksgroep bestaan in de beheersing van de Nederlandse taal (tabel 3.4). Vrouwen spreken het Nederlands gemiddeld genomen wel iets beter dan mannen. Dit heeft wellicht te maken met hun iets hogere opleidingsniveau, maar ook met het feit dat een deel van de vrouwen een autochtone Nederlandse partner heeft. Dit aandeel is in onze gegevens weliswaar laag, maar zal de gemiddelde taalvaardigheid wel verhogen.⁷ Overigens is er ook een relatie met verblijfsduur (niet weergegeven in de tabel). Polen uit onze onderzoeksgroep die tussen de vier en zes jaar in Nederland zijn, beheersen de Nederlandse taal wat beter dan degenen die niet langer dan drie jaar geleden gemigreerd zijn.

Tabel 3.4

De beheersing van het Nederlands van Polen (≤ 6 jaar in Nederland) naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in schaalgemiddelden)^a

	beheersing van het Nederlands
totaal	1,6
mannen	1,5
vrouwen	1,6
15-24 jaar	1,6
25-34 jaar	1,6
35-44 jaar	1,4
45-64 jaar	1,6
maximaal bao	1,6
vbo/mavo	1,5
mbo/havo/vwo	1,5
hbo/wo	1,6
arbeidsmigranten	1,5
volgmigranten	1,7
migranten vanwege autochtone partner	1,8

- a Van de drie items met betrekking tot taalbeheersing in het Nederlands (gesprek, lezen, schrijven) is een schaal gemaakt die loopt van 1 (slechte taalbeheersing) tot 3 (goede taalbeheersing). De cronbach's alpha van de schaal is 0,81.

Bron: SCP (SING'09)

Het Nederlands wordt weinig gesproken in de gezinssituatie

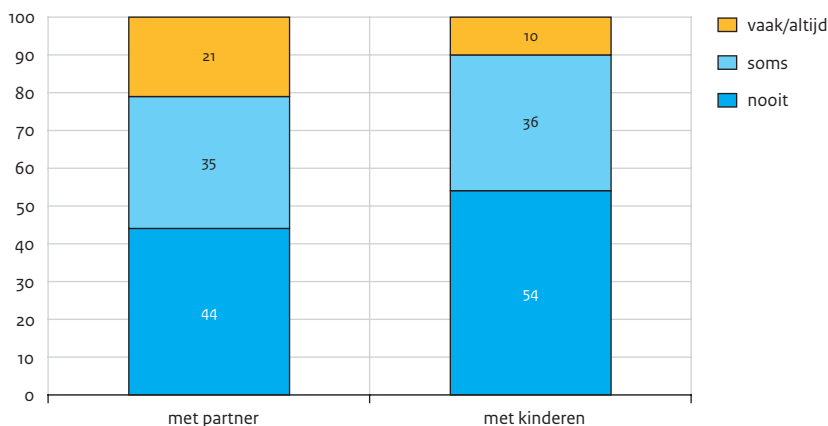
Van de Polen die korter dan zes jaar in Nederland zijn, spreekt 20% vaak of altijd Nederlands met de partner en 10% doet dit met de kinderen (figuur 3.4). Wel geeft ruim een op de drie recent gemigreerde Polen aan soms Nederlands met partner en/of kinderen te spreken. Rond de helft van de Polen in onze onderzoeksgroep spreekt het nooit in de gezinssituatie. Met kinderen wordt minder Nederlands gesproken dan met de partner. Bij de Turkse en Marokkaanse Nederlanders is dit juist omgekeerd (Turkenburg en Gijsberts 2007). Dit heeft ermee te maken dat er enerzijds relatief veel gemengde relaties onder Poolse Nederlanders voorkomen en anderzijds de groep nog te kort in Nederland is om al in Nederland geboren kinderen te hebben waarmee Nederlands wordt gesproken.

Gebruik van de Nederlandse taal in ander onderzoek onder Polen in Nederland

Uit ander onderzoek blijkt bovendien dat ruim de helft van de Polen op het werk nooit Nederlands spreekt met collega's of leidinggevenden. De helft spreekt Engels met de manager en de eigen taal met Poolse collega's. Buiten het werk spreekt driekwart nooit Nederlands met vrienden of kennissen en een even grote groep spreekt Pools met hen (Weltevrede et al. 2009).

Figuur 3.4

Gebruik van de Nederlandse taal met partner en kinderen onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland) (in procenten)^a

a De vragen 'Praat u met uw partner vaak, soms of nooit Nederlands' en 'Praat u vaak, soms of nooit met uw kinderen Nederlands?' zijn alleen gesteld aan mensen met partner en/of kinderen.

Bron: SCP (SING'09)

Poolse vrouwen spreken vaker Nederlands in de gezinssituatie

Recent gemigreerde Poolse vrouwen spreken vaker Nederlands met hun partner en/of kinderen dan de mannen (tabel 3.5). Hier speelt mee dat er onder de Polen een categorie is van voornamelijk vrouwen die met een autochtone partner zijn getrouwd of samenwonen. Zij brengen het gemiddelde voor de groep Poolse vrouwen als geheel omhoog. Dit blijkt duidelijk uit de volgende aandelen: onder arbeidsmigranten zegt 43% soms of vaak met de partner Nederlands te praten, maar onder degenen met een Nederlandse partner geldt dit voor 97%. Dit laatste is niet zo verwonderlijk, wel valt op dat onder arbeidsmigranten toch een aanzienlijk gedeelte Nederlands spreekt met de partner. Nadere analyses laten zien dat dit deels personen zijn met een partner uit een derde land of met een Poolse partner die al veel langer in Nederland woont. Daarnaast betreft het voornamelijk Polen die aangeven al een beetje Nederlands te spreken en het (daarom) zo nu en dan met de Poolse partner spreken. Het kan dan ook gaan om een paar woorden of eenvoudige zinnen. Ook al is onze onderzoeksgroep nog niet zo lang in Nederland, toch vinden we een relatie met verblijfsduur (niet in de tabel weergegeven). Polen die wat langer in Nederland zijn (vier tot en met zes jaar) spreken vaker Nederlands met de partner dan zij die korter in Nederland zijn (nul tot en met drie jaar).

Verder valt op dat in de leeftijdscategorie van 25 tot en met 34 jaar vaker Nederlands met de kinderen wordt gesproken dan onder oudere recent gemigreerde Polen; ook onder hen die een Poolse partner hebben. Waarschijnlijk hebben zij vaker jonge kinderen die in Nederland naar een kinderdagverblijf of basisschool gaan. Naarmate het opleidings-

niveau onder de recent gemigreerde Polen hoger is, spreken zij vaker Nederlands met hun kinderen. Dit is een bevinding die onder alle migrantengroepen bij voortduring wordt gevonden.

Tabel 3.5

Het gebruik van het Nederlands in de gezinssituatie van Polen (≤ 6 jaar in Nederland) naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in procenten)^a

	spreekt minimaal soms Nederlands met partner	spreekt minimaal soms Nederlands met kinderen
totaal	55	46
mannen	45	30
vrouwen	63	63
15-24 jaar	-	-
25-34 jaar	55	58
35-44 jaar	59	49
45-64 jaar	-	-
maximaal bao	-	-
vbo/mavo	49	41
mbo/havo/vwo	66	48
hbo/wo	49	-
arbeidsmigranten	43	37
volgmigranten	-	-
migranten vanwege autochtone partner	97	-

a De vragen 'Praat u met uw partner vaak, soms of nooit Nederlands' en 'Praat u vaak, soms of nooit met uw kinderen Nederlands?' zijn alleen gesteld aan mensen met partner en/of kinderen.

– Te kleine aantallen.

Bron: SCP (SING'09)

De Poolse taal

Onder de recent gemigreerde Polen bestaan nauwelijks problemen met de thuistaal. Dit is niet verrassend gezien de korte tijd dat ze in Nederland verblijven. Ruim 90% geeft aan altijd een gesprek in het Pools te kunnen volgen. Misschien opvallender is dat toch nog 3% zegt slechts een beetje een gesprek in het Pools te kunnen volgen en 6% zelfs helemaal niet. Het zou kunnen dat dit personen zijn die al eerder voor langere tijd in Nederland woonden, maar zich om wat voor reden dan ook uitschreven uit de GBA (of zelfs nooit ingeschreven zijn geweest) en zich minder dan zes jaar geleden (opnieuw) inschreven in de bevolkingsregistratie.

Kijken we naar verschillen binnen de Poolse groep recent gemigreerden dan blijkt dat vrouwen het Pools iets beter (zeggen te) beheersen dan mannen. Lageropgeleiden en

jongeren spreken het Pools vergelijkenderwijs wat minder goed (tabel 3.6). Poolse vrouwen die hier zijn gekomen voor een autochtone partner spreken de Poolse taal relatief beter dan de arbeidsmigranten en volgmigranten. Wellicht heeft dit te maken met hun gemiddeld hogere opleidingsniveau.

Tabel 3.6

De beheersing van de Poolse taal van Polen (≤ 6 jaar in Nederland) naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in gemiddelden op een schaal van 1 tot 3)^a

	beheersing van het Pools
totaal	2,8
mannen	2,7
vrouwen	2,8
15-24 jaar	2,6
25-34 jaar	2,8
35-44 jaar	2,8
45-64 jaar	2,8
maximaal bao	2,6
vbo/mavo	2,8
mbo/havo/vwo	2,8
hbo/wo	2,8
arbeidsmigranten	2,7
volgmigranten	2,8
migranten vanwege autochtone partner	2,9

- a Deze schaal is gebaseerd op vier items (praten, verstaan, lezen, schrijven) en loopt uiteen van 1 (slechte beheersing) tot 3 (goede beheersing). De cronbach's alpha van de schaal is 0,96. Degenen die aangaven geen gesprek in het Pools te kunnen volgen zijn ingedeeld op de laagste taalvaardigheid (score 1); dit waren 36 personen.

Bron: SCP (SING'09)

Zich redden met Engels of Duits?

Veel recent gemigreerde Poolse migranten spreken weinig of geen Nederlands. Hier speelt mee dat men zich goed kan redden in het Engels of Duits (zie ook Weltevrede et al. 2010). De noodzaak om Nederlands te leren wordt daarom minder gevoeld. Polen die korter dan zes jaar in Nederland verblijven, kunnen zich veel vaker redden in het Engels dan in het Duits (tabel 3.7). Van de recent gemigreerde Polen spreekt 56% Engels, 16% Duits en 28% beheerst geen van beide talen.⁸ Hoe jonger hoe vaker men Engels spreekt. Van de leeftijdsgroepen tot 35 jaar spreekt een grote meerderheid Engels, namelijk 72% van de 15-24-jarigen en 64% van de 25-34-jarigen. Vanaf 35 jaar spreekt de helft geen van beide talen en met name de oudste leeftijdscategorie vanaf 45 jaar spreekt relatief vaak

Duits (een op de drie). Hoe hoger opgeleid hoe vaker men zich in het Engels en in mindere mate het Duits kan redden. Onder de hoogstopgeleiden spreekt bijna iedereen in ieder geval één van beide talen.

Tabel 3.7

Aandeel van de Polen (≤ 6 jaar in Nederland) dat Engels, Duits of geen van beide spreekt, totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief (in procenten)

	Engels	Duits	geen van beide
totaal	56	16	28
mannen	57	15	28
vrouwen	56	17	27
15-24 jaar	72	13	15
25-34 jaar	64	13	23
35-44 jaar	32	16	53
45-65 jaar	18	36	46
maximaal bao	45	21	35
vbo/mavo	30	18	52
mbo/havo/vwo	61	15	24
hbo/wo	82	12	6
arbeidsmigranten	49	19	33
volgmigranten	65	8	28
migranten vanwege autochtone partner	62	16	22

Bron: SCP (SING'09)

Van de recent gemigreerde Polen die zeggen Engels te spreken, geeft 73% aan zich beter in het Engels te redden dan in het Nederlands. Van degenen die Duits spreken, redt 60% zich beter in het Duits dan in het Nederlands. Het is overigens niet zo dat de Polen die het Nederlands beheersen, ook beter zijn in het Engels of Duits. Er is geen enkele samenhang tussen de beheersing van het Nederlands en die van het Engels of Duits. Wel is het zo dat naarmate men het Nederlands beter beheerst, men het Pools slechter zegt te beheersen.

De Polen die het Duits zeggen te beheersen, zijn relatief het beste in het Nederlands. Beter dan degenen die het Engels of geen van beide talen beheersen. Dit blijken echter niet degenen met een autochtone partner te zijn. Ook is het zo dat de Polen die het Duits zeggen te spreken, het minst goed zijn in het Pools vergeleken met degenen die Engels spreken of geen van beide talen. Wellicht zijn dit Polen afkomstig uit westelijk Polen zoals Silezië, een deel van Polen dat vroeger Duits grondgebied was. Zij hebben vaak ook de Duitse nationaliteit en daarmee al sinds begin jaren negentig vrij toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt (Corpeleijn 2006; Pool 2003).⁹ Nederland is na Duitsland het belangrijkste bestemmingsland van deze groep (Korf 2009).

Vier van de tien volgden een cursus Nederlands

We hebben ten slotte gekeken hoeveel mensen iets hebben gedaan om Nederlands te leren (of een inburgeringscursus of een taalcursus of beide). We weten dit overigens alleen van de recent gemigreerde Polen die vóór 2008 naar Nederland zijn gekomen.¹⁰ Daarvan geeft 10% aan een inburgeringscursus gevolgd te hebben of er nu mee bezig te zijn. Daarnaast heeft 35% van de recent gemigreerde Polen een cursus Nederlandse taal gevolgd. Nog eens 21% geeft aan het (nog) van plan te zijn. Het is onbekend of deze cursus op eigen initiatief werd gevolgd of via de werkgever is aangeboden.

In totaal heeft 42% van de recent gemigreerde Polen een inburgerings- of taalcursus gevolgd om Nederlands te leren. De overige 58% heeft niets gedaan (tabel 3.8). Veel meer vrouwen dan mannen hebben een cursus gevolgd (54% tegenover 29%). Dit staat in verband met het migratiemotief: degenen die hier zijn gekomen voor gezinsvorming en hereniging (met een Poolse of een autochtone partner) volgden veel vaker een cursus dan de arbeidsmigranten. Ook de hoogstopgeleide Polen springen eruit: daarvan heeft 69% een cursus gevolgd om de taal te leren. Het zal – gezien het voorgaande – geen verbazing wekken dat het volgen van een cursus om de taal te leren onder de laagstopgeleide jongeren (15-24 jaar) het minst voorkomt.

Tabel 3.8

Het volgen van een inburgerings- en/of taalcursus onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland), totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009(in procenten)^a

	volgde inburgerings- en/of taalcursus
totaal	42
mannen	29
vrouwen	54
15-24 jaar	32
25-34 jaar	47
35-44 jaar	44
45-65 jaar	40
maximaal bao	13
vbo/mavo	37
mbo/havo/vwo	51
hbo/wo	69
arbeidsmigranten	33
volgmigranten	58
migranten vanwege autochtone partner	65

a Door Polen die vóór 2008 naar Nederland zijn gekomen (N = 483). Het komt overigens nauwelijks voor dat men beide (taalcursus en inburgeringscursus) heeft gedaan.

Bron: SCP (SING'09)

Gezien de relatief korte verblijfsduur van onze onderzoeksgroep heeft een toch wel aanzienlijk deel (vier op de tien) van de Polen in deze groep de intentie Nederlands te leren (of is er zelfs al mee bezig). Dit zou een indicatie kunnen zijn dat een deel van de Polen van plan is in Nederland te blijven, maar het kan natuurlijk ook zo zijn dat hun werkgever van ze verlangt dat ze Nederlands leren om hun werk goed te kunnen doen.

Taalcursussen in vergelijking met ander onderzoek onder Polen in Nederland

Uit het onderzoek van Weltevrede et al. (2009) komt naar voren dat slechts een op de vijf Poolse arbeidsmigranten een taalcursus heeft gevolgd. Uit dit onderzoek blijkt wel dat ruim 80% van hen (heel) graag beter Nederlands zou willen leren spreken. Er lijkt dus een duidelijke wil te bestaan de taal te leren. Overigens merkt Korf (2009) op dat veel mensen de taal leren door met Nederlanders om te gaan op het werk en door televisie te kijken en dus aangeven geen cursus nodig te hebben. En zoals in hoofdstuk 7 naar voren komt, hebben deze Polen ondanks hun relatief korte verblijf al vrij veel contacten met Nederlanders (ook via het werk) en is de culturele afstand relatief gering. In het huidige hoofdstuk zagen we al dat het opleidingsniveau relatief hoog is. Bovendien betreft het vaak Poolse vrouwen die met een Nederlandse man getrouwd zijn. Dit zijn allemaal factoren die ertoe bijdragen dat ze zich de taal relatief snel eigen kunnen maken (zie ook De Boom et al. 2008). Dit zijn ook (eerste) signalen die uit het (basis)onderwijs naar voren komen (Jungbluth 2008). Poolse Nederlanders die zich hier gesetteld hebben, kunnen het Nederlands dus over het algemeen snel beheersen. Voor degenen die tijdelijk in Nederland verblijven om te werken is het natuurlijk een ander verhaal.

3.3 Conclusies

Het opleidingsniveau van de Polen die korter dan zes jaar in Nederland verblijven, ligt onder dat van autochtone Nederlanders. In vergelijking met de vier grootste niet-westerse migrantengroepen zijn ze echter relatief hoogopgeleid. Een op de vijf recent gemigreerde Polen heeft niet meer dan basisonderwijs genoten. Daar staat tegenover dat eenzelfde aandeel een hogeronderwijsdiploma heeft. Poolse jongvolwassenen die hooguit zes jaar in Nederland zijn, beschikken minder vaak over het niveau van een startkwalificatie (minimaal mbo-niveau). Van de recent gemigreerde Polen van 20 tot en met 34 jaar heeft 59% dit niveau behaald, tegenover 81% van de autochtone Nederlanders in dezelfde leeftijdscategorie. Met name het lage opleidingsniveau van de jongste leeftijdscategorie springt in het oog: maar liefst twee van de vijf 15-24-jarigen hebben maximaal basisonderwijs genoten. Recent gemigreerde Poolse vrouwen zijn hoger opgeleid dan de mannen en beschikken veel vaker over het niveau van een startkwalificatie (minimaal mbo-niveau), iets wat we niet bij andere migrantengroepen terugzien. Dat een groter aandeel Poolse vrouwen dan mannen hogeropgeleid is, heeft te maken met de verschillen in migratiemotieven. Arbeidsmigranten (vaker man) zijn duidelijk lager opgeleid dan degenen die hier zijn gekomen om een relatie met een autochtone Nederlander aan te gaan (vaker vrouw).

De meerderheid van de recent gemigreerde Polen in Nederland heeft vaak moeite met de Nederlandse taal, of spreekt helemaal geen Nederlands. Dit is niet verwonderlijk

gezien de relatief korte periode dat ze in Nederland wonen. Dat is ook de reden dat het Nederlands (nog) weinig in de gezinscontext wordt gesproken. Gezien het korte verblijf is het opvallend dat toch de helft op zijn minst soms in het Nederlands met partner of kinderen praat. Dit geldt het meest voor de vrouwen (die vaker zijn gekomen om bij een Nederlandse partner te gaan wonen). Juist de leeftijdscategorie 25-34 jaar spreekt relatief vaak Nederlands met de eigen kinderen, die waarschijnlijk sinds een aantal jaren in Nederland naar kinderdagverblijf of school gaan, waar ze Nederlands leren. Zoals bij alle migrantengroepen is het ook bij de recent gemigreerde Polen zo dat naarmate het opleidingsniveau hoger is, zij vaker Nederlands met hun kinderen spreken.

De meeste recent gemigreerde Polen die het Nederlands niet (of niet goed) beheersen, kunnen zich in ieder geval wel verstaanbaar maken in het Engels of Duits: de wat jongere Polen voornamelijk in het Engels en de ouderen (vanaf 45 jaar) vaker in het Duits. Dit zou een reden kunnen zijn waarom de urgentie om het Nederlands te leren wat minder gevoeld wordt. Toch geeft een aanzienlijk deel van de recent gemigreerde Polen aan bezig te zijn met een cursus Nederlands of al een cursus Nederlands te volgen. Voor een deel zou dit een initiatief van de werkgever kunnen zijn, maar het geeft toch aan dat men belang hecht aan het leren van de taal. Het zou ook kunnen duiden op de intentie van een deel van de groep om in Nederland te blijven.

Noten

- 1 In de Labour Force Survey kan geen nader onderscheid worden gemaakt tussen het aandeel met maximaal basisonderwijs en het aandeel met lager secundair onderwijs.
- 2 Ook de volgmigranten zijn overigens wat hoger opgeleid dan degenen die als arbeidsmigrant zijn gekomen, en dit zijn ook vaker vrouwen. Wat vooral opvalt is dat degenen die qua migratiemotief in de categorie 'anders' vallen zeer hoog zijn opgeleid (het verklaart overigens niet de man-vrouwverschillen). De aantallen zijn weliswaar relatief laag, maar de helft hiervan heeft een hbo/wo-diploma. Wellicht zijn dit studiemigranten die inmiddels klaar zijn met hun studie (ze zitten immers niet meer op school), maar (voorlopig) in Nederland blijven.
- 3 Jongvolwassenen met een startkwalificatie hebben een afgeronde opleiding havo, vwo of mbo, zonder onderscheid naar de afzonderlijke mbo-niveaus. Het is niet mogelijk de verschillende mbo-niveaus te onderscheiden in onze gegevens.
- 4 Van de totale groep recent gemigreerde Polen in onze steekproef is 70% tussen de 20 en 35 jaar. Dit maakt het qua aantallen mogelijk de gegevens met betrekking tot startkwalificatie voor deze groep te presenteren.
- 5 Deze leerlingen volgen havo/vwo of een algemeen leerjaar. De aantallen zijn gepercenteerd op het totale aantal leerlingen in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs (inclusief het praktijkonderwijs). In totaal volgen 632 leerlingen met een Poolse achtergrond leerjaar 3 in het voortgezet onderwijs. De cijfers zijn verstrekt door het CBS.
- 6 Het gaat hier en ook in de rest van het hoofdstuk om zelfgerapporteerde taalvaardigheid.
- 7 Overigens spreken ook de Poolse volgmigranten het Nederlands beter dan de arbeidsmigranten. Wellicht zijn dit voor een deel meegemigreerde kinderen, die in Nederland naar school gaan.
- 8 Wanneer men zowel het Duits als het Engels beheerst, is gevraagd welke taal men het beste spreekt.

- 9 In Polen geboren personen met in voormalig Duitsland geboren ouders worden in de GBA op basis van hun eigen geboorteland als Pool geclassificeerd. Personen die in Duitsland zijn geboren (voor 1945) op grondgebied dat nu Polen is, staan in de GBA te boek als Duitsers. Dat geldt dus ook voor hun in Nederland geboren kinderen.
- 10 Vanwege het feit dat Polen vanaf 1 mei 2007 geen tewerkstellingsvergunning meer nodig hebben om zich in Nederland te vestigen en te werken, zijn Polen die na 2007 zijn gekomen geen vragen over inburgering meer gesteld.

Literatuur

- Black, R., G. Engbersen, M. Okolski en C. Pantiru (red.) (2010). *A continent moving West? EU Enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai en G. Engbersen (2008). *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV/Erasmus Universiteit.
- Corpeleijn, A. (2006). Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie. In: *Bevolkingstrends*, jg. 54, nr. 3, p. 33-39.
- Ecorys (2006). *Evaluatie werknemersverkeer MOE-landen*. Rotterdam: Ecorys.
- Egger, P. (2003). Decent work and competitiveness: labour dimensions of accession to the European Union. In: *International Labour Review*, deel 142, nr. 1, p. 5-28.
- ESS (2008). *European Social Survey Round 4 data. Data file edition 4.0*. Bergen: Norwegian Social Science Data Services.
- Gijsberts, M. en L. Herweijer (2007). Allochtone leerlingen in het onderwijs. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (p. 102-130). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- GUS (2011). *Labour Force Survey in Poland, 111 Quarter 2010*. Warschau: GUS (Central Statistical Office).
- Ilies, M., G. Engbersen, E. Snel en A. Leerkes (nog te verschijnen). *Diverse Migration Patterns. Contemporary Polish, Romanian and Bulgarian labour migrants in Dutch Society*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Jungbluth, P. (2008). *Nieuwkomers uit Midden- en Oost-Europa op Nederlandse basisscholen. Een verkenning*. Utrecht: Forum.
- Jungbluth, P. en J. Frietman (2010). *Nieuwkomers uit Midden- en Oost-Europa op Nederlandse basisscholen 11. Een herhaalde verkenning (2009/2010)*. Utrecht: Forum.
- Korf 2009, D.J. (red) (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht/Rotterdam: Forum/Uitgeverij Ger Guijs.
- Pool, C. (2003). Hedendaagse migratie van Polen naar Nederland. In: *Justitiële Verkenningen*, jg. 29, nr. 4, p. 63-80.
- Schothorst, Y. (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland. Een onderzoek uitgevoerd voor Popolusku Benelux BV*. Amsterdam: TNS NIPO.
- Turkenburg, M. en M. Gijsberts (2007). Opleidingsniveau en beheersing van de Nederlandse taal. In: J. Dagevos en M. Gijsberts (red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (p. 72-101). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vogels, R. (2011). Onderwijspositie. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 81-107). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo BV.

4 Arbeidsmarktpositie

Jaco Dagevos (SCP) en Jack Burgers (EUR)

4.1 Alle Polen aan het werk?

In de afgelopen jaren zijn diverse studies uitgevoerd onder Poolse arbeidsmigranten die steeds hetzelfde uitwijzen: bijna iedereen heeft betaald werk, vaak in de bouw en tuinbouw, en een zeer groot deel van de Poolse werknemers heeft een tijdelijk dienstverband, vaak via een uitzendbureau (bv. Ilies et al. nog te verschijnen; Schothorst 2009; Weltevrede et al. 2009). De uitkomsten van deze studies, aangevuld met berichten in de media, zijn beeldbepalend voor de Poolse groep in Nederland. Dit beeld is mede naar voren gekomen omdat studies vooral zijn uitgevoerd op plekken waar veel Polen samenkomen en werken. Genoemde studies brengen vooral de situatie in kaart van tijdelijke arbeidsmigranten die voor seizoenswerk naar Nederland komen.

De Polen in ons onderzoek lijken zich op belangrijke punten te onderscheiden van de Polen die als tijdelijke seizoensmigrant naar Nederland komen. De Polen in de Survey integratie nieuwe groepen (SING) zijn voor een deel als ‘vestigingsmigranten’ te typeren. Juist voor deze categorie is het van belang hoe zij zich op de arbeidsmarkt manifesteren. Hoe zijn hun kansen op werk? Arbeidsmigranten die via een uitzendbureau naar Nederland zijn gekomen, zullen bij aankomst verzekerd zijn van werk. Ook vrienden en kennissen regelen vaak een baan voor nieuwkomers. Maar wat gebeurt er met hen als hun arbeidscontract is afgelopen? Welke kansen hebben ze dan op werk? Deze vragen zijn relevant voor de integratie van Polen die langer in Nederland verblijven.

4.2 Aanzienlijke werkloosheid

Uit het SING-onderzoek blijkt een relatief hoge werkloosheid onder de ingeschreven Polen: 13% van de beroepsbevolking had in 2009 geen werk (tabel 4.1). Dat is ruim drie keer zo veel als onder autochtone Nederlanders. Een betrekkelijk hoog aandeel, zeker als we dit relateren aan het beeld van de Polen als arbeidsmigranten die naar Nederland zijn gekomen voor werk.

Uit de SING-gegevens blijkt dat Poolse mannen drie keer zo vaak werkloos zijn als autochtone mannen, bij de vrouwen is dat zelfs vier keer zo vaak. Zeer hoog is de werkloosheid onder jongeren. Poolse jongeren vormen, zo blijkt onder meer uit hun opleidingsniveau (zie hoofdstuk 3), in het SING-onderzoek een problematische categorie. Zowel de laagst- als de hoogstopgeleiden kennen een hoge werkloosheid, waarbij de hogeropgeleiden zelfs nog wat vaker werkloos zijn dan de laagstopgeleiden. Omdat een belangrijk deel van het werk dat Polen verrichten in de onderste lagen van de arbeidsmarkt is gesitueerd, is vooral de hoge werkloosheid onder de laagstopgeleiden opvallend. Het zou kunnen dat de geregistreerde Polen, net als andere laagopgeleiden

in Nederland, minder aantrekkelijk zijn voor werkgevers in de lagere arbeidsmarktsegmenten. Een andere reden zou kunnen zijn dat lageropgeleiden na ontslag minder makkelijk weer een andere baan weten te vinden. Ontslag blijkt een belangrijke reden te zijn voor werkloosheid van Polen. Hier komen we zo dadelijk in deze paragraaf nog op terug. Lageropgeleiden beheersen de Nederlandse taal overigens niet slechter dan hogeropgeleiden; over de gehele linie is de Nederlandse taalbeheersing van Polen in onze onderzoeksgroep niet zo gunstig (zie hoofdstuk 3). Voor de hogeropgeleiden speelt mogelijk een rol dat zij overgekwalficeerd zijn voor ongeschoold en laaggeschoold werk, maar ten opzichte van autochtone hogeropgeleiden minder kansen hebben in de midden- en hogere beroepen. Ook is in deze beroepen de beheersing van het Nederlands een belangrijker selectiecriterium dan aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Tabel 4.1

Werkloosheid onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, totaal en naar achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
totaal	13	4
mannen	10	3
vrouwen	16	4
15-24 jaar	19	
25-34 jaar	13	
35-44 jaar	9	
45-54 jaar	4	
maximaal bao	12	
vbo/mavo	7	
mbo/havo/vwo	10	
hbo/wo	16	

Bron: Polen: SCP (SING'09); autochtone Nederlanders: CBS (StatLine)

Ook van belang is het onderscheid naar migratieachtergrond, in het bijzonder tussen arbeidsmigranten, volgmigranten en migranten die vanwege een huwelijk met een autochtone partner naar Nederland zijn gekomen (zie voor wijze van indeling hoofdstuk 2). Onder degenen die wij als arbeidsmigranten hebben gedefinieerd, bedraagt de werkloosheid 12%. Vooral onder de volg- en huwelijksmigranten is de werkloosheid hoog. Wel is een waarschuwing op zijn plaats: bij de volgmigranten ($N = 45$) en huwelijksmigranten ($N = 53$) zijn de uitkomsten gebaseerd op lage absolute aantallen en dus omgeven met ruime onzekerheidsmarges. De werkloosheid onder Polen die drie jaar of korter in Nederland verblijven, ligt op 15%. Bij degenen die tussen de vier en zes jaar in Nederland wonen, bedraagt de werkloosheid 10%. Wanneer we statistisch controleren

voor onder meer opleidingsniveau, geslacht, leeftijd, migratieachtergrond, beheersing van de Nederlandse taal en gezondheid blijken Polen die tussen de vier en zes jaar in Nederland wonen, minder vaak werkloos te zijn dan degenen die korter in Nederland verblijven.¹ Dit zou kunnen betekenen dat Polen die 'langer' in Nederland wonen, er beter in slagen om werk te vinden. Daarnaast is het denkbaar dat Polen die nog niet zo lang in Nederland verblijven en werkloos worden naar verhouding vaker terugkeren.

Ander onderzoek

De SING-gegevens wijzen op een forse werkloosheid onder recent naar Nederland gekomen en ingeschreven Polen. Ander onderzoek onder in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) ingeschreven Polen laat ook hoge werkloosheidscijfers zien. De Boom et al. (2008) becijferden voor de periode 2000-2006 een gemiddelde werkloosheid van 12%. Deze cijfers zijn afkomstig van de Enquête beroepsbevolking (EBB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Het door de Erasmus Universiteit uitgevoerde onderzoek onder Polen komt echter uit op een veel lager werkloosheidspercentage, een kleine 4% om precies te zijn (Ilies et al. nog te verschijnen). Het verschil kan waarschijnlijk voor een belangrijk deel worden teruggevoerd op het feit dat de data uit het SING-onderzoek en het onderzoek van De Boom et al. (2008) betrekking hebben op in de GBA ingeschreven Polen in Nederland, terwijl het onderzoek van Ilies et al. betrekking heeft op Polen die langs allerlei kanalen, behalve via de GBA, zijn benaderd: werkplaatsen en werkgevers, ontmoetingsplaatsen in allerlei gemeenten, enzovoort (zie ook hoofdstuk 1). Dat zal de uitkomsten hebben beïnvloed. Wel en niet in de GBA ingeschreven Polen vormen dus verschillende groepen met uiteenlopende arbeidsmarktposities. De verschillen in wijze van respondentselectie zijn waarschijnlijk een andere reden voor de gevonden verschillen in uitkomsten.

Het arbeidsverleden van niet-werkenden. Verschillen naar migratieachtergrond

Het verschil in werkloosheid tussen ingeschreven en niet-ingeschreven Polen blijkt aanzienlijk te zijn. Een verklaring voor de verschillen zou kunnen zijn dat de officieel ingeschreven Polen gemiddeld genomen meer gevestigd en geïntegreerd zijn en daardoor meer aanspraak kunnen maken op sociale voorzieningen, terwijl de niet-ingeschreven Polen meer afhankelijk van arbeid zijn en vaak juist door de beschikbaarheid van werk naar Nederland zijn gekomen. In veel gevallen worden zij ook direct naar werk toe geleid door uitzendbureaus of door familie en bekenden die al in Nederland verblijven (Gemeente Rotterdam 2008; Ilies et al. nog te verschijnen; Weltevrede et al. 2009). In hoeverre verschillen in toegang tot sociale zekerheid de verschillen in arbeidsmarktpositie tussen deze groepen kunnen verklaren, kan op grond van de beschikbare gegevens niet worden nagegaan. Wel kunnen we met de SING-gegevens meer inzicht krijgen in het arbeidsverleden van werklozen.

Uit het SING-onderzoek is bekend wie van degenen die momenteel geen betaald werk hebben, wel eerder in Nederland hebben gewerkt. Voor bijna 80% van de arbeidsmigranten is dit het geval. Circa 20% van de arbeidsmigranten die thans geen werk hebben, heeft echter niet eerder in Nederland gewerkt. Dit zijn mogelijk mensen die op eigen houtje naar Nederland zijn gekomen en dus niet van een uitzendbureau of informele

relaties gebruik hebben gemaakt om werk te vinden. Zij zijn er kennelijk niet in geslaagd om op eigen kracht werk te vinden. Circa 60% van de volg- en huwelijksmigranten die thans zonder werk zijn, heeft geen arbeidsverleden in Nederland.

Een aanzienlijk deel van de Polen die wij tot de arbeidsmigranten rekenen, heeft dus eerder in Nederland gewerkt maar is werkloos geraakt. Zij waren, zo blijkt uit de SING-gegevens, veelal werkzaam in de bouw en de tuinbouw. Verreweg de belangrijkste reden dat arbeidsmigranten zonder werk zijn geraakt, is ontslag door de werkgever en het aflopen van het contract. Dit is een groot verschil met volg- en huwelijksmigranten, die vaker op eigen initiatief met werken zijn gestopt.

Ontslag en aflopen van het contract liggen dus vaak ten grondslag aan de werkloosheid van arbeidsmigranten. Daarnaast is er een groep Polen die vanwege werk naar Nederland zijn gekomen, maar nooit betaald werk hebben verricht. Van de Poolse arbeidsmigranten van wie het arbeidscontract is afgelopen, zullen er heel wat zijn teruggekeerd naar Polen, maar een deel is dus gebleven. Zij laten hoge werkloosheidscijfers zien. Als we ervan uitgaan dat ingeschreven Polen zich vaak oriënteren op vestiging in Nederland, dan geven deze uitkomsten reden tot zorg over de integratie van deze groep. Ze nuanceren in elk geval het tot nu toe vaak opgeworpen beeld dat werkloosheid onder de Poolse groep weinig voorkomt.

4.3 Welk aandeel van de recent gemigreerde en ingeschreven Polen werkt?

Voor het bepalen van de arbeidsmarktpositie zijn twee indicatoren van belang: de zojuist besproken omvang van de werkloosheid en het aandeel personen in de bevolking (15-65 jaar) dat een betaalde baan heeft. Deze indicatoren zijn niet zonder meer tot elkaar te herleiden, al is er natuurlijk wel een samenhang (zie kader 4.1).

Kader 4.1 Nettoparticipatie en (werkloze) beroepsbevolking: een korte toelichting²

De *nettoparticipatie* drukt uit welk aandeel van de bevolking tussen de 15 en 65 jaar een betaalde baan heeft van ten minste twaalf uur per week (werkzame beroepsbevolking). Degenen die geen betaalde baan hebben van ten minste twaalf uur per week zijn niet per definitie werkloos. Pas als zij zoeken naar een betaalde baan voor twaalf uur of meer per week worden zij tot de *werkloze beroepsbevolking* gerekend. Niet-werkenden die niet actief naar werk zoeken, zijn volgens deze definitie dus niet werkloos. Dit geldt bijvoorbeeld voor veel scholieren en studenten, huisvrouwen en arbeidsongeschikten. De nettoparticipatie wordt afgemeten aan de totale bevolking tussen de 15 en 65 jaar. De werkloosheid wordt afgemeten aan de *beroepsbevolking*, het totaal van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De noemer op basis waarvan werkloosheidspercentages worden berekend, is dus aanzienlijk kleiner dan de noemer van de nettoparticipatie.

Het aandeel Polen in de SING-onderzoeksgroep met werk ligt op hetzelfde niveau als dat van autochtone Nederlanders (tabel 4.2). Dit lijkt misschien in strijd met het voorgaande, waaruit bleek dat de omvang van de werkloosheid tussen deze groepen behoorlijk verschilt. Dat de aandelen werkenden minder van elkaar verschillen dan de aandelen werklozen heeft gedeeltelijk te maken met definitieverschillen: bij de werkloosheid

wordt alleen gekeken naar personen in de beroepsbevolking en bij nettoparticipatie naar de totale bevolking (tussen 15 en 65 jaar). In vergelijking met autochtonen begeeft een groter aandeel van de recent gemigreerde en ingeschreven Polen zich op de arbeidsmarkt. Dat is natuurlijk niet verrassend omdat werk de reden is waarom veel Polen naar Nederland zijn gekomen. Bij autochtonen vinden we bijvoorbeeld meer studerenden en ouderen die zich niet op de arbeidsmarkt begeven en daardoor niet tot de beroepsbevolking worden gerekend.

Polen hebben dus even vaak een betaalde baan als autochtone Nederlanders. Daarmee ligt hun nettoparticipatie op een aanzienlijk hoger niveau dan bij de grote niet-westerse groepen (in 2009 bedroeg de nettoparticipatie onder de Marokkaanse groep 50% en onder de Surinaamse groep 63%).

Tabel 4.2

Nettoparticipatie van Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, totaal en naar achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
totaal	69	70
mannen	77	78
vrouwen	62	62
15-24 jaar	58	
25-34 jaar	70	
35-44 jaar	76	
45-64 jaar	84	
maximaal bao	61	
vbo/mavo	73	
mbo/havo/vwo	76	
hbo/wo	70	
arbeidsmigranten	75	
volgmigranten (naar Poolse partner/ouder)	43	
migranten vanwege autochtone partner	57	
overige migranten	79	

Bron: Polen: SCP (SING'09); autochtone Nederlanders: CBS (StatLine)

Net als bij de autochtone Nederlanders is de nettoparticipatie van vrouwen lager dan die van de mannen. Onder Poolse jongeren is het aandeel werkenden betrekkelijk laag. Opmerkelijk is het hoge aandeel Poolse 45-plussers met werk. Mogelijk keren Polen in deze leeftijdscategorie eerder terug wanneer ze zonder werk komen te zitten. De laagstopgeleide Polen hebben het minst vaak werk, verder is er weinig verschil tussen de opleidingsgroepen. De migratieachtergrond is een belangrijke variabele: volg- en huwelijksmigranten hebben het minst vaak een betaalde baan. Zoals in hoofdstuk 2 toegelicht zijn dit vaak vrouwen. Verder maken jongeren vaak deel uit van de categorie volgmigran-

ten. Polen die als arbeidsmigrant en Polen die om andere redenen naar Nederland zijn gekomen, laten de hoogste nettoparticipatie zien. Polen die tussen de vier en zes jaar in Nederland zijn hebben iets vaker betaald werk (72%) dan Polen die drie jaar of korter in dit land wonen (69%), maar dit verschil is niet statistisch significant.

Tabel 4.3 gaat dieper in op de redenen die personen noemen waarom ze geen werk hebben. Deze vraag is voorgelegd aan personen die niet tot de beroepsbevolking behoren, dat betekent dus dat ze geen betaald werk hebben en daar niet actief naar op zoek zijn.

Tabel 4.3

Belangrijkste reden om geen betaald werk te hebben, genoemd door personen die niet tot de beroepsbevolking behoren, Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)

	Polen (totaal)	Poolse mannen	Poolse vrouwen	autochtonen
gezondheid/ arbeidsongeschiktheid	12	18	9	26
studie/school	21	27	18	29
wens om eerst te studeren	3	3	3	9
huishouden/zorg voor kinderen	37	6	52	11
tevredenheid met huidige baan < 12 uur	9	24	2	3
geen werk	8	21	2	1
discriminatie	1	0	1	1
andere redenen	9	1	13	21

Bron: SCP (SING'09)

Een relatief groot deel – een derde – van de niet-werkende Polen noemt de zorg voor kinderen als belangrijkste reden waarom ze niet werken en niet actief zijn op de arbeidsmarkt. Vooral vrouwen noemen deze reden. Gezondheid en arbeidsongeschiktheid zijn veel minder belangrijke redenen dan voor autochtone Nederlanders, maar zijn niet geheel te verwaarlozen: het gaat om een tiende van degenen die geen werk zoeken. Van de niet-werkende Poolse mannen noemt zelfs 18% deze reden. Autochtone Nederlanders noemen vaker gezondheidsproblemen als reden dat ze geen werk hebben. Bij de vergelijking tussen Polen en autochtonen moet hierbij worden bedacht dat de autochtone bevolking veel meer ouderen telt dan de hier onderzochte Polen.

Verder is binnen de SING-onderzoeksgroep een behoorlijk aandeel niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt vanwege het volgen van een opleiding of studie. Een gepercipieerd gebrek aan geschikt werk is voor een substantieel deel van de mannen een reden om niet te zoeken naar werk. Ook is het aantal mensen onder de Polen dat zegt tevreden te zijn met een klein baantje – minder dan twaalf uur per week – groter dan onder Nederlanders. Opmerkelijk genoeg zijn dit vaker mannen dan vrouwen.

Ander onderzoek

Uit onze gegevens blijkt dat 69% van de Polen betaald werk heeft. Andere studies komen tot veel hogere aandelen Poolse werkenden. In het onderzoek van Weltevrede

et al. (2009) zijn bijna alle Polen aan het werk. Maar zoals we al opmerkten in paragraaf 4.1 is dit onderzoek uitgevoerd op plaatsen waar veel Polen werken en wonen en bestaat de onderzoeksgroep dus vooral uit Polen die als tijdelijke arbeidsmigrant naar Nederland zijn gekomen. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Popolsku, een op Polen gerichte krant en website, levert een vergelijkbaar beeld op: 90% van de respondenten heeft werk.³ Kijken we dan weer naar onderzoek onder geregistreerde Polen, dan zijn de aandelen werkenden aanzienlijk lager. Onderzoek op basis van de Enquête beroepsbevolking (De Boom et al. 2008: 47) laat een duidelijk lagere nettoparticipatie zien: gemiddeld een kleine 60% voor de periode 2000-2006. Ook Corpeleijn (2007) wijst op lagere arbeidsparticipatiecijfers van Oost-Europese migranten (overwegend Polen) die zich in Nederland hebben ingeschreven. Volgens het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) was in 2009 57% van de Polen tussen de 15 en 65 jaar werknemer (Oudhof en Van der Vliet 2010). Daar zitten de zelfstandigen dus niet bij, maar dat zal het verschil met de studies onder tijdelijke arbeidsmigranten niet verklaren.

Het beeld van de nettoparticipatie verschilt dus nogal tussen studies die vooral de tijdelijke arbeidsmigranten in kaart brengen en studies die zich richten op de in de GBA ingeschreven Polen. Tijdelijke arbeidsmigranten werken, en die conclusie wordt zeker getrokken als het onderzoek wordt uitgevoerd op plaatsen waar Polen werkzaam zijn. Kijken we naar de geregistreerde Polen, dan is het aandeel werkenden aanzienlijk lager. In vergelijking met de bevindingen van de EBB en Oudhof en Van der Vliet (2010) telt het SING-onderzoek hogere aandelen werkenden. Dit komt waarschijnlijk door de samenstelling van de SING-onderzoeksgroep. Deze bestaat uit recent naar Nederland gekomen Polen en telt naar verhouding meer arbeidsmigranten en minder volg- en huwelijksmigranten dan de totale Poolse groep. Niettemin heeft ook in het SING-onderzoek een aanzienlijk deel van de Polen geen werk.

De arbeidsmarktpositie van ingeschreven Poolse migranten is dus minder rooskleurig dan sommige studies laten zien. Ingeschreven Polen hebben minder vaak werk en zijn vaker werkloos. Ontslag is een belangrijke reden voor werkloosheid. Daarnaast zijn er mensen die vanwege hun gezondheid, een studie of de zorg voor de kinderen zich niet op de arbeidsmarkt begeven. Die laatste groep bestaat vooral uit Poolse vrouwen die als volg- en huwelijksmigrant naar Nederland zijn gekomen.

4.4 Uitkeringen

Cijfers van het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) en het CBS wijzen uit dat personen afkomstig uit Midden- en Oost-Europa weinig gebruik maken van bijstand en ww (CBS 2010; SZW 2011). Uit diezelfde bronnen blijkt verder dat leden van deze groepen vaker een ww- dan een bijstandsuitkering hebben. Dit laatste zien we ook in onze Poolse onderzoeksgroep. Wel heeft een substantieel aandeel Polen in het SING-onderzoek een ww-uitkering (6%); 3% heeft een bijstandsuitkering. In vergelijking met niet-westerse migrantengroepen is het aandeel bijstandsuitkeringen laag, maar het aandeel ww-uitkeringen betrekkelijk hoog (Dagevos 2009).

Met betrekking tot de bijstand laat de Poolse onderzoeksgroep dus een gunstig beeld zien, maar het aandeel Polen met een ww-uitkering is aanzienlijk. Dit aandeel is ook

hoger dan in de u w v- en CBS-cijfers. Het is niet precies duidelijk waaraan dit verschil is toe te schrijven. Bij het SING-onderzoek gaat het om Polen die maximaal zes jaar in Nederland wonen en zijn de cijfers gebaseerd op zelfrapportage. De andere gegevens hebben betrekking op de totale groep en zijn afkomstig uit uitkeringsregistraties. Dat Polen vaker een w w- dan een bijstandsuitkering hebben, heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat velen in Nederland hebben gewerkt. Bij de aanvraag van een w w-uitkering door een Poolse werkloze gelden dezelfde referte-eisen als voor de Nederlandse bevolking. De referte-eisen hebben betrekking op het aantal weken en jaren dat is gewerkt.⁴ Bij de vaststelling van de referte-eis mag zowel het arbeidsverleden in Nederland als dat in andere lidstaten meegeteld worden.

4.5 Zelfstandig ondernemers

Onder Polen in onze onderzoeksgroep vinden we meer zelfstandig ondernemers dan onder autochtone Nederlanders. Bijna een vijfde van de werkzame beroepsbevolking werkt als zelfstandige, bij autochtone Nederlanders in de SING ligt dit op ruim een tiende (tabel 4.4). In de periode dat Polen nog een tewerkstellingsvergunning (twv) nodig hadden, hoefden personen die zich als zelfstandige vestigden geen twv aan te vragen. Zowel Nederlandse werkgevers als Poolse migranten hebben deze mogelijkheid benut, ook als ze niet daadwerkelijk als zelfstandige aan het werk waren (de zogenoemde schijnzelfstandigen). In hoeverre deze werkwijze het aantal zelfstandigen nog steeds beïnvloedt, is moeilijk te zeggen; om in Nederland te verblijven is het voor Polen in elk geval niet meer nodig om zich als zelfstandige te vestigen.

Tabel 4.4

Zelfstandig ondernemers, Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, totaal en naar achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten van de werkzame beroepsbevolking)

	Polen	autochtonen
totaal	18	11
mannen	23	15
vrouwen	11	8
15-24 jaar	7	2
25-34 jaar	20	7
35-44 jaar	23	14
45-64 jaar	23	15
maximaal bao	15	13
vbo/mavo	21	11
mbo/havo/vwo	20	11
hbo/wo	13	12

Bron: SCP (SING'09)

Voor zowel Polen als Nederlanders geldt dat het aandeel ondernemers onder mannen tweemaal zo groot is als onder vrouwen. In beide groepen neemt het aandeel ondernemers toe met de leeftijd: er zijn relatief meer ondernemers in de oudere leeftijdscategorieën. Maar onder de Polen is het aandeel ondernemers onder de jongeren tot midden 30 driemaal zo groot als bij de vergelijkbare categorie Nederlanders. Als we kijken naar opleidingsniveau dan valt op dat we meer ondernemers in de middelste opleidingscategorieën vinden, terwijl het aandeel zelfstandigen bij de Nederlanders veel meer gelijk verdeeld is.

Ander onderzoek

Het onderzoek van De Boom et al. (2008) wijst op 14% ondernemers onder de Polen die in de GBA staan ingeschreven. De Boom et al. hebben ook vastgesteld dat vooral in de bouw en de landbouw relatief veel als zelfstandigen opererende Polen werkzaam zijn. Hoewel vanwege het lage absolute aantal Poolse zelfstandigen in de SING (N = 55) voorzichtigheid geboden is, wijzen de bevindingen in de richting van dezelfde sectoren: twee derde zit in de bouw en rond de 10% in de industrie. Het aandeel zelfstandigen in de landbouw is echter opvallend gering.

4.6 Werknemers

4.6.1 Sterke vertegenwoordiging op lage beroepsniveaus

In deze paragraaf gaan we nader in op de positie van werkenden in loondienst.⁵ We beginnen met het beroepsniveau van de Polen. Beroepen zijn op basis van benodigde kwalificaties en vaardigheden ingedeeld in vijf niveaus die lopen van elementair tot wetenschappelijk. In tabel 4.5 zijn die vijf niveaus teruggebracht tot drie categorieën.

Tabel 4.5

Beroepsniveau van werknemers, Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)

	elementair/laag	middelbaar	hoog/wetenschappelijk
Polen	74	17	9
autochtonen	36	33	31

Bron: SCP (SING'09)

In vergelijking met Nederlanders, die gelijkelijk over de drie niveaus verdeeld zijn, vinden we de Polen naar verwachting merendeels in beroepen waarvoor elementaire of lage scholing volstaat. Dat neemt niet weg dat bijna een vijfde werk doet op middelbaar niveau en een tiende zelfs op hoger professioneel of wetenschappelijk niveau. In tabel 4.6 splitsen we de mensen die op een elementair of laaggeschoold niveau werken uit naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau.

Tabel 4.6

Werknemers met beroep op elementair/lager niveau, Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, totaal en naar achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
totaal	74	36
mannen	79	33
vrouwen	69	39
15-24 jaar	81	71
25-34 jaar	70	20
35-44 jaar	74	36
45-64 jaar ^a		34
maximaal bao	91	63
vbo/mavo	92	71
mbo/havo/vwo	78	42
hbo/wo	37	6

a Het aantal Polen van 45-64 jaar in onze onderzoeksgroep ($N < 35$) was te laag om betrouwbaar vast te kunnen stellen welk aandeel van hen een beroep uitoefent op elementair/laag niveau.

Bron: SCP (SING'09)

Opvallend is dat bij de Polen mannen vaker lager geschoold werk doen dan vrouwen. Anders dan bij de autochtonen vinden we bij de Polen ook in de hogere leeftijdscategorieën veel mensen – ruwweg drie kwart – die laag geschoold werk doen. Ook hoger opgeleiden Polen doen vaak laag geschoold werk. Dat geldt voor ongeveer een derde van de mensen die minimaal een hbo-diploma hebben. Een gegeven dat ook uit ander onderzoek naar voren kwam (o.m. Burgers et al. 2011; Snel et al., 2010). Andere bevindingen uit het SING-onderzoek ondersteunen dat Polen vaak onder hun niveau werken. Die bespreken we zo dadelijk. We mogen aannemen dat kennelijk zelfs hoogopgeleide Polen het lucratief vinden laaggeschoold werk te doen. Dat lucratieve zou een heel direct karakter kunnen hebben in de zin dat men in Nederland meer kan verdienen met laaggeschoold werk dan in Polen met werk dat meer overeenkomt met het opleidingsniveau – als daarvoor al werk zou zijn; het lucratieve kan ook een meer indirect karakter hebben: mogelijk neemt men tijdelijk genoegen met werk op een lager niveau maar probeert in Nederland op den duur meer passende arbeid te vinden.

Ander onderzoek

Uit de studie van Weltevrede et al. (2009) blijkt dat meer dan 80% van de Polen in elementaire en lagere beroepen werkt, 13% in middelbare en 4% in hogere beroepen. Het beroepsniveau van de Polen uit de SING is dus wat hoger, al blijft ook bij hen het aandeel zeer groot dat aangewezen is op de onderkant van de arbeidsmarkt.

4.6.2 Primaire en secundaire sector dominant

Poolse werknemers blijken vaak werkzaam te zijn in de industrie (24%), de sector handel, horeca en vervoer (19%), de landbouw (17%), de bouw (13%) en de financiële en zakelijke dienstverlening (13%). Heel weinig Polen werken in het openbaar bestuur, het onderwijs en de gezondheids- en welzijnssector – sectoren waar autochtone Nederlanders juist vaak werkzaam zijn.

Ander onderzoek

Vanwege andere sectorindelingen is een vergelijking met ander onderzoek niet zonder problemen. Over het geheel genomen blijkt het belang van sectoren als land- en tuinbouw, transport en bouw ook uit andere studies. Het onderzoek van Weltevrede et al. (2009) onder tijdelijke arbeidsmigranten wijst op een zeer sterke vertegenwoordiging in de land- en tuinbouw met aandelen van meer dan 50%. Waarschijnlijk is dit kenmerkend voor tijdelijke arbeidsmigranten die voor seizoenswerk naar Nederland komen. Verder hangt deze uitkomst samen met de wijze van werving van respondenten. In het onderzoek van Weltevrede et al. zijn respondenten in de tuinbouw oververtegenwoordigd.⁶ Onderzoek in twee Rotterdamse gemeenten (Gemeente Rotterdam 2008) laat zien dat Polen zeer vaak werkzaam zijn in de tuinbouw en in de voedselindustrie. Hoewel vergelijking tussen ons en ander onderzoek lastig is, lijkt het er toch op dat Polen die zich in de GBA hebben ingeschreven minder vaak in de land- en tuinbouw werken dan tijdelijke arbeidsmigranten.

4.6.3 Veel tijdelijke aanstellingen

Als we onderscheid maken tussen tijdelijk werk en uitzendwerk enerzijds en tijdelijk werk met uitzicht op een vast contract en vaste contracten anderzijds, dan zien we – niet onverwacht – dat de Polen veel vaker een tijdelijk contract hebben en dus een veel meer flexibel arbeidsaanbod vormen dan de Nederlanders (tabel 4.7).

Er zijn in dit opzicht bij de Polen weinig verschillen naar geslacht of naar leeftijd. In vergelijking met de Nederlanders valt op dat ook de oudere Polen vaak tijdelijke contracten hebben; in Nederland is dat vooral een zaak voor de jongeren tot 25 jaar. Waar er onder de Nederlanders nauwelijks verschillen zijn naar opleidingsniveau, zijn die verschillen bij de Polen aanzienlijk. Vooral de laagopgeleiden hebben tijdelijke contracten. Dit zou erop kunnen duiden dat de laaggeschoolden veel meer onder strikte regie van arbeidsbemiddelaars naar werk worden geleid dan de hoogopgeleiden, die mogelijk meer eigen initiatief ontwikkelen (zie ook Burgers et al. 2011). Daarnaast geldt natuurlijk ook dat in het onderste segment van de arbeidsmarkt tijdelijke banen veel vaker voorkomen dan in de hogere regionen.

Tabel 4.7

Werknemers met een tijdelijk dienstverband, Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, totaal en naar achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
totaal	34	5
mannen	38	5
vrouwen	30	6
15-24 jaar	37	21
25-34 jaar	37	3
35-44 jaar	25	4
45-64 jaar ^a		3
maximaal bao	61	5
vbo/mavo	32	3
mbo/havo/vwo	26	6
hbo/wo	26	6

- a Het aantal Polen van 45-64 jaar in onze onderzoeksgroep ($N < 35$) was te laag om betrouwbaar vast te kunnen stellen welk aandeel van hen een tijdelijk dienstverband heeft.

Bron: SCP (SING'09)

Ander onderzoek

Hoewel tijdelijke contracten bij de Polen uit het SING-onderzoek vaak voorkomen, is het verschil met studies onder tijdelijke arbeidsmigranten zeer groot (zie o.a. Corpeleijn 2008; Ilies et al., nog te verschijnen; Schothorst 2009; Weltevrede et al. 2009). Deze studies wijzen uit dat circa de helft van de Poolse arbeidsmigranten als uitzendkracht werkt of anderszins een tijdelijke baan heeft. Of anders gezegd: vaste banen komen nauwelijks voor. Dit is een groot verschil met de bevindingen uit het SING-onderzoek, waaruit blijkt dat circa twee derde van de Poolse werknemers een vaste baan heeft. Dat de aard van het dienstverband verschilt tussen Polen die zich wel en die zich niet in de GBA hebben ingeschreven, blijkt ook uit CBS-onderzoek (Corpeleijn 2008, 2009; Corpeleijn en Heerschop 2010). Het lijkt er dus op dat zich vestigende Polen zich op dit vlak onderscheiden van tijdelijke arbeidsmigranten. De afhankelijkheid van uitzendcontracten en andere tijdelijke dienstverbanden is minder groot bij de Polen die zich in de GBA hebben ingeschreven.

4.6.4 Arbeidsduur: vaak in voltijd

Poolse werknemers hebben de naam veel uren te werken. Uit het onderzoek van Weltevrede et al. (2009) blijkt dat 39% van de Polen tussen de 40 en 50 uur per week werkt en 7% werkt zelfs meer dan 50 uur per week. Dergelijke lange weken zijn bij de Poolse werknemers uit het SING-onderzoek een uitzondering. Circa een tiende van hen werkt meer dan 40 uur per week (tabel 4.8). Dit komt het vaakst voor bij zelfstandig ondernemers.

Wel werken Polen vaker in voltijdbanen (35 uur en meer per week) dan autochtonen. Dit geldt voor de Poolse mannen (84% tegenover 78% van de autochtone mannen), maar vooral voor de Poolse vrouwen. Van hen werkt 62% in een voltijdbaan tegenover 26% van de autochtone vrouwen.

Tabel 4.8

Werkzame personen (werknemers en zelfstandigen) naar arbeidsduur en geslacht, Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)

	0-19 uur	20-34 uur	35-40 uur	≥ 41 uur
Polen (totaal)	13	14	63	11
mannen	11	6	68	16
vrouwen	15	23	57	5
	0-19 uur	20-34 uur	≥ 35 uur	
autochtone mannen	10	12	78	
autochtone vrouwen	29	45	26	

Bron: Polen: SCP (SING'09); autochtone Nederlanders: CBS (EBB'09); Merens et al. (2010)

Tot slot kijken we nog naar een aantal andere kenmerken van werknemers. Poolse werknemers hebben minder vaak een leidinggevende functie dan autochtone werknemers (tabel 4.9). Dat is gegeven hun vertegenwoordiging in lage en in tijdelijke banen niet zo verrassend. Opvallend is het zeer grote aandeel Poolse werknemers van wie de kwalificaties niet aansluiten op het werk dat ze in Nederland doen. Ruim 60% denkt gegeven het werk dat men doet te hoog of voor iets anders te zijn opgeleid. Een derde van de Poolse werkenden is van mening te worden onderbetaald. Dat is een fors aandeel, zij het dat het niet onderdoet voor het aandeel dat we bij autochtone werknemers vaststellen. Met betrekking tot arbeidsomstandigheden doen Poolse werknemers vaker dan autochtone werk dat gevaarlijk is, met rook, stof of gassen gepaard gaat en in een lawaaiige omgeving wordt uitgevoerd. Poolse en autochtone werknemers moeten in gelijke mate snel werken.

Tabel 4.9

Kenmerken van banen van werknemers, Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
leidinggevende functie	11	27
voor iets anders opgeleid of te hoog opgeleid voor huidige functie	62	21
te weinig betaald	35	36
altijd/vaak snel werken	47	53
altijd/vaak gevaarlijk werk	20	9
altijd/vaak werk in lawaaige omgeving	21	11
altijd/vaak werk met stof, gasen of rook	18	14

Bron: SCP (SING'09)

4.7 Conclusies

Polen worden in de eerste plaats gezien als arbeidsmigranten. Dat beeld is ook terecht. Hun arbeidsparticipatie ligt op hetzelfde niveau als dat van autochtone Nederlanders en daarmee onderscheiden ze zich in gunstige zin van de grote niet-westerse migrantengroepen. Tegelijkertijd laten de Polen in onze onderzoeksgroep een substantiële werkloosheid zien. Er zijn in hoofdlijnen drie categorieën te onderscheiden. Ten eerste de arbeidsmigranten die wel in Nederland hebben gewerkt maar door ontslag of aflopen van het contract werkloos zijn geraakt. Ten tweede is er een groep Polen die als arbeidsmigranten naar Nederland zijn gekomen, maar nooit in Nederland werk hebben gevonden. Ten derde zijn er de huwelijks- en volgmigranten, waarvan – voor zover zij op de arbeidsmarkt actief zijn – een grote groep moeite heeft met het vinden van werk. Polen in onze onderzoeksgroep zijn voor een deel te typeren als een zich vestigende groep. Op de arbeidsmarkt nemen zij een kwetsbare positie in. Hun werkloosheid heeft waarschijnlijk te maken met factoren die ook voor andere migrantengroepen gelden, zoals problemen met de Nederlandse taal, buitenlandse diploma's, weinig functionele sociale netwerken en een hoog risico op uitstroom vanwege tijdelijke dienstverbanden. In vergelijking met andere studies, waar vooral tijdelijke Poolse arbeidsmigranten onderwerp van onderzoek zijn, is het beeld met betrekking tot werkloosheid ongunstig. Het beeld van de Polen in het SING-onderzoek met betrekking tot de werkenden lijkt juist beter te zijn. Tijdelijke arbeidsmigranten zijn gemiddeld gesproken slechter af. Zij zijn sterk aangewezen op minder aantrekkelijke banen, vaak in de tuinbouw, hebben hoogst zelden een vaste baan, maken lange dagen en werken nog vaker dan de zich vestigende Polen aan de onderkant van de beroepenstructuur. Zij maken deel uit van de rafelrand van de arbeidsmarkt.

Noten

- 1 De uitkomsten zijn opvraagbaar bij de auteurs.
- 2 Kader 4.1 geeft een korte toelichting op de begrippen nettoparticipatie en (werkloze) beroepsbevolking. Een meer gedetailleerde omschrijving is onder meer te vinden op www.cbs.nl.
- 3 De gegevens van Weltevrede et al. (2009) zijn verkregen door middel van vragenlijsten. Deze zijn in verschillende regio's van Nederland uitgezet op plaatsen waar veel mensen uit Midden- en Oost-Europese landen (de zogenoemde MOE-landers) aangetroffen konden worden, zoals bij bepaalde bedrijven, uitzendbureaus en kerken, en bij bussen en treinen die MOE-landers benutten om terug te keren naar het herkomstland. In totaal zijn 746 vragenlijsten ingevuld door recente arbeidsmigranten, van wie 524 Polen. Het onderzoek van Popolsku bestaat in totaal uit bijna 450 ingevulde vragenlijsten. Deze zijn verkregen via een papieren lijst die aan een deel van de oplage van Popolsku was toegevoegd, via een digitale vragenlijst op de website van Popolsku en via verspreiding van de vragenlijst op plaatsen waar veel Polen verblijven en samenkomen.
- 4 De verzekerde die in de periode van 36 weken die onmiddellijk voorafgaan aan zijn werkloosheid gedurende ten minste 26 weken als werknemer heeft gewerkt, heeft recht op een basis-ww-uitkering van drie maanden (wekeneis). Als de werknemer in de vijf kalenderjaren die onmiddellijk voorafgaan aan zijn werkloosheid gedurende ten minste vier kalenderjaren over 52 of meer dagen per jaar loon heeft ontvangen, heeft hij recht op een ww-uitkering van minimaal vier maanden en maximaal 38 maanden (jareneis). De totale duur van de uitkering in maanden is gelijk aan het feitelijke arbeidsverleden in jaren, tot het maximum van 38 maanden. Naast gewerkte jaren tellen ook de zorg voor kinderen en mantelzorg gedeeltelijk mee.
- 5 In dit hoofdstuk zijn cijfers over de werkloosheid en nettoparticipatie van autochtonen afkomstig uit de EBB. Gegevens over de kenmerken van autochtone werknemers zijn evenwel ontleend aan de SING. Dit is gedaan omdat de toedeling van beroepsniveau en de afbakening van tijdelijk werk in de EBB niet zo goed met die van de SING vergelijkbaar zijn. Dit geldt ook voor gegevens over arbeidsomstandigheden en onderbenutting. Gegevens over de arbeidsduur van autochtonen zijn wel ontleend aan de EBB. Bij dit onderwerp gaat het om werknemers en zelfstandig ondernemers.
- 6 Dit blijkt uit de vergelijking van de kenmerken van de responsgroep met die van arbeidsmigranten uit uww-registraties. Zie bijlage 1 van het rapport van Weltevrede et al. (2009).

Literatuur

- Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai en G. Engbersen (2008). *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: RISBO Contractresearch bv/Erasmus Universiteit.
- Burgers, J., S. van de Pol, E. Snel, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011). *Arbeidsmigranten uit Polen, Bulgarije en Roemenië in West-Brabant. Arbeidsmarktpositie, leefsituatie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- CBS (2010). Inwoners met Oost-Europese nationaliteit maken weinig gebruik van bijstand en ww. In: *CBS Webmagazine*, 26 juli 2010.
- Corpeleijn, A. (2007). Onderzoeksnotitie: werknemers uit de nieuwe lidstaten. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, jg. 23, nr. 2, p. 177-182.

- Corpeleijn, A. (2008). Oude en nieuwe migranten uit Oost-Europa. In: cbs (red.), *Jaarrapport Integratie 2008* (p. 223-241). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Corpeleijn, A. (2009). Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen. In: *Sociaaleconomische trends*, jg. 57, nr.1, p. 19-21.
- Corpeleijn, A. en M. Heerschop (2010). Groei Oost-Europese werknemers trekt weer aan. In: *cbs Webmagazine*, 12 juli 2010.
- Dagevos, J. (2009). Werkloosheid, uitkeringen en werk. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2009* (p. 139-167). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gemeente Rotterdam (2008). *Polen in Rotterdam. Een verkennend onderzoek naar de leef- en werksituatie en de (toekomst)plannen van Polen in Nederland*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam/Directie veiligheid kenniscentrum.
- Ilies, M., G. Engbersen, E. Snel en A. Leerkes (nog te verschijnen). *Diverse Migration Patterns. Contemporary Polish, Romanian and Bulgarian labour migrants in Dutch society*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Merens, A., M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (2010). *Emancipatiemonitor 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Oudhof, K. en R. van der Vliet (2010). Nieuwe immigrantengroepen. In: cbs (red.), *Jaarrapport Integratie 2010* (p. 193-214). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Schothorst, Y. (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland. Een onderzoek uitgevoerd voor Popolsku Benelux bv*. Amsterdam: TNS NIPO.
- Snel, E., J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2010). *Arbeidsmigranten uit Bulgarije, Polen en Roemenië in Rotterdam. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- szw (2011). *Maatregelen arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa*. Brief van minister Kamp aan de Tweede Kamer van 14 april 2011. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo bv.

5 Wonen en wijken

Erik Snel (EUR)

Eerder onderzoek naar de vier klassieke migrantengroepen in Nederland (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders) liet zien dat zij veelal sterk geconcentreerd wonen in het westen van het land, met name in de vier grote steden, dat zij in woningen van relatief lage kwaliteit wonen en dat ze vaker dan autochtonen zijn aangewezen op (minder gewilde) meergezinswoningen (Kullberg en Nicolaas 2009; Kullberg et al. 2009). Ander onderzoek naar diverse, meer recent aangekomen vluchtelingengroepen (Afghanen, Irakezen, Iraniërs en Somaliërs) leerde dat zij – in vergelijking met de klassieke migrantengroepen – wat meer gespreid over het hele land wonen en verhoudingsgewijs wat vaker in eengezinswoningen wonen (Permentier en Wittebrood 2011). Dit hoofdstuk beschrijft aan de hand van gegevens uit de Survey integratie nieuwe groepen (SING) de woonsituatie van Polen in Nederland. Het gaat om recent in Nederland aangekomen Polen (korter dan zes jaar in Nederland) die zich hebben ingeschreven bij de gemeentelijke basisadministratie (GBA). Daarnaast vergelijken we de uitkomsten van de SING op het gebied van het wonen met andere studies, met bijzondere aandacht voor het onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) onder ruim 350 Poolse arbeidsmigranten (zie hoofdstuk 1). In deze laatste studie gaat het om zowel formeel in de GBA ingeschreven Polen als Poolse arbeidsmigranten die zich niet hebben ingeschreven. Daarnaast richt het EUR-onderzoek zich meer specifiek op (veelal tijdelijke) Poolse arbeidsmigranten in Nederland (Ilies et al. nog te verschijnen). Zoals we zullen zien, leiden het EUR- en het SING-onderzoek tot nogal verschillende uitkomsten.

5.1 Ruimtelijke concentratie

Een eerste vraag is *waar* Poolse arbeidsmigranten in Nederland wonen. In tabel 5.1 wordt een onderscheid gemaakt tussen de totale Poolse groep (eerste en tweede generatie, onafhankelijk van de verblijfsduur), de eerste generatie Polen (dus in Polen geboren), die hooguit vijf jaar in de GBA staan ingeschreven en de autochtone Nederlanders. Het gaat hier steeds om personen die formeel zijn ingeschreven in de GBA. De tabel laat zien dat Polen verhoudingsgewijs wat vaker in West-Nederland wonen dan autochtonen. Dit geldt voor zowel recent aangekomen Poolse migranten als de hele categorie Polen. De concentratie van Polen in West-Nederland is daarmee niet zo sterk als bij de vier klassieke migrantengroepen (van hen woont 70% in West-Nederland), maar vergelijkbaar met de concentratie van de vier vluchtelingengroepen in West-Nederland (Permentier en Wittebrood 2011: 127). Wat verder opvalt is dat Polen wat vaker dan alle andere migrantengroepen (afgezien van Somaliërs) in Zuid-Nederland wonen. Dit blijkt ook als we bekijken in welke provincies de Polen uit de SING wonen: bijna driekwart van hen woont in drie provincies (Noord-Holland, Zuid-Holland en Noord-Brabant).

Uit tabel 5.1 is ten slotte af te lezen dat 22% van de Polen die ten hoogste vijf jaar in de GBA staan ingeschreven, woonachtig is in een van de vier grote steden. Vooral Den Haag

valt op als stad waar relatief veel van de kort ingeschreven Polen wonen (namelijk 11%). Polen zijn hiermee veel sterker geconcentreerd in de G4 dan autochtonen, maar veel minder sterk dan de klassieke migrantengroepen. Van de autochtonen woont 9% in de G4, van de klassieke migrantengroepen niet minder dan 43% (Permentier en Wittebrood 2011: 127). Dat Polen minder vaak in de vier grote steden wonen dan de vier migrantengroepen is waarschijnlijk verklaarbaar door de ruimtelijke spreiding van de werkgelegenheid. Poolse arbeidsmigranten zijn vanouds sterk vertegenwoordigd in de tuinbouw en wonen daarom in of nabij gebieden met veel tuinbouw (dus gebieden als het Westland, de Bollenstreek, West-Brabant, enz.; vgl. De Boom et al. 2008: 69). Poolse arbeidsmigranten werken echter niet alleen in de tuinbouw, maar in toenemende mate ook in andere sectoren (met name de bouw, transport en industrie, zie hoofdstuk 4). Dit verklaart waarom ze niet alleen in typische tuinbouwregio's wonen. Een deel van de Poolse arbeidsmigranten woont weliswaar in steden als Rotterdam en Den Haag, maar werkt in het nabij gelegen Westland (Snel et al. 2010, 2011).

Tabel 5.1

Regionale spreiding van Polen (eerste generatie, ≤ 5 jaar in GBA en totaal) en autochtone Nederlanders, 1 januari 2010 (in procenten)

	Polen (eerste gen., ≤ 5 jaar	Polen (totaal)	autochtonen
Noord-Nederland	3	5	12
Oost-Nederland	12	14	22
West-Nederland	56	52	44
Zuid-Nederland	28	29	22
Groningen	1	2	4
Friesland	1	2	4
Drenthe	1	1	3
Flevoland	2	4	7
Gelderland	7	2	2
Overijssel	3	8	13
Noord-Holland	18	5	7
Zuid-Holland	32	17	15
Utrecht	4	27	19
Zeeland	2	2	2
Noord-Brabant	22	19	16
Limburg	6	10	7
Amsterdam	4	5	3
Rotterdam	6	5	2
Den Haag	11	8	2
Utrecht	1	1	2
overige gemeenten	78	81	91
totaal (absolute aantallen)	38.398	77.178	13.215.386

Bron: CBS (op verzoek verstrekte gegevens); CBS (StatLine)

5.2 Woonomgeving en woonbuurt

We hebben drie type wijken onderscheiden: concentratiewijken, gemengde wijken en witte wijken. Als ‘concentratiewijk’ gelden de postcodegebieden waar het aandeel niet-westerse migranten ten minste 10% van de bevolking bedraagt en waar dit aandeel bovendien een derde groter is dan het gemiddelde aandeel in de gemeente waarin de postcode ligt. ‘Wit’ noemen we de postcodegebieden waar minder dan 10% van de bevolking bestaat uit niet-westerse migranten en waar dit aandeel bovendien minstens een derde lager is dan in de totale gemeente. De overige wijken noemen we ‘gemengd’ (voor een toelichting op deze indeling zie Kullberg 2007: 198-199).

Tabel 5.2

Verdeling van bewoners over type wijken, Polen en autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)

	witte wijk	gemengde wijk	concentratiewijk
Polen	17	60	23
autochtone Nederlanders	25	62	13

Bron: SCP (SING'09)

Ongeveer een kwart van de Polen uit de SING woont in een concentratiewijk met verhoudingsgewijs veel niet-westerse migranten. Dit is beduidend meer dan bij autochtonen, maar veel minder dan bij de vier klassieke migrantengroepen. Zo woonde in 2006 ruim de helft (54%) van alle huishoudens van Turkse Nederlanders in een concentratiewijk. Bij de huishoudens van Marokkaanse en Surinaamse Nederlanders was dat 44% en bij huishoudens van Antilliaanse Nederlanders 40% (Kullberg 2007: 200). Van de vluchtelingengroepen woont 37% van de huishoudens in een concentratiewijk; dat is minder vaak dan de klassieke migrantengroepen maar wel vaker dan de Polen uit de SING (Permentier en Wittebrood 2011: 128). Dat de Polen verhoudingsgewijs minder vaak in concentratiewijken wonen, hangt waarschijnlijk samen met de ruimtelijke spreiding van hun werkgelegenheid (veel tuinbouw, dus buiten de grote steden, waar veel minder concentratiewijken zijn). Daarnaast bestaat de Poolse bevolking voor een belangrijk deel uit huwelijksmigranten. Zij wonen tamelijk gespreid over het land.

Bij autochtonen (en in toenemende mate ook bij meer gevestigde migrantencategorieën) hangt het al dan niet wonen in typische concentratiewijken sterk samen met de sociaaleconomische status van huishoudens. Huishoudens van hogeropgeleiden en beter verdienenden zijn in de gelegenheid om elders duurdere huisvesting te kopen of te huren. Het zijn vooral de sociaaleconomisch zwakke groepen die achterblijven in de grootstedelijke concentratiewijken. Dit blijkt ook duidelijk uit tabel 5.3. Het zijn vooral laagopgeleide autochtonen die in concentratiewijken wonen. De hogeropgeleide autochtonen in deze wijken zijn vaak studenten of jongeren, die veelal naar een betere (minder zwarte) buurt vertrekken op het moment dat ze een gezin vormen. Bij de Polen lijkt het opleidingsniveau niet zo veel uit te maken bij de keuze om al dan niet in een concentratiewijk te wonen.

Tabel 5.3

Poolse en autochtone bewoners in concentratiewijken, totaal en naar achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
totaal	23	13
mannen	25	13
vrouwen	22	13
15-24 jaar	26	8
25-34 jaar	24	14
35-44 jaar	25	18
45-64 jaar	11	12
maximaal bao	28	18
vbo/mavo	27	18
mbo/havo/vwo	19	11
hbo/wo	25	11

Bron: SCP (SING'09)

Opvattingen over de buurt en de bevolkingssamenstelling van de buurt

Wat vinden de Polen van de buurt en van de bevolkingssamenstelling van de buurt? Driekwart van de Polen zegt dat hij of zij zich thuis voelt in de buurt. Dit is wat minder dan bij de autochtone bewoners, maar ligt op een vergelijkbaar niveau als bij de vier vluchtelingengroepen (Permentier en Wittebrood 2011: 128). Over het algemeen geldt dat bewoners van concentratiewijken zich minder vaak (zeer) thuis voelen in de buurt dan bewoners van gemengde of witte wijken. Dus hoe minder vaak leden van een etnische groep in een concentratiewijk wonen, des te groter de kans dat zij zich thuis voelen in de buurt. Poolse respondenten zijn wel minder tevreden over hoe buurtbewoners met elkaar omgaan. Uit de gegevens valt niet af te leiden tegen welke bevolkingscategorie hun onvrede zich richt. Duidelijk is wel dat een behoorlijk aandeel van de Polen discriminatie ervaart door autochtone Nederlanders (zie hoofdstuk 8). Ook het onderzoek van Ilies et al. (nog te verschijnen) wijst hierop. Gegeven de verhalen van Poolse respondenten over discriminatie door autochtonen kan men vermoeden dat ze vooral ontevreden zijn over hoe autochtone buurtbewoners met hen omgaan.

Tabel 5.4

Oordeel over de woonbuurt en over de bevolkingssamenstelling van de woonbuurt, 2009
(in procenten)

	Polen	autochtonen
% dat zich (zeer) thuis voelt in de buurt	76	89
% dat vindt dat bewoners op een prettige manier met elkaar omgaan	41	59
% dat het liefst in een wijk woont met veel landgenoten	16	54
% dat vindt een wijk er niet op vooruitgaat als er veel allochtonen komen wonen	32	58

Bron: SCP (SING'09)

Een andere vraag is met wie mensen graag in de buurt zouden willen wonen en wat men ervan vindt als er veel allochtonen naar de buurt verhuizen. Ook hier lopen de antwoorden van Poolse en autochtone buurtbewoners sterk uiteen. Hoewel in publieke en politieke debatten vaak gezegd wordt dat ruimtelijke concentraties van migranten ontstaan doordat allochtonen graag bij elkaar in de buurt willen wonen, blijkt uit onderzoek het tegendeel. Tabel 5.4 laat zien dat de meerderheid van de autochtone respondenten liefst in een wijk met veel landgenoten woont (vgl. Doff 2010). Slechts een op de zes Poolse respondenten wil liever met veel landgenoten in de buurt wonen. Misschien is het totale aantal Polen in Nederland ook te klein om echte 'Poolse buurten' in Nederland te kunnen vormen. Een op de drie Poolse respondenten vindt ten slotte dat de wijk er niet op vooruitgaat als er veel allochtonen komen wonen. Polen zijn dus minder negatief over de woonbuurten met relatief veel allochtonen dan autochtone respondenten.

5.3 Woonsituatie

Tot slot van dit hoofdstuk bespreken we de feitelijke woonsituatie van de Polen uit de SING. In wat voor type woningen wonen ze en zijn ze tevreden over hun woonsituatie? Een goede woonsituatie betekent voor veel mensen het beschikken over zelfstandige woonruimte, bij voorkeur een eengezinswoning. Tabel 5.5 laat zien dat de overgrote meerderheid van de Polen uit het SING-onderzoek beschikt over een zelfstandige woonruimte (in een eengezinswoning dan wel een meergezinswoning). Slechts een op de tien Poolse respondenten woont in een niet-zelfstandige woonruimte (een kamer of vakantiewoning waarbij men sanitaire of kookvoorzieningen met anderen moet delen). Uit tabel 5.5 blijkt bovendien dat een op de zes Polen uit de SING een koopwoning in Nederland bezit, dat men gemiddeld de beschikking heeft over anderhalve kamer per persoon en dat een ruime meerderheid (68%) van de respondenten tevreden of zeer tevreden is over de woning en de woonsituatie.

Tabel 5.5

Woonsituatie naar etnische herkomst, 2009 (in procenten en absolute aantallen)

	Polen	autochtonen
woningtype		
% eengezinswoning	41	79
% meergezinswoning	49	19
% niet-zelfstandige woonruimte (kamer, vakantiewoning)	10	2
woonruimte		
aantal kamers	3,2	4,6
aantal kamers per bewoner	1,6	2,0
eigendomsverhouding		
% koopwoning	16	68
woningtevredenheid		
tevredenheid (schaal van 1-5)	3,7	4,4
% (zeer) tevreden over woning	68	91

Bron: SCP (SING'09)

Het verschil met autochtone Nederlanders is groot, wat niet verrassend is gezien het korte verblijf van de Poolse groep in het SING-onderzoek. Autochtone Nederlanders hebben veel vaker dan Polen een eengezins- en koopwoning en ook de woontevredenheid is aanzienlijk hoger. Ook vergeleken met de vier al eerder genoemde vluchtelingengroepen is de woonsituatie van de Polen wat minder gunstig. Zo beschikt 2% tot 5% van de huishoudens uit vluchtelingengroepen niet over een zelfstandige woning tegen 10% van de Polen uit de SING (Permentier en Wittebrood 2011: 137).

Ander onderzoek

Het verschil met andere studies onder Polen is zeer groot. De onderzochte groep in de SING en die van andere studies verschillen aanzienlijk van elkaar. Volgens het onderzoek van Weltevrede et al. (2009) heeft slechts een op de drie Poolse respondenten een zelfstandige woonruimte, woont 43% op een kamer, 14% in een hotel of pension en de resterende 10% in een recreatie- of vakantiewoning, een caravan of anders. Ook het onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam onder Midden- en Oost-Europese arbeidsmigranten komt tot uitkomsten die sterk verschillen van de bevindingen onder de Polen uit de SING. In dit onderzoek beschikt slechts 28% van de Poolse respondenten over een zelfstandige woonruimte. Verreweg de meesten van hen hebben een appartement of studio en wonen dus in een meergezinswoning. Alle andere respondenten hebben dus geen zelfstandige woonruimte: 60% van de Poolse respondenten bewoonde een kamer (in een huis, een groter complex, een hotel of vakantiebungalow) en nog eens 11% van de Poolse respondenten woonde op een camping dan wel een woonvoorziening op het terrein van de werkgever (Ilies et al. nog te verschijnen). Verder

is gevraagd met wie de respondenten samenwonen: 70% van de Poolse respondenten antwoordde dat ze met landgenoten samenwonen (NB dit betrof niet de eigen partner of familie!). Slechts een op de vijf Poolse respondenten uit het EUR-onderzoek woont alleen of alleen met de partner. De overigen wonen samen met anderen: 16% van de Poolse respondenten woonde samen met één andere persoon, 46% woonde samen met twee tot vijf andere personen en 18% van de respondenten woonde samen met vijf of meer andere personen. Voor de goede orde: in al deze gevallen is de eventuele eigen partner niet meegeteld. Er is ook vastgesteld of de respondenten hun slaapkamer met anderen (behalve de eigen partner) moeten delen: een ruime minderheid van de respondenten (43%) bevestigde dit. Ruim een kwart van hen deelde de slaapkamer met één andere persoon (niet de partner), 16% deelde de slaapkamer met twee of meer personen (Ilies et al. nog te verschijnen).

Het SING-onderzoek biedt dus andere uitkomsten dan studies die zich specifiek richten op tijdelijke arbeidsmigranten. Het verschil in kenmerken van de onderzoeksgroep zal hieraan ten grondslag liggen. De Polen in het SING-onderzoek kunnen voor een deel getypeerd worden als een zich vestigende groep die om die reden heeft gekozen voor zelfstandige huisvesting. Bovendien gaat het om een groep waar de huishoudens vaak bestaan uit een paar met kinderen. Ook dit is een indicatie voor meer permanente vestiging, waar ook een ander type woning bij hoort. Belangrijk is verder dat in het SING-onderzoek ongeveer een derde van de respondenten geen arbeidsmigranten zijn. Polen in het SING-onderzoek zijn per definitie ingeschreven in de GBA. Met betrekking tot de verschillen in onderzoeksuitkomsten is dit echter niet het hele verhaal. Als we in het EUR-onderzoek alleen kijken naar in de GBA ingeschreven respondenten dan stijgt weliswaar het aandeel personen met een zelfstandige woonruimte (van ruim een kwart naar 40%), maar het blijft nog steeds een minderheid. Bij de respondenten die naar eigen zeggen niet in de GBA geregistreerd zijn, is het aandeel personen met een zelfstandige woonaccommodatie nog veel geringer (14%). Van deze categorie woont driekwart op een kamer en nog eens 12% op een camping of op het terrein van de werkgever. In alle gevallen komt het EUR-onderzoek dus tot een veel kleiner aandeel Poolse arbeidsmigranten dat over zelfstandige woonruimte beschikt. Een andere verklaring voor de verschillen ligt waarschijnlijk in de wijze waarop het veldwerk in het EUR-onderzoek is uitgevoerd. Zo zijn in de Brabantse gemeente Zundert vrijwel alleen Poolse arbeidsmigranten geïnterviewd die in een plaatselijk bungalowpark wonen (met zes tot acht personen per vakantiewoning). In de Brabantse gemeente Moerdijk is vooral gesproken met arbeidsmigranten die in gedeelde accommodaties op het terrein van de werkgever wonen. In de gemeente Westland zijn de respondenten gezocht en gevonden in het plaatselijke 'Polenhotel'. Overigens meldden lokale zegslieden ons steeds dat de grote meerderheid van de arbeidsmigranten in de betreffende gemeenten in deze constellaties woont. Het is dus niet zo dat door deze wijze van zoeken naar respondenten een vertekend beeld van de situatie ter plaatse is ontstaan.

5.4 Conclusies

Polen die in de GBA staan ingeschreven wonen sterk geconcentreerd in West- en in Zuid-Nederland, deels in de grote steden en deels in plattelandsgebieden. Deze woonlocaties zijn verklaarbaar vanuit de werkgelegenheid waar veel Polen werkzaam zijn: enerzijds de tuinbouw in diverse regio's in Noord-Brabant en in Zuid- en Noord-Holland, anderzijds in de grote steden (met name Rotterdam en Den Haag). Ruim een op de tien van de Polen die vijf jaar of korter staan ingeschreven, woont in Den Haag. De Polen uit het SING-onderzoek wonen vaker dan autochtonen, maar aanmerkelijk minder vaak dan de klassieke minderheden in ons land in typische concentratiewijken (wijken waar minimaal 10% bewoners afkomstig is uit niet-westerse landen). Waar bij de autochtonen vooral laagopgeleiden (naast studenten) in zulke concentratiewijken wonen, is dat bij de Polen anders. Ook hogeropgeleide Polen komen in zulke wijken terecht. Driekwart van de Polen zegt zich thuis te voelen in de woonbuurt. Wel zijn Poolse respondenten minder tevreden over hoe buurtbewoners met elkaar omgaan. Wellicht ervaren ze discriminatie in de buurt. De Polen uit het SING-onderzoek beschikken relatief vaak over een zelfstandige woonaccommodatie (in een- of meergezinswoning) en hebben bovendien relatief vaak een koopwoning. Andere studies komen echter tot andere uitkomsten: zelfstandige huisvesting en een koopwoning komen weinig voor, velen delen de woonaccommodatie met andere migranten. Kennelijk zijn in het SING-onderzoek meer 'blijvers' onder de Poolse arbeidsmigranten geïnterviewd die veel waarde hechten aan adequate huisvesting, terwijl in het EUR-onderzoek veel arbeidsmigranten zijn geïnterviewd die daar minder waarde aan hechten.

Literatuur

- Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai en G. Engbersen (2008). *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV/Erasmus Universiteit.
- Doff, W. (2010). *Puzzling neighbourhood effects. Spatial selection, ethnic concentration and neighbourhood impacts*. Delft: Technische Universiteit Delft.
- Ilies, M., G. Engbersen, E. Snel en A. Leerkes (nog te verschijnen). *Diverse Migration Patterns. Contemporary Polish, Romanian and Bulgarian labour migrants in Dutch society*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Kullberg 2007. Fysieke en sociale kwaliteit van wonen in en buiten concentratiewijken. In: Jaco Dagevos en Mérove Gijsberts (red.), *Jaarrapport integratie 2007* (p.192-228). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kulberg, J. en H. Nicolaas (2009). Wonen en wijken. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport Integratie 2009* (p. 168-199). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kullberg, Jeanet, Miranda Vervoort en Jaco Dagevos (2009). *Goede burens kun je niet kopen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Permentier, M. en K. Wittebrood (2011). De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 126-141). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Snel, E., J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2010). *Arbeidsmigranten uit Bulgarije, Polen en Roemenië in Rotterdam. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- Snel, E., S. van de Pol, J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011). *Arbeidsmigranten uit Polen, Roemenië en Bulgarije in Den Haag. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zuiderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo BV.

6 Ervaren gezondheid en zorggebruik

Roelof Schellingerhout (ITS)

6.1 Weinig bekend over gezondheid Polen

Er is weinig bekend over de gezondheid en het zorggebruik van de Poolse migranten in Nederland of van migranten uit de Midden- en Oost-Europese landen in het algemeen. Dat is jammer, want de laatste jaren is in het onderzoek naar migranten de interesse voor dit onderwerp steeds meer toegenomen. Een van de redenen voor deze stijgende belangstelling is de constatering dat naast bijvoorbeeld het opleidingsniveau en de beheersing van de taal van het bestemmingsland de gezondheid een belangrijke determinant is van de participatie en integratie van migrantengroepen in Nederland (bv. Keizer en Keuzenkamp 2011). In de onlangs verschenen rapportage over vluchtelingengroepen in dit land blijkt dat de problematische fysieke en psychische gezondheid van veel leden van deze groepen een belangrijke belemmering vormt voor onder meer deelname aan inburgeringscursussen en participatie op de arbeidsmarkt (Dourleijn en Dagevos 2011). Een goede gezondheid is een belangrijke hulpbron, die medebepalend is voor de structurele en sociaal-culturele positie van migranten. Dit is een belangrijke reden waarom we dit onderwerp in deze publicatie bespreken. Daarnaast is bekend dat het migrantenbestaan een aanslag kan zijn op de fysieke en psychische gezondheid. Zeker waar het gaat om de Polen kan het harde werken van velen hier ook nog een rol spelen. Ook om die reden is het van belang om te bezien hoe het met de gezondheid van deze groep is gesteld. De gegevens uit de Survey integratie nieuwe groepen (SING) bieden een goede mogelijkheid om de gezondheid en het zorggebruik van de recente Poolse migranten te onderzoeken. Op basis van de lage gemiddelde leeftijd van de Poolse migranten zou men mogen verwachten dat hun gezondheid over het algemeen beter is dan die van autochtone Nederlanders. Aan de andere kant hebben de Poolse migranten een lage sociaal-economische status (zie bijvoorbeeld hoofdstuk 4 over de arbeidsmarktpositie), hetgeen over het algemeen juist samenhangt met een slechtere gezondheid. De gegevens zijn gebaseerd op rapportage van de Poolse respondenten zelf.¹ In dit hoofdstuk zal de groep Poolse migranten steeds worden vergeleken met de autochtone Nederlanders. De 65-plussers blijven hierbij buiten beschouwing. Het aantal Poolse 65-plussers dat korter dan zes jaar in Nederland verblijft, is te klein voor een dergelijke vergelijking.

6.2 Gezondheid en geluk

Er zijn met name kwalitatieve gegevens met betrekking tot de gezondheid van Poolse migranten. Arthur Graaff, een journalist die vier jaar in Polen woonde, geeft op basis van eigen ervaring, gesprekken met de Poolse Ambassade en gesprekken met een Poolse psychiater een aantal ziektes of aandoeningen die bij Poolse migranten vaker voor

zouden komen dan bij autochtone Nederlanders (Graaff 2008). We geven hier een selectie.

- De eerste is stress. Deze stress zou samenhangen met contacten met autoriteiten, die niet altijd soepel verlopen vanwege taalproblemen.
- Alcoholisme zou onder Poolse migranten vaker voorkomen.
- Alcohol in combinatie met roken en een ongezonder voedingspatroon zou leiden tot een grotere kans op hart- en vaatziekten.
- Poolse migranten zijn vaak overwerkt, omdat zij langere dagen maken en harder werken dan autochtone Nederlanders.
- Een andere factor die met werk te maken heeft, zijn de arbeidsongevallen. Veel Poolse migranten zijn werkzaam in de bouw, waar zij zwaar en potentieel gevaarlijk werk doen.
- De laatste aandoening die we uit het rijtje van Graaff (2008) overnemen is depressie, die voortkomt uit sociale isolatie. Veel Polen ontdekken na een aantal jaar werken in Nederland dat zij hier nauwelijks een leven hebben: weinig vrij en met name contacten in hun eigen, vaak kleine kring.

Helaas zijn er op basis van de SING-gegevens geen uitspraken te doen met betrekking tot de aandoeningen of ziektes die door Graaff (2008) worden genoemd; wel kunnen we in algemene zin uitspraken doen over de gezondheid. Daartoe staan in de SING'09 ons indicatoren van gezondheid ter beschikking: de fysieke gezondheid, de psychische gezondheid en de ervaren gezondheid.

Behalve over gezondheid is er informatie over het wel of niet het gelukkig zijn. Gelukkig zijn is niet hetzelfde als fysiek gezond zijn, maar er is wel een relatie tussen gelukkig zijn en het psychisch welbevinden c.q. de psychische gezondheid (Van Campen et al. 2006). Een hoge mate van geluk gaat vaak samen met een hoge mate van psychisch welbevinden.

Fysieke en psychische gezondheid

De hier gehanteerde maten voor fysieke en psychische gezondheid zijn afkomstig uit een internationale standaardvragenlijst, bestaande uit twaalf vragen, de SF-12 (Ware et al. 1995). Door een afwijking van de standaardformulering van de vragen kunnen de huidige uitkomsten niet direct worden vergeleken met andere onderzoeken waarin de SF-12 is gebruikt. Het is wel mogelijk om de gezondheid van de Poolse migranten te vergelijken met die van de autochtone Nederlanders. Voor de berekening van de fysieke en psychische gezondheid verwijzen wij naar paragraaf B7.1 van de rapportage *Vluchtelingengroepen in Nederland* (Dourleijn en Dagevos 2011).

Tabel 6.1

Fysieke en psychische gezondheid naar etnische groep en achtergrondkenmerken, 2009 (in gemiddelde waarden)^a

	fysieke gezondheid ^b		psychische gezondheid ^b	
	Polen	autochtonen	Polen	autochtonen
totaal	89,9	85,2	90,2	93,5
leeftijd				
15-24 jaar	90,2	89,9	88,5	96,4
25-34 jaar	90,2	88,7	89,3	91,8
35-44 jaar	90,5	87,9	92,4	91,9
45-64 jaar	86,6	80,6	95,7	93,8
geslacht				
man	91,5	87,5	91,3	94,7
vrouw	88,5	83,1	89,1	92,3
opleidingsniveau				
maximaal basisschool	87,7	79,1	84,7	88,5
vbo/mavo	90,2	84,0	93,3	92,8
mbo/havo/vwo	89,0	84,6	88,6	95,1
hbo/wo	92,2	88,3	93,0	93,8

a Schaal van 1-100, hoe hoger de score, hoe beter de gezondheid.

b Geconstrueerde variabele op basis van aangepaste SF-12-vragen.

Bron: SCP (SING'09)

Poolse migranten hebben over het algemeen een betere fysieke gezondheid dan de autochtone Nederlanders (tabel 6.1). Het verschil is echter niet groot. Het positieve verschil voor de Poolse migranten is niet toe te schrijven aan hun jongere gemiddelde leeftijd: binnen iedere leeftijdsklasse is de fysieke gezondheid van de Poolse migranten beter dan die van autochtone leeftijdsgenoten. Wellicht is dit een gevolg van selectieve migratie: met name de Polen die fysiek gezond zijn en zwaar werk aankunnen, zijn naar Nederland gekomen. In overeenstemming met andere onderzoeken naar de fysieke gezondheid scoren mannen beter dan vrouwen en heeft de fysieke gezondheid een positieve relatie met het opleidingsniveau.

De psychische gezondheid van de Poolse migranten is iets slechter dan die van autochtone Nederlanders, maar net als bij de fysieke gezondheid is het verschil niet groot. Het verschil tussen de Poolse migranten en de autochtone Nederlanders wordt met name veroorzaakt door de jongere leeftijdsgroepen. Uit de andere hoofdstukken weten we dat juist deze groep laagopgeleid is, werkloos is of ongeschoold en tijdelijk werk doet. Een lage sociaaleconomische status hangt vaak samen met een slechtere gezondheid.

Ervaren gezondheid

Negen van de tien Poolse migranten ervaren de eigen gezondheid als goed tot zeer goed (tabel 6.2). Dit is meer dan bij de autochtone Nederlanders, bij wie acht op de tien de eigen gezondheid als goed tot zeer goed beoordelen.

Opvallend is dat de ervaren gezondheid van de Poolse migranten op een hoog niveau blijft bij alle leeftijdsgroepen. De 45-64-jarigen voelen zich bijvoorbeeld even goed als de 25-34-jarigen. Bij de autochtone Nederlanders neemt het aandeel dat zich goed tot zeer goed voelt af met het stijgen van de leeftijd, in overeenstemming met ander onderzoek naar de ervaren gezondheid. Net als bij de fysieke gezondheid werd gesuggereerd, kan hier sprake zijn van een gevolg van selectieve migratie: met name de fysiek gezonde Polen zijn naar Nederland gekomen. Mogelijk gaan degenen met gezondheidsproblemen ook vaker terug.

Tabel 6.2

(Zeer) goede ervaren gezondheid^a naar etnische groep en achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
totaal	91,8	82,5
leeftijdsklasse		
15-24 jaar	90,4	93,3
25-34 jaar	92,4	84,8
35-44 jaar	91,8	88,6
45-64 jaar	92,7	74,3
geslacht		
man	95,2	85,3
vrouw	88,6	79,9
opleidingsniveau		
maximaal bao	88,2	68,4
vbo/mavo	93,3	79,3
mbo/havo/vwo	90,5	79,6
hbo/wo	93,8	91,4

a Antwoord op de vraag 'Hoe goed is over het algemeen uw gezondheid?' De antwoord-mogelijkheden 'zeer goed; goed' werden gehercodeerd tot (zeer) goed. De overige drie antwoordmogelijkheden waren 'gaat wel; slecht; zeer slecht'.

Bron: SCP (SING'09)

Geluk

Gelukkig zijn is iets anders dan gezond zijn (hoewel de meeste mensen hun gezondheid als hun grootste goed beschouwen). Maar gelukkig zijn heeft wel een indirecte relatie met gezondheid: het is een indicator voor psychisch welbevinden.

Van de Poolse migranten voelt driekwart zich erg gelukkig of gelukkig (tabel 6.3). Dat is veel minder dan bij de autochtone Nederlanders, van wie negen op de tien zich (erg) gelukkig voelen. Met name de jonge Poolse migranten met een leeftijd tussen de 15 en 24 jaar voelen zich minder vaak gelukkig. Mannen voelen zich over het algemeen minder vaak gelukkig dan vrouwen en een hogere opleiding draagt bij tot het vaker gelukkig zijn.

Een onderzoek van Starrenburg (2008) onder 40 Poolse migranten biedt enige aanknopingspunten waarom Polen zich minder gelukkig voelen. Uit dit onderzoek komt naar voren dat Poolse migranten in Den Haag over het algemeen tevreden zijn met hun leven in Nederland. Dit komt overeen met bevindingen uit het SING-onderzoek, zie daarvoor hoofdstuk 8. Men is het minst tevreden over de werksituatie (krijgt een rapportcijfer 4,9), het inkomen (5,7) en de bejegening door instanties zoals gemeente en politie. Ontevredenheid met de woonsituatie zou een andere factoren kunnen zien (zie hoofdstuk 5 en onderzoek van Snel et al. (2011) onder arbeidsmigranten uit de Midden- en Oost-Europese landen). Daarnaast ligt mogelijk heimwee en het missen van familie en vrienden ten grondslag aan de naar verhouding lage gelukscijfers van Polen. In hoofdstuk 8 blijkt dat de band met Polen en de verwanten aldaar daar zeer sterk is.

Tabel 6.3

Geluk^a naar etnische groep en achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
totaal	74,2	92,1
leeftijdsklasse		
15-24 jaar	68,0	96,1
25-34 jaar	76,8	90,4
35-44 jaar	74,0	93,4
45-64 jaar	78,8	90,4
geslacht		
man	68,6	90,9
vrouw	79,5	93,6
opleidingsniveau		
maximaal bas	43,7	82,1
vbo/mavo	76,2	92,8
mbo/havo/vwo	82,9	90,8
hbo/wo	89,3	95,9

- a Antwoord op de vraag 'In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens? Is dat: erg gelukkig; gelukkig; niet gelukkig, niet ongelukkig; niet zo gelukkig; ongelukkig'. 'Geluk' geeft aan dat een respondent heeft geantwoord dat hij of zij (erg) gelukkig is.

Bron: SCP (SING'09)

6.3 Bewegen en gewicht

Net als bij de gezondheid zijn er vrijwel geen kwantitatieve gegevens met betrekking tot de leefstijl van de Poolse migranten in Nederland. Bij leefstijl en Poolse migranten zullen de meeste mensen met name denken aan de berichtgeving in kranten over dronken Poolse chauffeurs. Het is op basis van cijfers echter moeilijk hard te maken dat Oost-Europeanen (waaronder Polen) meer dan gemiddeld bij ongevallen betrokken zijn of meer dan gemiddeld bij ongevallen zijn betrokken waarbij alcohol in het spel is (Katteler en Warmerdam 2008). Wel is het zo dat de consumptie van alcohol met name voor mannen in Polen fors hoger ligt dan in Nederland (WHO 2011).

Het SING-onderzoek bevat geen informatie over alcoholgebruik. Wel is er informatie met betrekking tot twee andere leefstijlkenmerken: de mate van overgewicht (uitgedrukt in een BMI-score²) en de frequentie van inspannende lichaamsbeweging en sporten.

Tabel 6.4 geeft de BMI-score voor de Poolse migranten en autochtone Nederlanders. De BMI wordt berekend op basis van gewicht en lengte. Een waarde van 25 of hoger geeft aan dat er sprake is van overgewicht, bij een waarde van 30 of hoger is er sprake van zeer ernstig overgewicht (obesitas).

Bij de Poolse migranten is er vaker sprake van overgewicht dan bij de autochtone Nederlanders. Maar aan de andere kant hebben autochtone Nederlanders vaker obesitas dan de Poolse migranten. Het percentage dat een BMI-score heeft van 25 of hoger komt hiermee ongeveer gelijk uit voor beide groepen: 41,3% voor de Poolse migranten en 42,3% voor de autochtone Nederlanders.

Tabel 6.4

BMI-score naar etnische groep, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
ondergewicht (< 18,5)	4,8	2,2
normaal gewicht (18,5-25)	53,8	55,5
overgewicht (25-30)	34,9	30,0
obesitas (> 30)	6,4	12,3

Bron: SCP (SING'09)

Hoewel het percentage met een BMI-score van 25 of hoger gelijk is voor beide groepen, zijn er wel verschillen zichtbaar, afhankelijk van de leeftijdsklasse. Poolse migranten tussen de 15 en 24 jaar en Poolse migranten tussen de 45 en 64 jaar hebben vaker een BMI-score van 25 of hoger dan autochtone Nederlanders. Mannen zijn over het algemeen zwaarder dan vrouwen, en dit verschil is bij de Poolse migranten veel groter dan bij de autochtone Nederlanders. Daarnaast geldt, net als bij de autochtone Nederlanders, hoe hoger het opleidingsniveau hoe minder vaak men een BMI-score heeft van 25 of hoger. Samengevat: het zijn vooral de lageropgeleide mannen die te zwaar zijn.

Tabel 6.5

BMI-score > 25 naar etnische groep en achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
totaal	41,3	42,2
leeftijdsklasse		
15-24 jaar	32,1	15,6
25-34 jaar	39,7	42,4
35-44 jaar	49,0	44,0
45-64 jaar	61,8	52,1
geslacht		
man	60,3	48,1
vrouw	23,2	36,6
opleidingsniveau		
maximaal bao	65,3	56,6
vbo/mavo	43,4	48,8
mbo/havo/vwo	30,2	38,6
hbo/wo	29,0	37,6

Bron: SCP (SING'09)

In het onderzoek is gevraagd naar de mate waarin men in de winter inspannende lichaamsbeweging heeft gehad en hoe vaak men de afgelopen twaalf maanden heeft gesport.³ Op basis van deze vragen is bepaald of men inactief was in de winter (hetgeen overeenkomt met minder dan één dag in week inspannende lichaamsbeweging) en of men minder dan één keer in de maand had gesport gedurende de afgelopen twaalf maanden. Tabel 6.6 laat zien dat de Poolse migranten over het algemeen minder aan lichaamsbeweging doen dan de autochtone Nederlanders: men is vaker inactief en heeft vaker minder dan een keer in de maand gesport.⁴ Waarschijnlijk ligt hier een relatie met de arbeidsparticipatie en de vele uren die worden gewerkt. Opvallend is dat met name de jonge Poolse migranten tussen de 15 en 24 jaar veel minder vaak actief zijn dan hun autochtone leeftijdsgenoten.

Tabel 6.6

Lichaamsbeweging naar etnische groep en achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	inactief in de winter ^a		minder dan een keer per maand gesport ^b	
	Polen	autochtonen	Polen	autochtonen
totaal	28,3	14,0	42,7	36,8
leeftijdsklasse				
15-24 jaar	44,2	11,1	51,3	25,9
25-34 jaar	24,5	7,2	38,3	34,4
35-44 jaar	20,6	14,3	38,1	29,7
45-64 jaar	16,4	17,2	50,0	45,8
geslacht				
man	30,5	13,9	42,8	39,8
vrouw	26,4	14,0	42,7	33,8
opleidingsniveau				
maximaal bao	58,8	18,4	66,4	63,2
vbo/mavo	26,5	18,9	47,1	49,4
mbo/havo/vwo	20,1	15,8	35,4	36,2
hbo/wo	9,2	7,9	23,8	22,6

- a De vraag luidde: 'Inspannende lichaamsbeweging is alle lichaamsbeweging die net zo inspannend is als een half uur stevig doorlopen of fietsen. Hoeveel dagen per week heeft u in de winter inspannende lichaamsbeweging gehad?' 'Inactief' geeft aan dat de respondent als antwoord gaf dat hij of zij minder dan een dag in de week inspannende lichaamsbeweging heeft gehad.
- b Antwoord op de vraag 'Hoe vaak heeft u de afgelopen twaalf maanden gesport?' De antwoord-categorieën 'paar keer per jaar' en 'minder dan eens per jaar/nooit' zijn samengevoegd tot 'minder dan een keer per jaar'.

Bron: SCP (SING'09)

6.4 Gebruik van zorgvoorzieningen

De Graaff (2008) stelt dat Poolse migranten goed bekend zijn met de mogelijkheden van de Nederlandse gezondheidszorg en over het algemeen goed verzekerd zijn. Eenzelfde beeld komt naar voren uit onderzoek van Starrenburg (2008). Van de bevroegde Poolse migranten vindt 80% dat men in grote lijnen weet hoe de Nederlandse gezondheidszorg in elkaar zit. Informatie over de gezondheidszorg kreeg men met name van vrienden en kennissen, via internet of via familie of collega's. Iedere respondent was verzekerd tegen ziektekosten. Onderzoek van Schothorst (2009) bevestigt dat Poolse migranten over het algemeen goed verzekerd zijn tegen ziektekosten: van de 477 ondervraagde Poolse migranten had 90% een Nederlandse zorgverzekering.

De bekendheid van de Poolse migranten met de mogelijkheden van de Nederlandse gezondheidszorg en het gegeven dat men goed verzekerd is, doet vermoeden dat er geen

toegankelijkheidsproblemen behoeven te zijn bij het gebruik van zorgvoorzieningen. In tabel 6.7 zijn de gebruikspercentages van huisarts, medisch specialist, ziekenhuis en GGZ te vinden. Over het algemeen geldt dat de Poolse migranten veel minder vaak gebruikmaken van medische voorzieningen dan de autochtone Nederlanders. Nadere analyses laten zien dat het gebruik van medische voorzieningen met name wordt bepaald door de ervaren gezondheid. Dit betekent dat de verschillen tussen de Poolse migranten en de autochtone Nederlanders hier ook mee samenhangen. Omdat Poolse migranten zich over het algemeen gezonder voelen dan autochtone Nederlanders, maken zij minder vaak gebruik van medische voorzieningen als de huisarts, de medisch specialist en het ziekenhuis. Zo bezien kan op basis van de lagere gebruikspercentages van de Poolse migranten niet worden geconcludeerd dat er toegankelijkheidsproblemen zijn. Om hierover een meer afdoende conclusie te trekken is vanzelfsprekend meer onderzoek nodig.

Uit multivariate analyses (niet gerapporteerd) blijkt dat Poolse migranten en autochtone Nederlanders significant van elkaar verschillen wat betreft het gebruik van de GGZ, wanneer er wordt gecontroleerd voor achtergrondkenmerken als leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. Juist bij de GGZ is er een invloed van Nederlandse taalvaardigheid op het gebruik. Naarmate men beter Nederlands spreekt, maakt men meer gebruik van GGZ voorzieningen. Dit betekent dat Poolse migranten met een behoefte aan psychische hulp die de Nederlandse taal niet goed beheersen, minder makkelijk terecht kunnen binnen de Nederlandse GGZ. Op zich is de relatie tussen Nederlandse taalvaardigheid en gebruik van de GGZ niet vreemd. Om gebruik te kunnen maken van de GGZ moet men in staat zijn om goed te communiceren in het Nederlands. Ook kan het zijn dat Poolse migranten die de Nederlandse taal goed beheersen, minder schroom hebben om over hun psychische problemen te praten. Mogelijk zijn er ook culturele barrières. Graaff (2008) stelt dat er bij Poolse migranten een fors taboe is op het praten over zaken als depressies. Men kan zich voorstellen dat men bij psychische problemen, als men ze al bespreekt, niet bij een Nederlandse organisatie aanklopt en voor hulp eerder naar het land van herkomst gaat.

Bij de autochtone Nederlanders is er duidelijk een effect van opleidingsniveau op het bezoeken van de huisarts. Hogeropgeleiden maken minder vaak gebruik van de huisarts dan lageropgeleiden. Een dergelijk effect is standaard in onderzoek naar het gebruik van medische voorzieningen. Bij de Poolse migranten is dit effect echter niet zichtbaar. De migranten met het laagste opleidingsniveau gaan het minst vaak naar de huisarts. Waarschijnlijk komt dit doordat zich onder de Poolse migranten met een laag opleidingsniveau veel jongeren bevinden, terwijl dit bij de autochtone Nederlanders niet het geval is.

Tabel 6.7

Gebruik van zorgvoorzieningen naar etnische groep en achtergrondkenmerken, 2009 (in procenten)

	huisarts ^a		medisch specialist ^b		ziekenhuis ^c		GGZ ^d	
	Polen	autochtonen	Polen	autochtonen	Polen	autochtonen	Polen	autochtonen
totaal	22,2	32,2	12,0	20,3	7,8	11,5	2,7	8,3
leeftijdsklasse								
15-24 jaar	22,4	29,6	8,9	19,3	7,7	14,8	1,9	5,9
25-34 jaar	22,8	35,7	14,8	17,6	8,6	11,2	4,1	11,1
35-44 jaar	22,7	29,7	8,2	19,9	3,1	9,1	2,1	9,7
45-64 jaar	17,9	33,1	12,5	22,3	10,9	11,4	0,0	7,8
geslacht								
man	13,0	26,7	7,9	19,3	7,9	10,4	2,1	7,2
vrouw	31,2	37,2	15,6	21,4	7,8	12,5	3,6	9,2
opleidingsniveau								
maximaal bao	16,8	44,7	5,9	21,1	6,7	9,3	1,7	11,8
vbo/mavo	21,3	33,7	11,0	18,3	1,5	11,0	1,5	5,5
mbo/havo/vwo	25,9	30,5	13,2	20,8	11,1	11,2	4,2	8,5
hbo/wo	23,8	29,3	16,2	21,1	10,8	12,4	1,5	9,0

a Is de afgelopen twee maanden voor zichzelf bij de huisarts geweest.

b Heeft de afgelopen twee maanden voor zichzelf contact gehad met een medisch specialist.

c Is het afgelopen jaar opgenomen geweest in een ziekenhuis.

d Heeft voor zichzelf het afgelopen jaar gebruikgemaakt van de geestelijke gezondheidszorg.

Bron: SCP (SING'09)

6.5 Conclusies

Het algemene beeld is dat er geen grote problemen zijn wat betreft de gezondheid en het gebruik van zorgvoorzieningen bij de Poolse migranten in Nederland. De Poolse migranten in Nederland zijn over het algemeen gezond. Hun fysieke gezondheid en hun ervaren gezondheid is even goed of beter dan die van autochtone Nederlanders. Van gezondheidsverschillen zoals bij de klassieke migrantengroepen of de vluchtelingengroepen is geen sprake. Er zijn geen aanwijzingen voor toegankelijkheidsproblemen voor het gebruik van huisarts, ziekenhuis en medisch specialist. Dit komt overeen met eerdere bevindingen uit ander onderzoek, waarin werd gevonden dat Poolse migranten over algemeen goed verzekerd zijn tegen ziektekosten en goed op de hoogte zijn van de mogelijkheden van het Nederlandse zorgstelsel.

Toch zijn er binnen dit in grote lijnen positieve verhaal zaken waar extra aandacht naar uit kan gaan. De Poolse migranten zijn over het algemeen minder gelukkig dan autochtone Nederlanders. Met de gegevens uit het onderzoek kan niet goed worden bepaald

waarom deze migranten minder gelukkig zijn. Maar het minder gelukkig zijn wordt wel weerspiegeld in een (iets) minder goede psychische gezondheid.

Bij de GGZ is wel sprake van minder gebruik dan op grond van de gezondheid en andere kenmerken verwacht mocht worden. Poolse migranten die de Nederlandse taal niet goed machtig zijn, maken weinig gebruik van deze voorziening. Het ondergebruik kan veroorzaakt worden doordat men, door de gebrekkige Nederlandse taalvaardigheid, niet in staat is om met Nederlandse hulpverleners te praten. Het ondergebruik kan ook een weerspiegeling zijn van een taboe om over psychische problemen te praten.

De groep jongeren tot 25 jaar met een lage opleiding springt eruit als een mogelijke probleemgroep. Zij zijn het minst vaak gelukkig en hebben de minst goede psychische gezondheid. Daar komt nog bij dat ze relatief vaak overgewicht hebben en minder dan autochtone Nederlanders aan lichaamsbeweging doen. Deze groep neemt, zo blijkt ook uit andere hoofdstukken van dit rapport, een tamelijk marginale positie in.

Noten

- 1 Niet kan worden uitgesloten dat cultuurverschillen (bv. met betrekking tot ervaren gezondheid) en sociaal wenselijke antwoorden de uitkomsten beïnvloeden. Het is evenwel moeilijk te bepalen hoe sterk en in welke richting dit het geval is. De meting van fysieke en psychische gezondheid is gebaseerd op vragen uit de zogenoemde internationale standaardvragenlijst SF-12, die in veel cross-cultureel onderzoek worden gebruikt. Dit geeft enig vertrouwen in een goede meting van de gezondheidssituatie van Poolse migranten, zonder dat daarmee wordt gesuggereerd dat er geen meetproblemen zouden kunnen zijn.
- 2 Dit staat voor de body mass index, die wordt berekend door het gewicht in kilo's te delen door het kwadraat van de lengte in meters.
- 3 De vragen die gesteld zijn in de SING staan geen vergelijking toe met standaardmaten van lichaamsbeweging, zoals de Nederlandse Norm Gezond Bewegen.
- 4 Poolse migranten doen blijkbaar minder vaak aan lichaamsbeweging. Uit ander onderzoek blijkt dat sporten toch de voornaamste vrijetijdsactiviteit is van Poolse migranten in Nederland. In een onderzoek van Forum (Korf 2009) werden 150 Poolse migranten bevraagd. Op de vraag wat men in de vrije tijd doet, was het meest frequentie antwoord sporten (25%). Daarbij worden genoemd fietsen en zwemmen, maar ook wandelen, tennis, voetbal, joggen en bowlen. Ook in het al eerder aangehaalde onderzoek van Starrenburg (2008) komt sporten op de eerste plaats bij de Poolse migranten wat betreft de activiteiten in de vrije tijd. In totaal beoefent 43% een sport.

Literatuur

- Campen, C. van, Iedema, J. en H. Wellink (2006). *Gezond en wel met een beperking. Ervaren kwaliteit van leven en functioneren van mensen met langdurige lichamelijke beperkingen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dourleijn, E. en J. Dagevos (red.) (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Graaff, A. (2008). Nieuwe Polen, oude kwalen. In: *Phaxx*, jg. 7, nr.1, p. 14-16.

- Katteler, H. en J. Warmerdam (2008). *Oost-Europese werknemers en verkeersveiligheid. Verkenning aan de hand van ervaringen in Noord-Brabant*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Keizer, M. en S. Keuzenkamp (2011). *Moeilijk werken. Gezondheid en de arbeidsdeelname van migrantenvrouwen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Korf, D.J. (red) (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht/Rotterdam: Forum/Uitgeverij Ger Guijs.
- Schothorst, Y. (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland. Een onderzoek uitgevoerd voor Popolsku Benelux BV*. Amsterdam: TNS NIPO.
- Snel, E., J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic. (2011). *Arbeidsmigranten uit Bulgarije, Polen en Roemenie in Rotterdam*. Rotterdam: Nicis Institute.
- Starrenburg, J. (red.) (2008). *Ik ben naar Den Haag gekomen om met Nimi te trouwen. Verslag van een onderzoek onder Polen, Bulgaren en Roemenen naar hun beweegredenen, verwachtingen en vragen*. Den Haag: Gemeente Den Haag.
- Ware, J. E., Kosinski, M. en S.D Keller (1995). *SF-12: How to score the SF-12 physical and mental health summary scales*. Boston: The Health Institute.
- WHO (2011). *Global status report on alcohol and health*. Geneve: WHO Press.

7 Sociale contacten, het geloof en culturele opvattingen

Mérove Gijsberts (SCP)

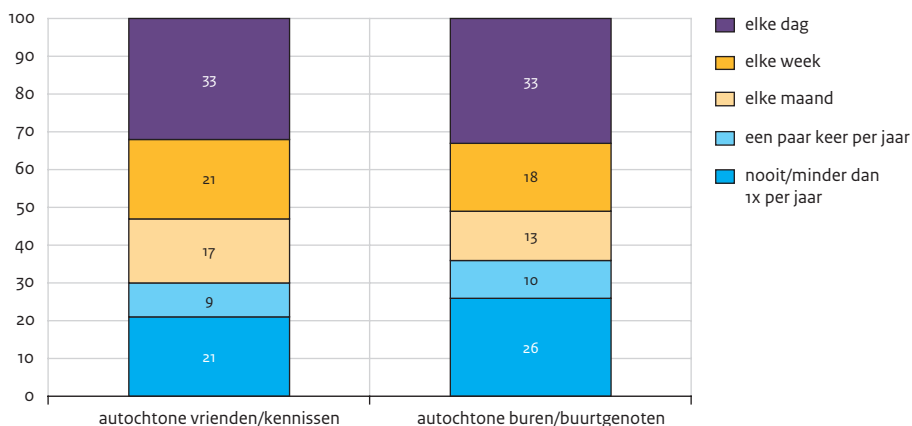
In dit hoofdstuk gaan we in op de sociaal-culturele positie van de in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) ingeschreven Polen die nog maar kort in Nederland zijn (minder dan zes jaar). Met de sociaal-culturele positie wordt aangegeven in hoeverre migrantengroepen zich als aparte groep (blijven) onderscheiden van de ontvangende samenleving. Dit kan onder meer afgemeten worden aan de mate waarin men contacten onderhoudt met de autochtone bevolking of zich onderscheidt door het aanhangen van bepaalde waarden. Met deze operationalisering sluiten we aan bij eerdere rapportages van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) (zie bv. *Jaarrapport integratie 2009*) (Gijsberts en Dagevos 2009). Allereerst gaan we in op de contacten die deze Polen onderhouden met autochtone Nederlanders, maar ook met hun eigen groep. We kijken niet alleen naar daadwerkelijk contact maar ook naar de vraag in hoeverre zij openstaan voor contact met autochtone Nederlanders. Vervolgens besteden we aandacht aan de rol die het katholieke geloof speelt in het leven van deze nog niet zo lang in Nederland woonachtige Polen. Ten slotte gaan we in op opvattingen met betrekking tot de positie van vrouwen, familieverhoudingen en homoseksualiteit.

7.1 Sociale contacten van Polen die minder dan zes jaar in Nederland wonen

Relatief veel contact met autochtone Nederlanders

Gezien het relatief korte verblijf van de groep Polen waarop we ons in deze studie richten, zou je verwachten dat de sociale contacten zich voornamelijk binnen de eigen groep afspelen. Een aanvullende reden is dat hun verblijf in veel gevallen tijdelijk zal zijn, waardoor het investeren in contacten met autochtone Nederlanders minder van belang lijkt (zie verder hoofdstuk 8). Niets is echter minder waar. Een op de drie Polen die hier korter dan zes jaar verblijft, heeft elke dag contact met autochtone Nederlanders in de vrije tijd, of dat nou vrienden of kennissen zijn of buren of buurtgenoten. Overigens vinden we vergelijkbare aandelen ook terug in ander onderzoek (zie Iliès et al. nog te verschijnen; Schothorst 2009). Nog eens een op de vijf heeft zeker elke week contact met autochtonen. Toch heeft ook ongeveer een op de vijf recent gemigreerde Polen nooit contact met autochtone Nederlanders (figuur 7.1).

Figuur 7.1

Contacten van Polen (≤ 6 jaar in Nederland) met autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)^a

a Degenen die aangeven dat contact niet van toepassing is (bijvoorbeeld omdat ze geen autochtone burens hebben), zijn ondergebracht in de 'geen contact' categorie.

Bron: SCP (SING'09)

Oudere en hoogopgeleide recent gemigreerde Polen meer contact met Nederlanders

Kijken we naar verschillen binnen de Poolse groep recent gemigreerden, dan valt op dat de vrouwen wat meer contact hebben met autochtone Nederlanders dan de mannen, maar de verschillen zijn niet erg groot (tabel 7.1). Wel grote verschillen zijn er tussen de verschillende leeftijdsgroepen en opleidingsniveaus. Van de jongste leeftijdscategorie heeft rond de 40% minimaal iedere week contact met autochtone Nederlanders, terwijl dit voor 66% à 70% van de oudste leeftijdscategorie geldt. De verschillen naar opleidingsniveau zijn in dezelfde orde van grootte: lageropgeleide Polen hebben beduidend minder contact met autochtonen dan hun hogeropgeleide herkomstgenoten. Het zal geen verbazing wekken dat Poolse vrouwen die een relatie hebben met een autochtone partner, veelvuldiger contact hebben met autochtone vrienden/kennissen of burens/buurtgenoten dan Polen die hier voor werk zijn gekomen. Maar ook volgmigranten hebben meer contact met autochtonen dan de arbeidsmigranten.

Tabel 7.1

Contacten van Polen (≤ 6 jaar in Nederland) met autochtone Nederlanders, totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in procenten)^a

	minimaal elke week contact met autochtone vrienden/kennissen	minimaal elke week contact met autochtone buren/buurtgenoten
totaal	53	51
mannen	52	49
vrouwen	54	52
15-24 jaar	42	40
25-34 jaar	55	52
35-44 jaar	58	55
45-64 jaar	70	66
maximaal bao	31	29
vbo/mavo	59	53
mbo/havo/vwo	61	64
hbo/wo	62	55
arbeidsmigranten	45	43
volgmigranten	64	66
migranten vanwege autochtone partner	71	62

a Degenen die aangeven dat contact niet van toepassing is (bijvoorbeeld omdat ze geen autochtone burens hebben), zijn ondergebracht in de 'geen contact' categorie.

Bron: SCP (SING'09)

Intensief contact met andere Polen

Het contact met Poolse vrienden en kennissen is gemiddeld genomen intensiever dan dat met autochtone vrienden en kennissen. Van de recent gemigreerde Polen heeft 37% iedere dag contact met andere Polen en nog eens 36% minimaal elke week (figuur 7.2). Dit betekent dat meer dan 70% van de Polen minstens wekelijks met andere Polen omgaat. Slechts een kleine groep heeft nooit contact met andere Polen (6%). Gezien hun relatief korte verblijf is dit niet verwonderlijk.

Ook bijna de helft van de recent gemigreerde Polen heeft minimaal iedere week contact met Poolse burens of buurtgenoten. Dit geeft aan dat Polen die nog niet zo lang in Nederland zijn, relatief vaak bij elkaar in de buurt wonen of zelfs op dezelfde locatie (zie hoofdstuk 5).

Sociale contacten in vergelijking met ander onderzoek onder Polen in Nederland

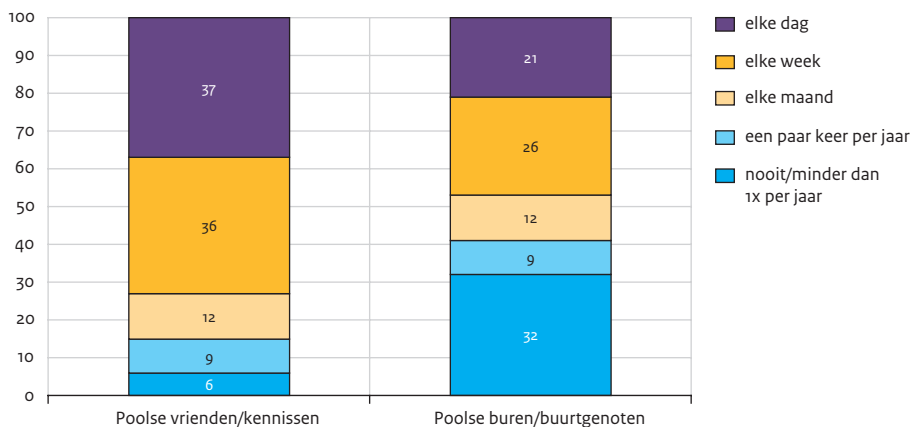
Ook Korf (2009) en Ilies et al. (nog te verschijnen) constateren in hun onderzoek dat veel Polen in de vrije tijd voornamelijk optrekken met andere Polen. Toch is er – zo blijkt

uit ons onderzoek – ook een aanzienlijke groep (een op de drie) die nooit contact heeft met Poolse burens of buurtgenoten. Klaarblijkelijk woont een gedeelte van de recent gemigreerde (ingezetene) Polen niet in een buurt met andere Polen. Ilies et al. (nog te verschijnen) vinden veel lagere aandelen Polen (13%) die nooit contact met andere Polen in de buurt hebben. Dit is niet verwonderlijk gezien de verschillen in onderzoeksgroep (meer gevestigde versus tijdelijke migranten) en onderzoeksdesign (landelijke steekproef versus onderzoek op plaatsen waar veel Polen samenkomen).

In een onderzoek van Movisie (2010) wordt opgemerkt dat Polen in Nederland vooral veel contact onderhouden met Polen die ze al vanuit het thuisland kennen en niet met herkomstgenoten die ze nog niet eerder kenden. Dit wordt verklaard vanuit de lage mate van sociaal vertrouwen onder de Poolse bevolking en wordt in verband gebracht met de communistische achtergrond van het land. Voor deze constatering kunnen we in ons onderzoek echter geen aanwijzingen vinden. Wel kunnen we constateren dat de redenering niet in lijn is met de door ons gevonden relatief hoge mate van contact met autochtone Nederlanders. Als het vertrouwen in de medemens echt zo laag zou zijn, zou je dit niet verwachten.

Figuur 7.2

Contacten van Polen (≤6 jaar in Nederland) met Polen, 2009 (in procenten)^a

a Degenen die aangeven dat contact niet van toepassing is (bijvoorbeeld omdat ze geen autochtone burens hebben), zijn ondergebracht in de 'geen contact' categorie.

Bron: SCP (SING'09)

Lageropgeleide Polen meeste contact binnen de eigen groep

De verschillen tussen Poolse mannen en vrouwen in de contacten die zij onderhouden met Poolse vrienden of kennissen zijn niet erg groot. Wel is het zo dat de recent gemigreerde Poolse mannen meer contact met andere Polen in de buurt hebben dan de vrouwen (tabel 7.2). De belangrijkste verklaring hiervoor is dat een deel van de Poolse

vrouwen een autochtone partner heeft. Zij wonen duidelijk vaker in een meer Nederlandse omgeving: 23% van de recent gemigreerde Polen met een autochtone partner heeft minimaal iedere week contact met Poolse buren of buurgenoten tegenover 55% van de Polen die hier als arbeidsmigrant zijn gekomen.

De verschillen naar leeftijd zijn relatief gering, wel zijn er duidelijke verschillen naar opleidingsniveau. Hogeropgeleide Polen hebben vaker contact met Poolse vrienden of kennissen; lageropgeleide Polen hebben juist vaker contact met Poolse buren of buurgenoten. Het lijkt erop dat hogeropgeleide Polen sowieso een groter netwerk hebben, want zij hadden ook al vaker dan hun lageropgeleide landgenoten contact met autochtone Nederlanders. De lageropgeleide Polen zoeken hun contacten juist vaker in de buurt, maar dan vooral met andere Polen. Dit heeft wellicht te maken met hun woonsituatie (vaker in de buurt van of zelfs in huis met andere Polen), maar ook met hun geringere oriëntatie op Nederland (zie verder hoofdstuk 8).

Tabel 7.2

Contacten van Polen (≤ 6 jaar in Nederland) met Polen, totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in procenten)^a

	minimaal elke week contact met Poolse vrienden/kennissen	minimaal elke week contact met Poolse buren/buurtgenoten
totaal	73	47
mannen	72	53
vrouwen	74	41
15-24 jaar	74	46
25-34 jaar	74	46
35-44 jaar	71	50
45-64 jaar	68	48
maximaal bao	62	58
vbo/mavo	78	54
mbo/havo/vwo	76	44
hbo/wo	73	28
arbeidsmigranten	76	55
volgmigranten	76	50
migranten vanwege autochtone partner	63	23

a Degenen die aangeven dat contact niet van toepassing is (bijvoorbeeld omdat ze geen autochtone buren hebben), zijn ondergebracht in de 'geen contact' categorie.

Bron: SCP (SING'09)

Veel sociale contacten onder recent gemigreerde Polen

De recent gemigreerde Polen in Nederland zijn een in sociaal opzicht actieve groep. Zij hebben zoals we hiervoor zagen veel contacten met zowel autochtone Nederlanders als herkomstgenoten. Afgezien van de etnische herkomst van de personen waarmee contact is, heeft ruim driekwart minimaal elke week contact met vrienden (cijfers niet in tabel of figuur). En nog eens twee derde heeft minimaal elke week contact met de burens of buurtgenoten in het algemeen. Polen onderhouden bovendien veelvuldig contact met de familie (of ze nu in Nederland wonen of in Polen zelf). Ruim driekwart heeft minimaal elke week contact met familieleden. Deze aandelen liggen onder autochtone Nederlanders niet veel hoger. Dit betekent dat het relatief korte verblijf van de Polen in Nederland hun sociale leven niet in de weg lijkt te staan.

Zwaartepunt van contact in vrije tijd bij landgenoten en op werk bij Nederlanders

Kijken we naar het zwaartepunt van het contact, dan ligt dat in de vrije tijd duidelijk bij andere Polen (zie ook Weltevrede et al. 2009). Van de recent gemigreerde Polen zegt 58% meer contact met Polen te hebben dan met autochtone Nederlanders, 19% zegt met beide groepen evenveel contact te hebben en 23% heeft meer contact met autochtone Nederlanders (tabel 7.3).¹

Bij Poolse mannen ligt het zwaartepunt van het contact vaker bij andere Polen dan bij de vrouwen (68% tegenover 48%). Er is hier een duidelijke relatie met het motief tot migratie. Onder arbeidsmigranten ligt bij 74% het zwaartepunt van het contact bij andere Polen; onder Polen met een autochtone partner slechts bij 15%. Bij de jongste Polen (15 tot en met 24 jaar) – zoals we in hoofdstuk drie zagen een bijzondere groep met een gemiddeld laag opleidingsniveau – ligt het zwaartepunt het meest bij andere Polen (69%) tegenover slechts 47% bij de categorie van 45-64 jaar. Bovendien is sprake van een aanzienlijk ‘opleidingseffect’: van degenen met maximaal basisonderwijs heeft 78% voornamelijk contact met andere Polen en dit neemt af naarmate het opleidingsniveau stijgt, onder degenen met een diploma hoger onderwijs ligt het aandeel op 31%.

Tabel 7.3

Zwaartepunt van het contact in de vrije tijd en op het werk onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	in de vrije tijd	op het werk ^a
meer contact met Polen	58	26
met beide groepen evenveel contact	19	26
meer contact met autochtone Nederlanders	23	48

a Deze vraag is alleen gesteld aan Polen met werk.

Bron: SCP (SING'09)

Op het werk liggen de verhoudingen duidelijk anders. Daar geeft slechts 26% van de Polen in onze onderzoeksgroep aan voornamelijk contact met andere Polen te hebben; 26% heeft met beide groepen evenveel contact en 48% heeft het meeste contact met autochtone Nederlanders op het werk (tabel 7.3). Dit komt overeen met het onderzoek van Weltevrede et al. (2009), die constateerden dat contacten met autochtone Nederlanders vooral op het werk plaatsvinden.

Net als in de vrije tijd ligt ook op het werk het zwaartepunt van contact bij de Poolse mannen vaker dan bij de vrouwen bij andere Polen. Hier speelt weer mee dat de mannen relatief vaker als arbeidsmigrant naar Nederland zijn gekomen en juist deze categorie heeft vaak voornamelijk een Pools 'werknetwerk'. Er is echter weinig verschil naar leeftijd. Wel is er wederom een duidelijke relatie met opleidingsniveau. Van de recent gemigreerde Polen met maximaal basisonderwijs heeft 48% voornamelijk contact met andere Polen op het werk en dit geldt slechts voor 15% van de Polen met een diploma hoger onderwijs (niet in tabel).

Andere indicatoren van contact

Er is nog op een aantal andere terreinen informatie beschikbaar over de contacten die recent gemigreerde Polen in Nederland hebben. Allereerst is gevraagd naar de etnische herkomst van de beste vriend of vriendin. Dit blijkt voor 70% van de korter dan zes jaar in Nederland woonachtige Polen een andere Pool te zijn; 10% zegt een autochtone beste vriend of vriendin te hebben, 9% heeft een beste vriend(in) uit een andere allochtone groep en 11% geeft aan geen beste vriend of vriendin te hebben. Ook is bekend hoe vaak recent gemigreerde Polen in de vrije tijd contact hebben met andere migrantengroepen: 21% geeft aan vaak contact met mensen uit andere migrantengroepen te hebben, 38% soms en 41% nooit.

Weinig activiteiten in het verenigingsleven

Het beeld dat Polen hier vooral komen om te werken en weinig tijd besteden aan andere activiteiten klopt als we kijken naar de tijdsinvestering in het verenigingsleven in Nederland. Slechts 18% van de recent gemigreerde Polen in Nederland bezoekt wel eens activiteiten of bijeenkomsten van een of meerdere organisaties in het verenigingsleven (bv. in een buurthuis) en slechts 2% geeft aan vrijwilligerswerk te doen. Van die 18% die wel eens bijeenkomsten bezoeken, heeft 20% daar vooral contact met Polen, 36% vooral met autochtonen en 43% met allerlei groepen door elkaar heen. Er is een groeiend aantal Poolse verenigingen in Nederland – vaak met banden met de Poolse parochies in Nederland – waar volgens Korf (2009) zeker animo voor is, maar het lidmaatschap van dergelijke verenigingen is laag onder de recent gemigreerde Polen. Ook De Boom et al. (2008) komen tot de conclusie dat de participatie in het verenigingsleven onder Polen gering is. Dit heeft wellicht te maken met hun sterke gerichtheid op werk, waar de meeste tijd en energie in gaat zitten (hoofdstuk 4).

Weinig behoefte aan afstand ten opzichte van autochtone Nederlanders

Voor een deel van de Polen die nog maar kort in Nederland is, geldt misschien dat ze nog nauwelijks tijd hebben gehad om in contact te komen met autochtone Nederlanders. Daarom is het ook inzichtelijk te kijken naar opvattingen over de gewenste sociale afstand. Dit geeft enige informatie over de (toekomstige) geslotenheid van de Poolse groep als geheel. Tabel 7.4 geeft informatie over de mate waarin Polen het vervelend vinden als hun kind autochtone vrienden of zelfs een autochtone partner heeft. In een oogopslag wordt duidelijk dat slechts een kleine minderheid van de recent gemigreerde Polen hier problemen mee heeft. In welke subcategorie we ook kijken, het gaat nooit om meer dan een op de tien en de verschillen naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau zijn relatief klein.

Tabel 7.4

Gewenste sociale afstand ten opzichte van autochtone Nederlanders onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland), totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in procenten (heel) vervelend)

	vervelend als kind autochtone vrienden heeft	vervelend als kind autochtone partner heeft
totaal	8	6
mannen	9	7
vrouwen	7	6
15-24 jaar	6	6
25-34 jaar	8	6
35-44 jaar	9	6
45-64 jaar	12	8
maximaal bao	2	2
vbo/mavo	8	5
mbo/havo/vwo	12	10
hbo/wo	9	6
arbeidsmigranten	7	6
volgmigranten	8	7
migranten vanwege autochtone partner	10	7

Bron: SCP (SING'09)

Een andere indicatie voor de geslotenheid van de groep wordt gevormd door de voorkeur van mensen om in een buurt te wonen met veel herkomstgenoten. Ook hier blijkt dat er maar relatief weinig Polen in onze onderzoeksgroep zijn die het liefst in een buurt wonen met veel andere Polen (tabel 7.5). Het gaat om 16% van de recent gemigreerde Polen.

Het zijn vaker de Poolse mannen en arbeidsmigranten, en ook vaker de jongeren én de laagstopgeleiden. In hoofdstuk 3 bleek al dat dit voor de recent gemigreerde Polen vaak samengaat: er zijn relatief veel Polen in de leeftijd van 15-24 jaar in Nederland met niet meer dan basisonderwijs.

Tabel 7.5

Aandeel dat het liefst in een buurt met veel Polen woont onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland), totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in procenten (helemaal) mee eens)

totaal	16
mannen	22
vrouwen	10
15-24 jaar	26
25-34 jaar	10
35-44 jaar	16
45-64 jaar	12
maximaal bas	35
vbo/mavo	15
mbo/havo/vwo	8
hbo/wo	5
arbeidsmigranten	20
volgmigranten	15
migranten vanwege autochtone partner	6

Bron: SCP (SING'09)

Sociale afstand in vergelijking met ander onderzoek onder Polen in Nederland

In een onderzoek van Ecorys (2006) wordt geconcludeerd dat in sommige gebieden in Nederland vanwege hun grote aantal en van de Nederlandse samenleving afgescheiden huisvesting eigen Poolse gemeenschappen zijn ontstaan (Ecorys 2006). Binnen deze gemeenschappen ontstaan dan eigen voorzieningen, zoals winkels, kerken en horeca waar de Poolse arbeidsmigranten hun eigen taal kunnen blijven spreken en vooral met elkaar kunnen omgaan (zowel op het werk als in de vrije tijd). Wellicht betreft dit vooral Polen die zo tijdelijk in Nederland zijn dat ze zich niet in de GBA inschrijven. Het beeld strookt namelijk niet met ons onderzoek en overigens ook niet met andere studies waarin de in het bevolkingsregister ingeschreven Polen onderwerp van onderzoek zijn (zie Weltevrede et al. 2009). Ook al zijn de (ingeschreven) Polen nog maar relatief kort in Nederland, toch staan zij in hoge mate open voor contact met autochtone Nederlanders en is de sociale afstand relatief gering. Wel is er één categorie waarvoor dat anders ligt en dat zijn de jonge laagopgeleide Polen. Zij verkeren het meest in eigen (Poolse) kring. Dit zijn vaak seizoenarbeiders met een tijdelijk verblijfsperspectief.

Ook al is onze Poolse onderzoeksgroep nog niet zo lang in Nederland, toch vinden we voor alle dimensies van contact een relatie met verblijfsduur (niet weergegeven in de tabellen). Polen uit onze onderzoeksgroep die tussen de vier en zes jaar in Nederland zijn, hebben meer contact met autochtonen en minder met herkomstgenoten dan degenen die korter dan drie jaar geleden zijn gemigreerd. In hoofdstuk 3 zagen we ook al dat de langer in Nederland verblijvende groep de Nederlandse taal al wat beter beheerst. Dit komt overeen met het onderzoek van Movisie (2010) waarin werd geconstateerd dat de Polen met een langer verblijfsperspectief meer gericht zijn op contact met autochtonen en het leren van de Nederlandse taal.

7.2 De rol van het katholieke geloof

Van de Polen die korter dan zes jaar in Nederland verblijven, rekent 75% zich tot het rooms-katholieke geloof. Volgens de meest recente officiële cijfers is 88% van de Poolse bevolking in Polen zelf katholiek (GUS 2010). Dit aandeel is echter gebaseerd op het aantal gedoopten. Het ligt voor de hand dat zelfrapportagecijfers lager liggen. Slechts een zeer klein aandeel (3%) van de recent gemigreerde Polen zegt een ander geloof aan te hangen en de overige 22% geeft aan niet gelovig te zijn. Poolse vrouwen die ten hoogste zes jaar in Nederland zijn, zijn vaker gelovig dan de mannen: 81% tegen 69%. Dit komt voornamelijk doordat degenen met een autochtone partner vaker aangeven gelovig te zijn dan personen die hier vanwege werk zijn gekomen. In tegenstelling tot bijvoorbeeld autochtone Nederlanders is het bij deze groep Polen niet zo dat het juist de ouderen zijn die veel vaker aangeven gelovig te zijn dan de jongeren. De verschillen naar leeftijd zijn relatief gering. Ook zijn er weinig verschillen tussen de opleidingscategorieën. Het is dus niet zo dat Poolse hogeropgeleiden minder vaak gelovig zijn dan de lageropgeleiden. Het katholieke geloof leeft dus onder alle lagen van de Poolse populatie recent gemigreerden in Nederland in ongeveer gelijke mate. Wat het aanhangen van hun geloof betreft, lijken zij daarin veel meer op de moslimgroepen in Nederland dan op de autochtone minderheid, waaronder veel minder geloofsaanhang wordt gevonden en al helemaal niet onder alle lagen van de bevolking.

Recent gemigreerde Polen gaan weinig naar de kerk

Van degenen die aangeven gelovig te zijn, gaat slechts een kleine minderheid iedere week naar de kerk. Het gaat om 17% van de recent gemigreerde Polen; nog eens 17% gaat iedere maand. De overige 66% gaat nooit of hooguit een paar keer per jaar naar een gebedsdienst in de kerk. Vrouwen gaan vaker (minimaal maandelijks) naar de kerk dan de mannen. Anders dan bij geloofsovertuiging is er bij kerkgang wel sprake van een leeftijdseffect. Poolse katholieken vanaf 35 jaar gaan duidelijk vaker naar de kerk dan hun jongere landgenoten. De jongste leeftijdscategorie gaat het minst vaak. De relatie met opleiding is echter tegengesteld aan bevindingen uit ieder eerder onderzoek onder zowel minderheids- als meerderheidsgroepen. Het zijn – en dit is opvallend – de hoogstopgeleide Poolse katholieken die het vaakst een kerkdienst bezoeken: duidelijk vaker dan hun lageropgeleide landgenoten. Dit komt ook naar voren in het onderzoek van Korf (2009): Poolse kerkgangers behoren vaker tot de middenklasse, zijn gemiddeld hogeropgeleid

en lijken meer geïntegreerd in Nederland. Het wekelijkse kerkbezoek wordt wellicht ook (gedeeltelijk) opgevat als een sociale activiteit.

Het relatief weinig naar de kerk gaan van deze groep Polen lijkt weinig te maken te hebben met het geringe aanbod: er lijken genoeg Poolstalige priesters in Nederland en door het gehele land worden Poolse kerkdiensten gehouden (Korf 2009). Deze kerkdiensten zijn echter natuurlijk wel dunner gezaaid dan in Polen zelf, en dit is niet helemaal uit te sluiten als oorzaak van het weinig frequente kerkbezoek. Overigens vinden Ilies et al. (nog te verschijnen) in hun onderzoek onder Poolse arbeidsmigranten vergelijkbare (lage) aandelen die regelmatig een kerkdienst bezoeken.

Katholieke geloof wel belangrijk voor recent gemigreerde Polen

Voor wat betreft hun opvattingen over het geloof zijn de verschillen met bijvoorbeeld de moslimgroepen aanzienlijk. Slechts een kwart van de recent gemigreerde Polen is van mening dat kinderen naar een school moeten die past bij de religie van de ouders en minder dan een op de vijf zou het vervelend vinden wanneer het kind trouwt met iemand van een ander geloof. Deze aandelen liggen onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders veel hoger. Wel speelt het geloof voor grofweg de helft van de recent gemigreerde Polen in Nederland een belangrijke rol in het leven. Dit is te zien in tabel 7.6, waar 62% van de Poolse katholieken aangeeft dat hun religie een belangrijk deel van henzelf is, 55% het pijnlijk vindt wanneer iemand iets slechts zegt over hun geloof en 44% het ongewenst vindt wanneer iemand hun geloof in twijfel trekt. De andere helft van de recent gemigreerde Poolse groep is het oneens met deze stellingen. Voor hen speelt het katholieke geloof een minder belangrijke rol in de persoonlijke beleving. Kijken we naar verschillen binnen de Poolse groep dan valt wederom op dat de vrouwen hun geloof belangrijker vinden dan de mannen. Dit geldt vooral voor de Poolse vrouwen die met een autochtone partner zijn getrouwd of samenwonen. Voor de jongste leeftijdsgroep (15-24 jaar) en de laagstopgeleiden (maximaal basisonderwijs) speelt het geloof verhoudingsgewijs de minst belangrijke rol. We zagen eerder al (hoofdstuk 3) dat beide kenmerken sterk met elkaar samenhangen: juist de jongste groep Polen in Nederland is vaak laagopgeleid.

Tabel 7.6

Opvattingen over het geloof onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland) die zich tot het katholieke geloof rekenen, 2009 (in procenten (helemaal) mee eens)

	(helemaal) mee eens
Kinderen moeten naar een school die past bij het geloof van de ouders.	25
Het is vervelend wanneer je dochter wil trouwen met iemand van een ander geloof.	17
Het doet pijn als iemand iets slechts zegt over mijn geloof.	55
Niemand mag mijn geloof in twijfel trekken.	44
Mijn geloof is een belangrijk deel van mijzelf.	62

Bron: SCP (SING'09)

Het katholieke geloof in vergelijking met ander onderzoek onder Polen in Nederland

Het lijkt er kortom op dat Poolse katholieken meer in woord zeggen gelovig te zijn dan in daad: de grote meerderheid rekent zich tot het katholieke geloof (echter minder dan in Polen zelf), maar ze gaan relatief weinig naar de kerk. Toch speelt voor de helft van de Polen het geloof een belangrijke rol in de dagelijkse beleving. Uit ander onderzoek (zie De Boom et al. 2008) blijkt bovendien dat de Poolse kerk in Nederland ook een belangrijke sociale functie vervult. Polen gaan ernaartoe om contacten op te doen met andere Polen (De Boom et al. 2008; Korf 2009). Bovendien wordt door onderzoekers wel gesteld dat de rooms-katholieke kerk in de landen waar de Polen verblijven, de culturele en etnische identiteit van deze groepen versterkt (Grzymala-Kazłowska 2005).

7.3 Opvattingen over emancipatie, familieverhoudingen en homoseksualiteit

De rooms-katholieke kerk staat niet bepaald bekend om een moderne houding ten aanzien van de rol van de vrouw, familieverhoudingen en homoseksualiteit. Poolse kerkdiensten in Nederland zijn bijvoorbeeld ook beduidend ouderwetsers dan in Nederland gebruikelijk is (Korf 2009). Betekent dit nu dat de groep Polen die nog maar kort in Nederland is – en waarvan de grote meerderheid katholiek is – relatief conservatief is over deze zaken? En in hoeverre staat de groep recent gemigreerde Polen daarin op (culturele) afstand ten opzichte van autochtone Nederlanders? Deze vragen beantwoorden we in deze paragraaf.

Moderne opvattingen over emancipatie

Allereerst kijken we naar opvattingen over emancipatie (tabel 7.7). We zien dat de recent gemigreerde Polen daar niet zo veel anders over denken dan autochtone Nederlanders (zie ook De Boom et al. 2008 voor een vergelijkbare conclusie). Slechts een kleine minderheid vindt dat de vrouw het beste verantwoordelijk kan zijn voor het huishouden, dat een vrouw moet stoppen met werken als ze een kind krijgt en dat een inkomen voor jongens belangrijker is dan voor meisjes. De aandelen die het hier (helemaal) mee eens zijn, verschillen niet zo veel van die onder autochtonen. Wel kiezen Polen relatief vaker een middenpositie (niet mee eens, maar ook niet mee oneens), terwijl autochtonen veel vaker uitgesproken tegen zijn. Dat deze recent gemigreerde Polen relatief modern denken over de rol van de vrouw staat wellicht in relatie tot hun migratiemotief. Het merendeel van hen (ook de vrouwen) is immers naar Nederland gekomen voor werk. Wat ook zeker een rol speelt, is dat zij afkomstig zijn uit een land in het voormalige Oostblok, waar de emancipatie van vrouwen ver is gevorderd. Ook in het katholieke Polen is werk een vanzelfsprekendheid voor vrouwen.

Tabel 7.7

Opvattingen over emancipatie onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
vrouw kan het beste verantwoordelijk zijn voor het huishouden		
(helemaal) mee oneens	39	61
Neutraal	34	12
(helemaal) mee eens	28	27
vrouw moet stoppen met werken als er een kind komt		
(helemaal) mee oneens	57	78
neutraal	26	10
(helemaal) mee eens	17	13
een inkomen is voor jongens belangrijker dan voor meisjes		
(helemaal) mee oneens	54	88
neutraal	28	5
(helemaal) mee eens	18	7

Bron: SCP (SING'09)

Familie is belangrijk voor recent gemigreerde Polen

Met betrekking tot familieverhoudingen staan de opvattingen van de recent gemigreerde Polen wat verder af van die van autochtone Nederlanders (tabel 7.8). Veel meer Polen dan Nederlanders vertrouwen bijvoorbeeld meer op familie dan op vrienden (58% tegen 28%). De familie is dus duidelijk belangrijk voor de Poolse groep. Ook zijn recent gemigreerde Polen vaker dan autochtonen van mening dat het beter is als oudere familieleden beslissingen nemen en dat het het beste is als een kind vanuit huis trouwt, maar het gaat hier om een duidelijke minderheid van de Poolse groep. Wel kiezen zij relatief vaker een middenpositie en zijn zij minder vaak uitgesproken tegen dan autochtone Nederlanders.

Tabel 7.8

Opvattingen over familieverhoudingen onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
ik vertrouw meer op familie dan op vrienden		
(helemaal) mee oneens	12	45
neutraal	30	28
(helemaal) mee eens	58	28
het is beter als oudere familieleden beslissingen nemen		
(helemaal) mee oneens	37	56
neutraal	31	19
(helemaal) mee eens	32	25
kinderen kunnen het beste vanuit huis trouwen		
(helemaal) mee oneens	45	85
neutraal	31	7
(helemaal) mee eens	24	8

Bron: SCP (SING'09)

Overwegend positieve houding tegenover homoseksualiteit

Ten slotte is gevraagd naar het standpunt inzake homoseksualiteit. We kunnen hierover slechts een globaal beeld geven, omdat respondenten maar één vraag is voorgelegd. De overgrote meerderheid (van 69%) vindt in ieder geval dat homoseksuele mannen en vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen (tabel 7.9). Dit aandeel ligt aanzienlijk onder dat van autochtone Nederlanders (91%), maar is toch hoger dan men wellicht zou verwachten gezien de katholieke achtergrond van de grote meerderheid van de respondenten en de – in vergelijking met andere landen – homo-onvriendelijke atmosfeer in Polen (bv. Van den Akker et al. niet gepubliceerd; Gerhards 2010).

Tabel 7.9

Opvattingen over homoseksualiteit onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland) en autochtone Nederlanders, 2009 (in procenten)

	Polen	autochtonen
homoseksuelen moeten hun leven kunnen leiden zoals ze dat willen		
(helemaal) mee oneens	11	6
neutraal	20	4
(helemaal) mee eens	69	91

Bron: SCP (SING'09)

Vrouwen en hoogopgeleiden hebben modernere opvattingen

Kijken we naar verschillen binnen onze Poolse onderzoeksgroep dan valt op dat vrouwen modernere opvattingen hebben over familieverhoudingen, homoseksualiteit en emancipatie (tabel 7.10). Wat hier meespeelt, is dat de Poolse vrouwen die hier bij een autochtone partner zijn gaan wonen modernere opvattingen hebben dan hun landgenoten die voor werk zijn gekomen. Jongeren denken moderner over emancipatie en familieverhoudingen dan ouderen, maar de oudere leeftijdsgroep (45-64 jaar) heeft weer relatief minder weerstand tegenover homoseksualiteit. De relatie met opleidingsniveau is precies zoals je die ook bij andere minderheidsgroepen, maar ook bij de autochtone meerderheid aantreft: hoe hoger opgeleid, hoe moderner.

Tabel 7.10

Opvattingen over emancipatie, familieverhoudingen en homoseksualiteit onder Polen (≤ 6 jaar in Nederland), naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in gemiddelden op een schaal van 1 tot 5, hoe hoger hoe moderner)^a

	emancipatie	familieverhoudingen	homoseksualiteit
mannen	3,1	2,8	3,8
vrouwen	3,6	3,0	3,9
15-24 jaar	3,4	2,9	3,8
25-34 jaar	3,5	3,0	3,8
35-44 jaar	3,1	2,6	3,8
45-64 jaar	3,2	2,6	4,2
maximaal havo	3,0	2,7	3,7
vbo/mavo	3,1	2,6	3,8
mbo/havo/vwo	3,4	2,9	3,8
hbo/wo	4,0	3,2	4,1
arbeidsmigranten	3,3	2,8	3,8
volgmigranten	3,4	2,7	3,8
migranten vanwege autochtone partner	3,6	3,0	4,1

- a De schaal met betrekking tot opvattingen over emancipatie is gebaseerd op drie stellingen (Vrouw kan het beste verantwoordelijk zijn voor het huishouden; Vrouw moet stoppen met werken als er een kind komt; Een inkomen is voor jongens belangrijker dan voor meisjes). De cronbach's alpha van de schaal is 0,54. De schaal met betrekking tot opvattingen over familieverhoudingen is gebaseerd op drie stellingen (Ik vertrouw meer op familie dan op vrienden; Het is beter als oudere familieleden beslissingen nemen; Kinderen kunnen het beste vanuit huis trouwen). De cronbach's alpha is 0,67. De schaal met betrekking tot opvattingen over homoseksualiteit is gebaseerd op één stelling (Homoseksuelen moeten hun leven kunnen leiden zoals ze dat willen).

Bron: SCP (SING'09)

7.4 Conclusies

Ondanks hun relatief korte verblijf (van maximaal zes jaar) in Nederland hebben de meeste Polen in onze onderzoeksgroep relatief veel contact met autochtone Nederlanders. Weliswaar ligt het zwaartepunt van contact in de vrije tijd duidelijk bij andere Polen, toch gaat een meerderheid regelmatig om met autochtone Nederlanders. Bovendien staan zij in hoge mate open voor contact met autochtonen. Het is niet verassend dat dit het meest geldt voor degenen die zich hier gesetteld hebben met een autochtone partner.

Niet alleen komt het beeld naar voren van een relatief open groep, ook de culturele afstand ten opzichte van autochtone Nederlanders is relatief gering. Polen die relatief kort in Nederland zijn, denken grotendeels hetzelfde over de positie van vrouwen als autochtone Nederlanders en zijn ook betrekkelijk modern als het gaat om familiewaarden en opvattingen inzake homoseksualiteit. Hun katholieke achtergrond lijkt hierin geen al te bepalende rol te spelen. Wat vooral van belang lijkt, is dat het opleidingsniveau onder deze groep (gemiddeld genomen) relatief hoog is, helemaal in vergelijking met niet-westerse migrantengroepen. Ons onderzoek bevestigt wat in veel eerder onderzoek al naar voren is gekomen: hoe hoger opgeleid, hoe meer contact met autochtone Nederlanders en hoe moderner in cultureel opzicht.

Voor een deel van de Polen in ons onderzoek is het echter een ander verhaal. Circa een op de vijf recent gemigreerde Polen heeft bijvoorbeeld nooit contact met autochtone Nederlanders en gaat in de vrije tijd het liefst om met Poolse landgenoten. Het gaat hier in hoofdzaak om de laagopgeleide jonge Polen. Zij verkeren het meest in eigen (Poolse) kring. Dit is een groep die naar Nederland is gekomen om ongeschoold – veelal tijdelijk – werk te verrichten en zij zien – zowel op het werk als in de vrije tijd – voornamelijk andere Polen.

Noot

- 1 Deze cijfers moeten met enige voorzichtigheid worden bekeken. In het onderzoek is namelijk als experiment de helft van de respondenten de vraag 'Heeft u in uw vrije tijd meer contact met autochtone Nederlanders of meer met Polen' rechtstreeks voorgelegd, terwijl de andere helft eerst een filtervraag kreeg of men überhaupt contact heeft met autochtone Nederlanders. De verdelingen wijken echter niet zo veel af dat het niet verantwoord is deze cijfers te presenteren.

Literatuur

- Akker, H. van den, R. van der Ploeg en P. Scheepers (niet gepubliceerd). *Disapproval of homosexuality. Comparative research on individual and national determinants of disapproval of homosexuality in twenty European countries.*
- Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai en G. Engbersen (2008). *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië.* Rotterdam: RISBO Contractresearch BV/Erasmus Universiteit.
- Ecorys (2006). *Evaluatie werknemersverkeer MOE-landen.* Rotterdam: Ecorys.

- Gerhards, J. (2010). Non-discrimination towards homosexuality in 27 European countries. In: *International Sociology*, jg. 25, nr. 5, p. 5-28.
- Gijsberts, M. en J. Dagevos (red.) (2009). *Jaarrapport intergratie 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Grzymala-Kazłowska, A. (2005). From ethnic cooperation to in-group competition: undocumented Polish workers in Brussels. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 32, nr. 4, p. 675-697.
- GUS (2010). *Concise Statistical Yearbook of Poland 2010*. Warschau: GUS (Central Statistical Office).
- Ilies, M., G. Engbersen, E. Snel en A. Leerkes (nog te verschijnen). *Diverse Migration Patterns. Contemporary Polish, Romanian and Bulgarian labour migrants in Dutch Society*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Korf, D.J. (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht: Forum.
- Movisie (2010). *Onder Polen. Poolse arbeidsmigranten op het platteland in beeld*. Utrecht: Movisie.
- Schothorst, Y. (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland. Een onderzoek uitgevoerd voor Popolsku Benelux BV*. Amsterdam: TNS NIPO.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo BV.

8 Binding met Polen en met Nederland: blijven of terugkeren?

Katja Korte (SCP)

Willen de ingeschreven Polen van 15 jaar en ouder die ten hoogste zes jaar in Nederland zijn, voorgoed in Nederland blijven of willen zij terugkeren? Of verder gaan naar een ander land? Daarover gaat de eerste paragraaf van dit hoofdstuk. De ervaringen die de Polen hebben opgedaan in Nederland spelen hier waarschijnlijk een rol, evenals de band met Polen en de Poolse groep. Deze worden in de tweede en derde paragraaf besproken.

8.1 Wens en mogelijkheid tot terugkeer

Terug naar Polen? Drie van de tien willen wel, vier van de tien willen niet, rest weet het niet

Aan de recent gemigreerde Poolse respondenten is de vraag voorgelegd: ‘Zou u voor altijd in Polen willen gaan wonen?’ Vier van de tien Polen hebben niet de wens om zich weer permanent in Polen te vestigen. Drie van de tien hebben die wens wel en de rest weet het niet (tabel 8.1). Mannen willen vaker definitief terugkeren dan vrouwen. Die wens hangt waarschijnlijk samen met verschillen in migratiemotief (zie hoofdstuk 2). De meerderheid van de mannen (81%) is als arbeidsmigrant naar Nederland gekomen. Bijna de helft van de vrouwen kwam als volgmigrant of om samen te leven met een autochtone partner. Vermoedelijk vaak met de intentie om voor lange tijd of permanent in Nederland te blijven. De wens om terug te keren leeft inderdaad meer onder arbeidsmigranten (35%) dan onder volgmigranten (21%) of migranten die vanwege een autochtone partner naar Nederland zijn gekomen (14%). Tevens leeft die wens meer onder de Polen die ten hoogste drie jaar in Nederland zijn (35%) dan onder hen die hier 4 tot en met 6 jaar zijn (25%).

Opvallend is het hoge aandeel recent gemigreerde Polen dat niet weet of zij willen terugkeren. Dit speelt voornamelijk bij de migranten die vanwege een autochtone partner naar Nederland zijn gekomen en bij arbeidsmigranten. Het is onduidelijk waarom veel migranten met een autochtone partner niet weten of zij willen terugkeren. Voor arbeidsmigranten speelt mogelijk de onzekerheid omtrent de beschikbaarheid van werk een rol. Velen hebben een tijdelijke baan en ook de werkloosheid is tamelijk hoog (zie hoofdstuk 4). Snel et al. (2011) wijzen erop dat veel arbeidsmigranten geen uitgestippeld toekomstbeeld hebben en flexibel willen kunnen omgaan met de kansen die zich voordoen. Ook onder de Poolse jongeren van 15 tot en met 24 jaar en onder lageropgeleiden weet een bovengemiddeld aandeel niet of zij terug willen keren. Dit zijn ook vaak arbeidsmigranten.

Tabel 8.1

Wens tot terugkeer naar Polen (ingeschreven Polen $\leq$ 6 jaar in Nederland), totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in procenten)

	ja	nee	weet niet
totaal	31	41	29
mannen	36	38	27
vrouwen	25	44	31
15-24 jaar	28	30	42
25-34 jaar	34	44	22
35-44 jaar	24	46	30
45-64 jaar	30	41	29
maximaal baso	27	29	45
vbo/mavo	33	41	26
mbo/havo/vwo	27	51	23
hbo/wo	35	37	28
arbeidsmigranten	35	33	33
volgmigranten	21	60	19
migranten vanwege autochtone partner	14	56	30

Bron: SCP (SING'09)

Hoger aandeel met terugkeerwens in eerder onderzoek onder Poolse arbeidsmigranten

Ander onderzoek waarin arbeidsmigranten sterk zijn vertegenwoordigd laat hogere aandelen zien van personen die willen terug keren. Uit het onderzoek van Spaans-Plociennik (2009) blijkt dat 59% van de Polen wil terugkeren en 19% niet. Van de onderzochte Poolse arbeidsmigranten in de recente studie van Ilies et al. (nog te verschijnen) wil een ruime meerderheid (58%) niet in Nederland blijven.

Wens tot terugkeer vaak vanwege familie. Ontbreken van perspectief in Polen reden om te blijven

Ruim de helft van de recent gemigreerde Polen met een terugkeerwens zou vanwege de aanwezigheid van familie en vrienden aldaar willen terugkeren (tabel 8.2). Andere vaak genoemde redenen zijn de inschatting dat er in Polen betere kansen op werk zijn (m.n. arbeidsmigranten) en het gevoel thuis te zijn in Polen. Aan personen die niet willen terugkeren en die dat nog niet weten is ook gevraagd wat hun belangrijkste motief is. Vaak genoemde redenen zijn het ontbreken van toekomstperspectieven en werk in Polen. Deze laatste reden is vooral belangrijk voor de arbeidsmigranten, evenals het hebben van werk in Nederland. Een andere reden om niet meer terug te keren is het gevoel te Nederlands te zijn. Economische motieven blijken dus het belangrijkste te zijn. Daar-

uit mag worden afgeleid dat de economische perspectieven in Polen én in Nederland doorslaggevend zullen zijn voor de beslissing om zich al dan niet definitief in Nederland te vestigen. De aantrekkingskracht van Polen is immers nog zeer groot, zo blijkt uit de antwoorden van Polen die wel terugwillen (familie, vaderland).

Tabel 8.2

Belangrijkste reden om wel/niet terug te keren (ingeschreven Polen ≤6 jaar in Nederland), 2009
(in procenten)

	totaal	arbeids- migranten	volgmigranten en migranten vanwege autochtone partner
Zou u voor altijd in het land van herkomst willen wonen?			
ja	31	35	18
nee	41	33	58
weet niet	29	33	24
Indien 'ja, wil terug': Wat is de belangrijkste reden dat u terug wilt?*			
familie en vrienden in Polen	56	53	-
meer kansen op een baan in Polen	13	18	-
het is mijn vaderland/ik voel me daar thuis	10	10	-
geen werk in Nederland	6	8	-
sfeer, contacten tussen mensen	5	5	-
anders ^a	11	8	-
Indien 'nee, wil niet terug' of 'weet niet': Wat is de belangrijkste reden dat u niet in Polen wilt of kunt wonen?***			
geen toekomst in Polen	25	27	25
vanwege werk	17	25	7
economische situatie/geen werk in Polen	13	15	9
bevalt goed in Nederland/ben te Nederlands	12	11	13
Polen geen goed land om in te wonen	9	9	9
anders ^b	24	14	37

a Anders: discriminatie (1%), geen binding met Nederland (3%), zie geen toekomst in Nederland (1%), wonen in Nederland niet prettig, negatieve ideeën over allochtonen (1%), klimaat, lekker weer (2%), anders (3%).

b Anders: geen geld (5%), studie (2%), gezondheid of medische voorzieningen (1%), vanwege kinderen (2%), politieke situatie in Polen, veiligheid (1%), geen binding met Polen (3%), anders (11%).

– Gebaseerd op minder dan 35 cases

* N = 174.

** N = 407.

Bron: SCP (SING'09)

Velen zien geen belemmeringen om terug te keren

Aan degenen die terug zouden willen keren naar Polen en aan degenen die dat niet met zekerheid kunnen zeggen, is gevraagd of zij daartoe ook concrete mogelijkheden zien. Bijna driekwart van deze groep ziet mogelijkheden om de terugkeerwens te kunnen realiseren (tabel 8.3). Dit is een groot verschil met bijvoorbeeld vluchtelingengroepen, van wie de overgrote meerderheid met een terugkeerwens daartoe geen concrete mogelijkheden ziet (Muller 2011). Naast de politieke situatie in de herkomstlanden hangt dit ook samen met het feit dat de meeste leden van vluchtelingengroepen bij definitieve terugkeer naar het herkomstland hun verblijfsstatus verliezen. Dit is bij Polen niet zo; door hun EU-burgerschap en de afschaffing van de tewerkstellingsvergunningen zijn zij vrij om in Nederland te wonen en te werken (Castles 2006). Een vertrek uit Nederland hoeft dus niet definitief te zijn. In die zin werkt het recht op vrij woon- en werkverkeer tevens bevorderend voor terugkeer. De Antilliaanse groep laat dat zien; mede vanwege hun recht om in Nederland te wonen en te werken heeft deze groep een hoog percentage retourmigranten (Nicolaas et al. 2011).

De inschatting van de daadwerkelijke mogelijkheden om terug te keren verschilt nauwelijks tussen de recent gemigreerde Polen met een terugkeerwens en degenen die niet het niet weten. Ook zijn er geen belangrijke verschillen met betrekking tot geslacht, leeftijd, opleidingsniveau of verblijfsduur. Wel zien we verschillen in migratiemotief. Relatief meer arbeidsmigranten dan volgmigranten en migranten vanwege een autochtone partner zien mogelijkheden voor terugkeer. Migrant met een autochtone partner zullen doorgaans naar Nederland zijn gekomen met de bedoeling zich voor langere tijd in Nederland te vestigen. Volg- en huwelijksmigranten zijn bovendien afhankelijk van de wens van hun partner (of ouder). Arbeidsmigranten zijn vaker alleenstaand (zie hoofdstuk 2) en hoeven in hun beslissing om terug te keren geen rekening te houden met anderen.

Termijn voor terugkeer

Aan de recent gemigreerde Polen met een terugkeerwens is gevraagd op welke termijn zij denken terug te keren. Ruim een kwart weet dit niet (tabel 8.3). Bijna de helft denkt terug te keren binnen vijf jaar, waarvan het grootste deel inschat dat dit tussen de twee en vijf jaar zal zijn.

Poolse mannen met een terugkeerwens maken vaker de inschatting binnen twee jaar terug te keren dan vrouwen (28% vs. 8%). Zoals eerder opgemerkt, hangt dit samen met verschillen in migratiemotief. Mannen zijn vooral als arbeidsmigrant naar Nederland gekomen, met een korter verblijfsperspectief. Vrouwen zijn vaker als volgmigrant of als partner van een autochtoon naar Nederland gekomen en zijn voornemens zich voor langere tijd of blijvend te vestigen. De Polen die maximaal drie jaar in Nederland zijn denken bovendien iets vaker binnen vijf jaar terug te kunnen keren dan zij die vier tot en met zes jaar geleden naar Nederland zijn gemigreerd.

Vanwege de kleine aantallen is het niet mogelijk uitsplitsingen te maken naar de andere achtergrondkenmerken. Wel zien we dat het voor de inschatting van de terugkeertermijn uitmaakt of de Polen mogelijkheden tot terugkeer zien. Indien men de mogelijkheid ziet, dan maakt men vaker de inschatting om binnen vijf jaar terug te keren dan wanneer men geen concrete mogelijkheid ziet voor terugkeer.

Tabel 8.3

Wens, mogelijkheden en termijn tot terugkeer naar Polen (ingeschreven Polen ≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	totaal	arbeids- migranten	volgmigranten en 'Poolse bruiden'
zou u voor altijd in het land van herkomst willen wonen?			
ja	31	35	18
nee	41	33	58
weet niet	29	33	24
indien 'ja, wil terug' en 'weet niet': ziet u mogelijkheden voor terugkeer? ^a			
ja	71	75	52
nee	29	26	48
indien 'ja, wil terug': wanneer denkt u terug te kunnen gaan? ^b			
binnen twee jaar	19	18	-
twee tot vijf jaar	26	28	-
vijf tot tien jaar	20	17	-
anders	7	5	-
weet niet	28	32	-

a N = 321.

b N = 174.

– Gebaseerd op minder dan 35 cases

Bron: SCP (SING'09)

Helft van de Polen woont naar eigen verwachting over vijf jaar nog steeds in Nederland

De Polen in onze onderzoeksgroep is gevraagd in te schatten of ze over vijf jaar nog steeds in Nederland wonen. Samen met de hiervoor gepresenteerde informatie biedt dit inzicht in de vraag in hoeverre de recent gemigreerde Polen tijdelijk of langdurig in Nederland zullen verblijven. De helft van de Polen denkt over vijf jaar zeker nog in Nederland te wonen (tabel 8.4). Ruim een kwart weet het niet en 15% schat in over vijf jaar weer in het herkomstland te wonen. Slechts een klein aandeel denkt in een ander land dan Polen of Nederland te wonen.

Uitgesplitst naar een aantal achtergrondkenmerken zien we dat er verschillen bestaan naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief. Verblijfsduur speelt geen rol. Arbeidsmigranten denken vaker dan volgmigranten en migranten vanwege een autochtone partner over vijf jaar niet meer in Nederland te wonen. Dit past bij het beeld dat we eerder hebben geschetst: arbeidsmigranten hebben een korter verblijfsperspectief dan volg- en huwelijksmigranten. Verder denkt een relatief laag aantal mannen, 15-24-jarigen en laagopgeleiden over vijf jaar nog steeds in Nederland te verblijven. Deze groepen hebben veelal arbeid als migratiemotief. Opvallend aan jongeren en lager opgeleiden is dat

velen nog niet weten in welk land ze over vijf jaar zullen wonen. Hier speelt mogelijk de onzekerheid over de beschikbaarheid van werk een rol (vgl. Snel et al. 2011).

Wisselende bevindingen in eerder onderzoek onder Poolse arbeidsmigranten

Ander onderzoek komt tot vergelijkbare bevindingen. Uit de studie van Korf (2009) blijkt dat 45% van de Polen inschat over vijf jaar nog in Nederland te wonen. De studie van Weltevrede et al. (2009) wijst eveneens uit dat de helft van de ondervraagde Polen over vijf jaar nog in Nederland denkt te wonen. Net als in onze onderzoeksgroep weet een substantieel deel (ca. een derde) dit niet. Het recente onderzoek van Ilies et al. (nog te verschijnen) naar arbeidsmigranten verschilt van genoemde studies: van deze onderzoeksgroep verwacht de helft binnen vijf jaar te zijn vertrokken uit Nederland, een derde denkt hier over vijf jaar nog te wonen en rond de 20% weet het niet.

Tabel 8.4

Denkt u dat u over vijf jaar nog in Nederland woont? (ingeschreven Polen ≤ 6 jaar in Nederland), totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in procenten)

	ja, zeker	nee, woon dan waarschijnlijk in Polen	nee, woon dan waarschijnlijk in een ander land	weet niet
totaal	51	15	5	29
mannen	48	19	4	29
vrouwen	55	11	5	30
15-24 jaar	36	12	4	48
25-34 jaar	54	17	6	23
35-44 jaar	61	13	3	23
45-64 jaar	66	16	2	16
maximaal bao	40	10	2	48
vbo/mavo	54	20	-	26
mbo/havo/vwo	63	17	3	17
hbo/wo	45	12	15	29
arbeidsmigranten	44	19	3	34
volgmigranten	72	10	3	16
migranten vanwege autochtone partner	74	3	1	22

Bron: SCP (SING'09)

Wat zeggen de feitelijke gegevens over terugkeer?

Een oude sociologische wet zegt dat intenties iets anders zijn dan gedrag. Wanneer de helft van de recent gemigreerde Polen zegt over vijf jaar nog in Nederland te wonen, wat betekent dat dan? Door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) wordt bijgehouden

hoeveel van de geregistreerde Polen jaarlijks vertrekken. Hieruit blijkt dat bijna 60% van de Polen die sinds 2000 naar Nederland is gekomen, weer is vertrokken. Het overgrote deel (90%) ging terug naar Polen, slechts enkelen gingen in een ander land wonen (Nicolaas 2010). Dit beeld komt ook naar voren uit andere studies naar migranten uit Midden- en Oost Europa. In 2007 was een kwart van de Polen, Roemenen en Bulgaren die zich in 2005 in Nederland had ingeschreven, alweer vertrokken (Oudhof en Van der Vliet 2010). Ook De Boom et al. (2008) vonden dit. In 2006 keerde een kwart van de Polen die zich in 2004 in Nederland had ingeschreven, terug naar eigen land.

De feitelijke gegevens wijken dus af van de intenties, maar de verschillen zijn ook weer niet zo groot. In onze Poolse onderzoeksgroep denkt ongeveer de helft dat zij over vijf jaar nog in Nederland woont. Uit de CBS-gegevens blijkt dat de helft van degenen die zich in 2000 in Nederland heeft gevestigd, na vijf jaar inderdaad nog steeds in Nederland woont. Na die vijf jaar vertrekken er nog steeds Polen, al zijn dat er minder dan voorheen. De meesten vertrekken gedurende de eerste jaren van het verblijf. Uit de CBS-gegevens blijkt tevens dat 40% van de Polen die in 2000 arriveerde, na tien jaar nog in Nederland verblijft. Substantiële vestiging komt dus ook voor.

Verder moet worden bedacht dat de vergelijking tussen onze Poolse onderzoeksgroep en de CBS-gegevens niet helemaal zuiver is, omdat de feitelijke emigratiecijfers betrekking hebben op alle Polen en onze onderzoeksgroep alleen de recent gemigreerde Polen van 15 tot en met 64 jaar betreft. Hiermee is niet gezegd dat intenties en feitelijk volledig met elkaar stroken, maar enig verband lijkt er toch wel te zijn.

Twee van de tien willen zich in een ander land vestigen

Alle Polen in het SING-onderzoek is gevraagd naar hun wens om in een ander land dan Nederland en Polen te wonen. Dit is relevant omdat het ontbreken van een terugkeerswens niet per definitie betekent dat iemand voor altijd in Nederland wil blijven.

In vergelijking met het aandeel Polen dat wil terugkeren (31%), wil een beperkte groep in een ander land dan Nederland en Polen wonen. Een vijfde blijkt deze wens te hebben (tabel 8.5). Dit aandeel is groter dan de feitelijke doormigratie: slechts een op de tien Polen die Nederland heeft verlaten, gaat naar een ander land (Nicolaas 2010).

Meer Poolse vrouwen dan mannen hebben de wens tot doormigratie. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn de waarde van de persoonlijke vrijheid voor de vrouwen en het verschil in opleidingsniveau. De vrouwen zijn gemiddeld hoger opgeleid dan de mannen (zie hoofdstuk 3) en hebben buiten Polen waarschijnlijk een betere kans op passend werk en loon. Ook zijn er verschillen in leeftijd, opleidingsniveau en verblijfsduur. Slechts 4% van de Polen in de leeftijd van 45 tot en met 64 jaar wil doormigreren, terwijl dit aandeel onder de 15-44-jarigen veel hoger ligt. Een derde van de Polen met het hoogste opleidingsniveau wil doormigreren, terwijl slechts 9% van de Polen met het laagste opleidingsniveau dat wil. Zoals opgemerkt, vinden de hogeropgeleiden waarschijnlijk beter aansluiting bij de aangeboden werkgelegenheid en salarissen buiten Polen. De Polen die reeds vier tot en met zes jaar in Nederland verblijven, hebben vaker een wens tot doormigratie dan de Polen die pas zeer recentelijk naar Nederland zijn gekomen (tot maximaal drie jaar geleden).

Tabel 8.5

Wens tot doormigratie (ingeschreven Polen $\leq$ 6 jaar in Nederland), totaal en naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau, 2009 (in procenten)

	ja	nee	weet niet
totaal	20	76	5
mannen	16	81	3
vrouwen	24	70	7
15-24 jaar	15	72	13
25-34 jaar	22	74	3
35-44 jaar	27	74	-
45-64 jaar	4	96	-
maximaal bao	9	84	7
vbo/mavo	12	82	6
mbo/havo/vwo	21	74	6
hbo/wo	34	65	1

Bron: SCP (SING'09)

Beperkte mate van pendelmigratie

Pendelen is een minder permanente vorm van migratie en betreft het periodiek heen en weer reizen tussen het land van herkomst en het migratieland (Engelhard 2006). Toen de Polen begin deze eeuw nog voornamelijk als seizoensarbeiders naar Nederland kwamen, pendelden zij veel tussen Nederland en Polen. Deze vorm van migratie is de laatste jaren echter afgenomen, omdat werkgevers hun Poolse werkkrachten niet meer willen missen en hen vaker een dienstverband voor langere tijd aanbieden (Korf 2009).

Het niet zo gemakkelijk om vast te stellen wanneer er precies sprake is van pendelmigratie. Aan onze Poolse onderzoeksgroep is gevraagd of men in het afgelopen jaar naar Polen is geweest en hoe vaak men dit heeft gedaan. Alhoewel het merendeel van de Polen in het jaar voorafgaand aan het onderzoek in Polen is geweest (tabel 8.6), bezoekt men het herkomstland in de helft van de gevallen slechts een of twee keer. Bovendien blijkt de totale verblijfsduur in Polen in driekwart van de gevallen korter dan een maand te zijn. Dit valt moeilijk als pendelmigratie aan te merken. In de meeste gevallen zal het om vakanties en bezoek aan familie gaan. Vier of meer keer per jaar naar Polen gaan duidt sterker op pendelmigratie. Dat geldt voor ongeveer een derde van degenen die in het afgelopen jaar naar Polen is geweest. Pendelmigratie komt dus wel voor, maar in onze onderzoeksgroep is het betrekkelijk beperkt. Opnieuw een aanwijzing dat binnen deze onderzoeksgroep de vestigers betrekkelijk sterk zijn vertegenwoordigd. Het land van herkomst wordt het meest frequent bezocht door mannen, hogeropgeleiden en arbeidsmigranten.

Een andere manier om pendelmigratie op het spoor te komen, is door na te gaan of recent gemigreerde Polen eerder in Nederland hebben gewoond. Uit tabel 8.6 blijkt dat slechts 9% van de Polen eerder gedurende ten minste drie maanden in Nederland heeft gewoond. Er zijn geen verschillen naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, migratiemotief of verblijfsduur. Indien men eerder in Nederland heeft gewoond, was dat in meer dan de helft van de gevallen één keer eerder. Ook hieruit blijkt dat er geen sprake is van grootschalige pendelmigratie.

Tabel 8.6

Pendelmigratie (ingeschreven Polen ≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	Polen
Bent u in het voorgaande jaar in Polen geweest?	
ja	88
nee	12
Indien 'ja, in voorgaande jaar in Polen geweest': Hoe vaak bent u toen in Polen geweest? ^a	
een keer	26
twee keer	26
drie keer	17
vier keer	12
ten minste vijf keer	19
Indien 'ja, in voorgaande jaar in Polen geweest': Hoe lang bent u in totaal in Polen geweest? ^b	
korter dan een maand	72
tussen de een en drie maanden	23
langer dan drie maanden	5
Heeft u eerder een periode langer dan drie maanden in Nederland gewoond?	
ja	9
nee	91
Indien 'ja, eerder in Nederland gewoond': Hoe vaak heeft u in Nederland gewoond? ^c	
een keer	65
twee keer	12
drie keer	9
ten minste vier keer	14

a N = 539.

b N = 541.

c N = 65.

Bron: SCP (SING'09)

8.2 Welke ervaringen hebben de Polen in Nederland?

De ervaringen die de recent gemigreerde Polen met Nederland hebben opgedaan zijn waarschijnlijk van invloed op de wens om in Nederland te blijven.

Polen meer tevreden over Nederlandse samenleving dan autochtone groep

Onze Poolse onderzoeksgroep is gevraagd de Nederlandse samenleving te beoordelen met een rapportcijfer. De Polen in onze onderzoeksgroep geven een 7,3, waaruit blijkt dat zij meer tevreden zijn over de Nederlandse samenleving dan de autochtone groep, die een 6,8 geeft. In 2006 waren de klassieke migrantengroepen ook meer tevreden over de Nederlandse samenleving dan de autochtone groep (Gijsberts en Schmeets 2008). Waarschijnlijk speelt de vergelijking van Nederland met het land van herkomst daarin een rol. Binnen de Poolse groep zijn het vooral de 15-24-jarigen, de laagstopgeleiden, de arbeidsmigranten en degenen die vier tot en met zes jaar in Nederland zijn, die het minst tevreden zijn over de Nederlandse samenleving.

Polen positiever over autochtonen dan over de eigen herkomstsgroep

De recent gemigreerde Polen en de autochtonen is gevraagd een beoordeling te geven van enerzijds de Poolse groep en anderzijds de autochtone groep. Een score van 100 staat voor zeer positieve gevoelens en een score van 0 staat voor zeer negatieve gevoelens. De Polen hebben positievere gevoelens over de autochtone groep (score 76) dan over de eigen herkomstsgroep (score 66), al worden beide groepen redelijk positief beoordeeld (tabel 8.7). De autochtonen hebben meer positieve gevoelens over de eigen herkomstsgroep dan over de Poolse groep en het scoreverschil is aanzienlijk (19 punten). De autochtonen geven de Poolse groep een score van 55, wat slechts matig positief is. Deze score ligt op het niveau van de beoordeling van de Turkse groep (Gijsberts 2005). De eigen groep geven zij een score van 74. Dat de autochtone groep door zowel de Poolse groep als de autochtone groep positiever wordt beoordeeld, komt overeen met resultaten uit eerdere studies. Hagendoorn en Pepels (2003) vonden bijvoorbeeld dat zowel autochtonen als migrantengroepen de autochtone groep positiever beoordelen dan de migrantengroepen. Mogelijke verklaring hiervoor is de hogere positie van de autochtonen op de maatschappelijke ladder.

Binnen de Poolse groep vinden we nauwelijks verschillen in geslacht, opleidingsniveau, migratiemotief en verblijfsduur. Wel in leeftijd. De jongste groep Polen (15-24 jaar) geeft de eigen groep een iets hogere score dan de andere leeftijdsgroepen. De hoogstopgeleide Polen geven de autochtone groep een hogere score dan de Polen met een lager opleidingsniveau.

Tabel 8.7

Beoordeling van de eigen herkomstgroep en van autochtone Nederlanders naar etnische groep (ingeschreven Polen ≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in gemiddelde scores op een schaal van 0 tot 100)

	score Poolse groep	score autochtone groep
Polen	66	76
autochtonen	55	74
arbeidsmigranten	64	75
volgmigranten	72	79
migranten vanwege autochtone partner	68	78

Bron: SCP (SING'09)

Ruim een derde ervaart discriminatie

Tabel 8.8 laat zien dat ongeveer driekwart van de recent gemigreerde Polen van mening is dat allochtonen ten minste af en toe worden gediscrimineerd door Nederlanders. Geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, migratiemotief en verblijfsduur spelen hierin geen rol. In vergelijking met de klassieke migrantengroepen denken minder Polen dat allochtonen in Nederland door Nederlanders worden gediscrimineerd (Gijsberts en Lubbers 2009).

Net als de klassieke migrantengroepen hebben de Polen in mindere mate persoonlijk ervaring met discriminatie dan dat zij van mening zijn dat allochtonen met discriminatie worden geconfronteerd. Bijna twee derde van de Polen heeft geen of nauwelijks ervaringen met discriminatie, ruim een derde wel. Onder de klassieke migrantengroepen heeft een groter aandeel persoonlijk ervaring met discriminatie (Gijsberts en Lubbers 2009). Binnen de Poolse groep spelen geslacht, opleidingsniveau, migratiemotief of verblijfsduur geen rol voor wat betreft de persoonlijke ervaring met discriminatie. Leeftijd doet er wel toe. In de leeftijd van 45 tot en met 64 jaar wordt de minste discriminatie ervaren (2%).

De meestgenoemde discriminatiegronden zijn taal en etnische herkomst. Discriminatie kwam in ongeveer de helft van de gevallen voor op het werk, bij het vinden van een baan en op straat.

Tabel 8.8

Algemene perceptie van en persoonlijke ervaring met discriminatie van Polen (ingeschreven Polen ≤ 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	(zeer) vaak	af en toe	(bijna) nooit
algemene perceptie	18	55	28
persoonlijke ervaring	9	29	62

Bron: SCP (SING'09)

Een van de tien voelt zich niet in Nederland thuis

Vier van de tien Polen voelen zich in Nederland thuis (tabel 8.9). Bijna vijf van de tien voelen zich soms wel, soms niet thuis in Nederland. Een van de tien voelt zich niet thuis. In vergelijking met de klassieke migrantengroepen hebben de Polen minder vaak het gevoel thuis te zijn in Nederland (Dagevos et al. 2007). Een groot deel van de klassieke migrantengroepen woont ook al langer in Nederland of is in Nederland geboren. Kijken we binnen de groep Polen, dan voelen mannen zich even vaak thuis in Nederland als vrouwen. Ook verblijfsduur speelt geen rol. Het aandeel dat zich thuis voelt neemt toe naarmate de leeftijd vordert. Van de laagopgeleiden en arbeidsmigranten voelt een opvallend laag aandeel zich thuis. Waarschijnlijk heeft dat te maken met het tijdelijke verblijf in Nederland.

Tabel 8.9

Gevoel thuis te zijn in Nederland (ingeschreven Polen $\leq$ 6 jaar in Nederland), totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in procenten)

	ja	soms wel, soms niet	nee
totaal	43	47	10
mannen	46	45	9
vrouwen	41	48	11
15-24 jaar	33	57	10
25-34 jaar	43	45	12
35-44 jaar	51	44	5
45-64 jaar	63	32	5
maximaal bao	35	56	8
vbo/mavo	54	40	5
mbo/havo/vwo	46	44	10
hbo/wo	39	45	16
arbeidsmigranten	41	50	10
volgmigranten	46	43	11
migranten vanwege autochtone partner	53	40	7

Bron: SCP (SING'09)

8.3 Band met Polen en de Poolse groep

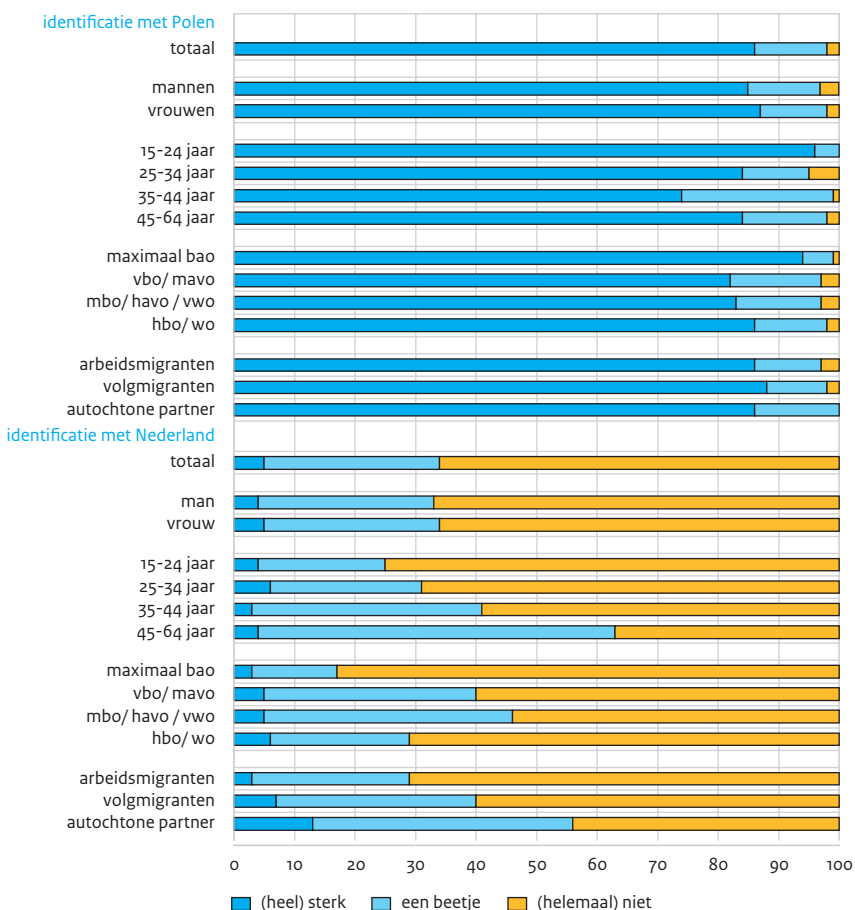
Sterke identificatie met Poolse groep

De meeste recent gemigreerde Polen identificeren zich sterk met de Poolse groep. Bijna negen van de tien Polen voelen zich (heel) sterk Pool (figuur 8.1). Dit is ongeacht geslacht, opleidingsniveau, migratiemotief of verblijfsduur en heeft waarschijnlijk de korte verblijfsduur in Nederland als reden. Leeftijd maakt wel uit. De 15-24-jarigen identificeren zich vaker (zeer) sterk met de Poolse groep dan degenen die ouder zijn. Een groot deel van de Polen uit onze onderzoeksgroep identificeert zich nauwelijks met

de Nederlandse groep, al zijn er wel verschillen in leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief (figuur 8.1). Niet in verblijfsduur. Een kwart van de 15- 24-jarigen identificeert zich een beetje met de Nederlandse groep. In de hogere leeftijdscategorieën is dit aandeel groter. Bijna twee derde van de 45- 64-jarigen rekent zichzelf een beetje tot de Nederlandse groep. Ook meer volgmigranten en migranten vanwege een autochtone partner dan arbeidsmigranten hebben het gevoel enigszins tot de Nederlandse groep te horen. De identificatie met de Nederlandse groep onder de Polen is minder sterk dan onder de vier klassieke migrantengroepen. Ook hier is waarschijnlijk de korte verblijfsduur de reden.

Figuur 8.1

Identificatie met Polen en Nederland (ingeschreven Polen ≤ 6 jaar in Nederland), totaal en naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief, 2009 (in procenten)

Bron: SCP (SING'09)

Ruim driekwart van de recent gemigreerde Polen voelt zich meer Pool dan Nederlander. Een klein deel voelt zich evenveel Pool als Nederlander (17%) of meer Nederlander dan Pool (4%). Opmerkelijk is dat met name onder de 15-24-jarigen een meer dan gemiddeld aandeel zich sterker Pool dan Nederlander voelt (87%). In vergelijking met de klassieke migrantengroepen identificeren meer Polen zich meer met de herkomstgroep dan met de Nederlandse groep (Te Riele en Schmeets 2010). Dat is niet vreemd, gezien de korte verblijfsduur in Nederland.

Veel contact met familie in Polen

Bijna driekwart van de Polen uit onze onderzoeksgroep heeft veel contact met familie in het herkomstland. Ruim een vijfde deel heeft soms contact. Dit is meer dan onder de klassieke migrantengroepen (Gijsberts en Schmeets 2008). Kijken we binnen de Poolse groep, dan onderhouden meer vrouwen intensief contact met hun familie in het herkomstland dan mannen. Ook zien we verschillen in leeftijd, opleidingsniveau, migratiemotief en verblijfsduur. Het minst intensieve contact wordt onderhouden door de Polen met een leeftijd van 15 tot en met 24 jaar, het laagste opleidingsniveau, met arbeid als migratiemotief en een langere verblijfsduur (vier tot en met zes jaar).

Veel Polen gaan jaarlijks op bezoek bij familie en vrienden in Polen

Driekwart van de Polen die recentelijk naar Nederland is gekomen, gaat jaarlijks bij familie of vrienden in Polen op bezoek. Een vijfde deel bezoekt hen soms. Daarmee bezoeken de Polen hun familie en vrienden in het land van herkomst vaker dan de klassieke migrantengroepen (Gijsberts en Schmeets 2008). De afstand tussen Nederland en Polen is ook korter. Binnen de Poolse groep zijn er voor het bezoeken van familie en vrienden in het herkomstland nauwelijks verschillen in geslacht of leeftijd, maar wel in opleidingsniveau, migratiemotief en verblijfsduur. Relatief weinig Polen met het laagste opleidingsniveau en arbeidsmigranten gaan jaarlijks op bezoek bij familie en vrienden in Polen.

Een derde geeft steun aan familieleden in Polen

Het versturen van geld of goederen naar het land van herkomst noemen we het versturen van *remittances*. In het jaar voorafgaand aan het interview werd er door een derde van de recent gemigreerde Polen *remittances* gestuurd, meer dan bij de klassieke migrantengroepen (Gijsberts en Schmeets 2008). Binnen de groep Polen zijn geen verschillen in geslacht of opleidingsniveau, maar wel in leeftijd, migratiemotief en verblijfsduur. Meer Polen in de hoogste leeftijdsgroep (45-64 jaar) sturen *remittances* dan Polen uit de andere leeftijdsgroepen. Ook arbeidsmigranten sturen relatief vaak *remittances*, evenals Polen die pas kortgeleden naar Nederland zijn gemigreerd (nul tot en met drie jaar). Aan de Polen die in het jaar voorafgaand aan het interview *remittances* stuurden, is gevraagd wie de ontvangende partijen waren. De helft stuurde deze naar de ouders, een kwart naar de kinderen en een vijfde naar de partner. Relatief meer vrouwen stuurden *remittances* naar de ouders dan mannen. Daarentegen werden er door meer mannen *remittances* gestuurd naar de partner en de kinderen. Het aantal Polen dat remit-

tances stuurde is te klein om te kijken naar de verschillen binnen de groep in leeftijd, opleidingsniveau en migratiemotief.

Veel Polen kijken naar Poolse en Nederlandse televisiezenders

Ruim een derde van de recent gemigreerde Polen kijkt nooit of minder dan een keer per week naar Poolse of Nederlandse televisiezenders. Ruim de helft van de Polen kijkt bijna dagelijks (vijf tot zeven keer per week) naar Poolse zenders, terwijl minder dan de helft bijna dagelijks naar Nederlandse televisiezenders kijkt (tabel 8.10). In vergelijking met de vier klassieke migrantengroepen kijken de Polen ongeveer even vaak naar televisiezenders uit het eigen herkomstland als Marokkanen. Alleen de Turken kijken vaker naar zenders uit het eigen herkomstland (Gijsberts en Schmeets 2008).

Binnen de Poolse onderzoeksgroep kijken relatief meer arbeidsmigranten vaker naar Poolse zenders dan de volgmigranten en degenen die vanwege een autochtone partner naar Nederland zijn gekomen. De laatsten kijken het meest frequent naar Nederlandse zenders. In de lijn der verwachting kijken arbeidsmigranten bovendien vaker naar Poolse zenders dan naar Nederlandse zenders, terwijl dit onder de migranten met een autochtone partner juist andersom is.

Tabel 8.10

Kijken naar Poolse en Nederlandse televisiezenders (ingeschreven Polen < 6 jaar in Nederland), 2009 (in procenten)

	nooit/minder dan een keer per week	een tot vier keer per week	vijf tot zeven keer per week
Poolse zenders	39	6	55
Nederlandse zenders	37	18	45

Bron: SCP (SING'09)

Vier van de tien Polen hebben een huis in het land van herkomst

Een aanzienlijk deel van de Polen in onze onderzoeksgroep heeft een huis in Polen (40%). Binnen de groep Polen bestaan er nauwelijks verschillen in geslacht, opleiding en migratiemotief, wel in leeftijd en verblijfsduur. Oudere Polen hebben vaker dan jongere Polen een huis in het land van herkomst. Ook de Polen die pas kort in Nederland verblijven (nul tot en met drie jaar) hebben vaker een huis in Polen dan degenen die langer in Nederland verblijven.

8.4 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk stond de vraag centraal welke intenties ingeschreven Polen, die in de afgelopen zes jaar naar Nederland zijn gekomen, hebben ten aanzien van hun verblijf in Nederland. We vatten hier de belangrijkste bevindingen samen.

Betrekkelijk veel Polen zijn gericht op lang verblijf

Vier van de tien recent gemigreerde Polen willen niet terug. De helft verwacht over vijf jaar nog steeds in Nederland te wonen. Met name vrouwen verwachten in Nederland te blijven en hebben geen plannen om terug te keren. Onder arbeidsmigranten is de gerichtheid op terugkeer groter. Ze zijn naar verhouding vaak alleenstaand waardoor ze een grotere vrijheid hebben om een eigen keuze te maken. De huishoudenssituatie is belangrijk met betrekking tot de intentie om te blijven of te vertrekken. Volg- en huwelijksmigranten met een partner (of ouders) in Nederland zijn (nog) sterker gericht op lang verblijf in Nederland dan de arbeidsmigranten.

Hoewel er verschillen zijn, sporen gegevens over intenties en feitelijk migratiegedrag redelijk met elkaar. Het is in elk geval niet zo dat er in zijn geheel geen verband zou zijn.

Ook weet een groot deel nog niet of men in Nederland blijft wonen

Veel Poolse migranten uit onze onderzoeksgroep weten niet of ze in Nederland blijven wonen en hoe lang ze dit zullen doen. Dit zien we met name bij de arbeidsmigranten, wat waarschijnlijk wordt veroorzaakt door de onzekerheid over de beschikbaarheid van werk en – daardoor – het ontbreken van een vastomlijnd toekomstbeeld.

De economische perspectieven in Nederland en die in Polen zijn zeer belangrijk in de afweging om in Nederland te blijven of terug te keren. De banden met Polen zijn nog zeer sterk. Men heeft daar familie en vrienden en velen gaan heel regelmatig op bezoek. Anders dan bij andere migrantengroepen (zoals Turken, Marokkanen en vluchtelingengroepen) ervaren weinig Polen belemmeringen om terug te gaan. Als EU-burgers hebben zij in Nederland het recht op wonen en werken. Deze rechten zorgen ervoor dat de drempel om terug te keren laag is; het vertrek uit Nederland hoeft niet definitief te zijn. In dat opzicht heeft het vrije woon- en werkverkeer een bevorderende invloed op terugkeer.

Beperkte mate van doormigratie

Twee van de tien recent gemigreerde Polen willen in een ander land dan Nederland en Polen wonen. Slechts 5% verwacht over vijf jaar in een ander land te verblijven. Deze bevinding zien we terug in feitelijk migratiegedrag, waaruit blijkt dat slechts een kleine minderheid van de Polen die uit Nederland vertrekt naar een ander land dan Polen gaat.

Grootschalige pendelmigratie blijft uit

Voor zover wij kunnen nagaan zijn er onder de door ons onderzochte Polen betrekkelijk weinig pendelmigranten. Wel wordt het land van herkomst door een grote meerderheid van de Polen bezocht, vaak een of twee keer per jaar en voor een korte periode. Een kleine groep heeft al eerder gedurende minimaal drie maanden in Nederland gewoond.

Tevreden over maar niet thuis in Nederland

De recent gemigreerde Polen hebben zowel positieve als minder positieve ervaringen met Nederland. Over het algemeen blijken de Polen redelijk tevreden over de Nederlandse samenleving. Ze geven hieraan het rapportcijfer 7,3. Verder hebben ze positieve gevoelens over de autochtone groep, meer nog dan over de eigen herkomstgroep (de

autochtone groep daarentegen is slechts gematigd positief over de Poolse groep in Nederland). Een derde van de Polen heeft evenwel persoonlijk ervaring met discriminatie. Slechts 10% van de Polen voelt zich niet thuis in Nederland, al is het aandeel dat zich wel thuis voelt maar 43%. De overige 'helft' heeft het gevoel soms wel, soms niet in Nederland thuis te zijn.

Geen overheersende wens tot terugkeer, toch sterke band met de Poolse groep

De band met de Poolse groep is over het algemeen sterk. Bijna negen van de tien recent gemigreerde Polen identificeren zich sterk met de Poolse groep. Twee derde van de Polen identificeert zich (helemaal) niet met de Nederlandse groep. Dit zal samenhangen met de korte verblijfsduur. Ook de banden met familie in het land van herkomst zijn sterk. De overgrote meerderheid onderhoudt vaak intensief contact met familie in het land van herkomst. De korte afstand tussen Nederland en Polen maakt dat goed mogelijk. Een derde geeft steun aan het herkomstland in de vorm van geld en goederen. Veelal zijn de ouders, kinderen en partner de begunstigden.

Literatuur

- Boom, J. de, A. Weltevrede, S. Rezai en G. Engbersen (2008). *Oost-Europeaanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV/Erasmus Universiteit.
- Castles, S. (2006). Guestworkers in Europe: A Resurrection? In: *International Migration Review*, jg. 40, nr. 4, p. 741-766. New York: Center for Migration Studies.
- Dagevos, J., R. Schellingerhout en M. Vervoort (2007). Sociaal-culturele integratie en religie. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2009* (p. 226-253). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Engelhard, D. (2006). Pendelen op je oude dag. Pendelmigratie en gezondheid bij oudere migranten. In: *Cultuur Migratie Gezondheid*, nr. 3, p. 14-25. Rotterdam: Mikado.
- Gijsberts, M. (2005). Opvattingen van autochtonen en allochtonen over de multi-etnische samenleving. In: SCP/WODC/CBS (red.), *Jaarrapport Integratie 2005* (p. 189-205). Den Haag/Heerlen: Sociaal en Cultureel Planbureau/Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Gijsberts, M. en M. Lubbers (2009). Wederzijdse Beeldvorming. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2009* (p. 254-290). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M. en H. Schmeets (2008). Sociaal-culturele oriëntatie en maatschappelijke participatie. In: CBS (red.), *Jaarrapport integratie 2008* (p. 201-221). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Hagendoorn, L. en J. Pepels (2003). Why the Dutch Maintain More Social Distance from Some Ethnic Minorities than Others. A Model Explaining the Ethnic Hierarchy. In: L. Hagendoorn, J. Veenman en W. Vollebergh (red.), *Integrating Immigrants in the Netherlands. Cultural versus socio-economic integration* (p. 41-61). Aldershot: Ashgate.
- Ilies, M., G. Engbersen, E. Snel en A. Leerkes (nog te verschijnen). *Diverse Migration Patterns. Contemporary Polish, Romanian and Bulgarian labour migrants in Dutch Society*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Korf, D.J. (red.) (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht/Rotterdam: Forum/Uitgeverij Ger Guijs.

- Muller, P. (2011). Band met het land van herkomst. In: Edith Dourleijn en Jaco Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 207-221). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Nicolaas, H. (2010). Ruim de helft van de Poolse immigranten vertrekt weer uit Nederland. In: *cbs Webmagazine*, 20 december 2010.
- Nicolaas, H., C. van Duin, S. Verschuren en E. Wobma (2011). *Bevolkingsprognose 2010-2060: veronderstellingen over emigratie*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Oudhof, K. en R. van der Vliet (2010). Nieuwe immigrantengroepen. In: *cbs (red.), Jaarrapport Integratie 2010* (p. 193-214). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Riele, S. te, en H. Schmeets (2010). Sociale samenhang: participatie en vertrouwen. In: *cbs (red.), Jaarrapport Integratie 2010* (p. 157-172). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Snel, E., S. van de Pol, J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011). *Arbeidsmigranten uit Polen, Roemenië en Bulgarije in Den Haag. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Rotterdam: Nicis Institute.
- Spaans-Plociennik, M.S. (2009). *Poolse arbeidsmigranten in Nederland. Een tijdelijk of permanent verschijnsel*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de M O E-landen*. Rotterdam: Risbo bv.

Summary and conclusions

Jaco Dagevos (SCP)

Study of Poles who have recently migrated to and registered in the Netherlands

The number of Polish citizens living in the Netherlands has increased rapidly in recent years. The numbers were boosted considerably by Poland's accession to the EU on 1 May 2004, entitling Poles to settle freely in the Netherlands – although until 1 May 2007 those wishing to work in the Netherlands still needed a work permit. Poles today constitute a substantial migrant group in the Netherlands. Two questions continually crop up in the political debate, namely concerning the position and living conditions of Poles in the Netherlands and the proportion of Polish immigrants who will settle in the Netherlands for an extended period.

This report seeks to contribute to the body of information about the Polish community who have settled in the Netherlands in recent years. The study focuses on Poles who have lived in the Netherlands for a maximum of six years and who have had their details entered in the population register, or GBA (Municipal Personal Records Database). The latter is a key factor in research on the Polish community, because those who intend to stay in the Netherlands for less than four months are not required to register in the GBA. This category includes many labour migrants who come to work in the Netherlands for a short period.

Several studies have been carried out in recent years on Poles in the Netherlands (e.g. Ilies et al. (forthcoming); Korf 2009; Schothorst 2009; Weltevrede et al. 2009). Although it is not possible to draw a sharp distinction, there are clear indications that Poles with plans to remain in the Netherlands for an extended period are more strongly represented in the present study than in earlier research. This is due partly to the fact that all the respondents in our study were entered in the GBA since, as stated above, persons intending to spend longer than four months in the Netherlands are required to register. In addition, many members of our research population were living in the Netherlands with their Polish partner, which also suggests an intention to remain for an extended period. A high proportion of the Poles covered in this study also had independent housing, and a substantial proportion had a declared intention of settling in the Netherlands for the longer term.

Selecting Polish respondents who are registered in the GBA thus means that labour migrants who stay in the Netherlands for a short period of time are less well represented in our research sample. We compare research findings about this category with the findings from our own study; in our view, both types of survey are complementary. If Poles not registered in the GBA are absent from our study, Poles intending to settle in the Netherlands are in turn less well represented in other studies.

Survey of Poles

The information in this study is based on data from the Survey of Integration of New Groups (SING). In compiling the survey, Statistics Netherlands (CBS) drew a sample of persons of Polish origin aged 15 years and older who were registered in the Municipal Personal Records Database (GBA) on 1 July 2009 and who had first registered on or after 1 January 2004. This means that persons in the sample could have been entered in the GBA for a maximum of five and a half years at the time of the survey. A sample was then taken from this frame (see Dourleijn 2010 for more information on the practical aspects and the fieldwork). In total, information was collected about 602 persons who had lived in the Netherlands for less than six years.

How many Poles live in the Netherlands?

On 1 January 2010, more than 77,000 Polish citizens were registered in the GBA. The number of (registered) Poles has risen sharply since Poland's accession to the EU in 2004, when approximately 35,000 Poles were entered in the GBA. Although large numbers of Poles have come to the Netherlands since 2004, large numbers also returned to Poland. Despite this, net migration to the Netherlands has been strongly positive since 2004, and in recent years has fluctuated between 5,000 and 9,000 persons per year. Of the Poles who leave the Netherlands, 90% return to Poland, 5% go to Germany and 5% go to another country. There is thus no substantial onward migration to other European countries. Since not all Poles living in the Netherlands register in the GBA, the figures are based on estimates. Several estimates are in circulation, but all put the number of Poles in the Netherlands at approximately 150,000. It is likely that this number varies over the course of the year, peaking in the months July, August and September (harvest months) and being lowest in the early months of the year.

Poles in this study

As stated, this study is focused on Poles who are entered in the Municipal Personal Records Database (GBA) and who have lived in the Netherlands for a maximum of six years. This yields a total of approximately 40,000 persons. Based on the estimated total of 150,000 Poles living in the Netherlands, this means that our survey covers roughly a quarter of the total Polish community in the Netherlands.

Based on migratory motive, our research population can be subdivided into four categories:

- labour migrants: people who have come to the Netherlands for work, to earn money;
- follow-on migrants: people who have come to the Netherlands as the partner of a Polish man or woman or as a child joining their parent(s);
- migrants with a native Dutch partner: people who have come to the Netherlands to marry a native Dutch partner; these are predominantly women who marry a native Dutch man;

- other migrants: people who have come to the Netherlands for other political reasons, to study or for medical reasons.

Table S.1

Migration typology, Poles (≤ 6 years in the Netherlands), 2009 (in percentages)

	total	men	women
labour migrants	63	81	46
follow-on migrants (to Polish partner/parent)	13	7	20
migrants with native Dutch partner	12	1	23
other migrants	11	11	11

Source: SCP (SING'09)

Almost two-thirds of the persons in the SING survey population are labour migrants (Table S.1). It is chiefly men who come to the Netherlands for work, although almost half the women also came to the Netherlands as labour migrants. Roughly a quarter of Polish women in this survey population came to the Netherlands to be with a native Dutch partner; a fifth of the women are follow-on migrants. The group of Poles entered in the GBA who have not lived in the Netherlands for very long is thus fairly mixed and does not consist solely of labour migrants.

More than a third of labour migrants are single; 16% live in a multiple-occupancy household without children or partner (Table S.2). Just under half of the labour migrants are part of a couple, and 18% of these have children. The presence of a partner and children suggests an intention to settle for a longer period.

Table S.2

Household composition, total and by migration background, Poles (≤ 6 years in the Netherlands), 2009 (in percentages)

	total	labour migrants	follow-on migrants	migrants with a native Dutch partner	other migrants
couple without children	29	26	25	51	29
couple with children	22	18	35	32	16
multiple-occupancy household, no children or partner living at home	14	16	5	3	19
single	28	37	1	10	27
child living at home	5	1	28	3	6
other	3	2	6	1	2

Source: SCP (SING'09)

As might be expected, the profile of follow-on and marriage migrants is different from that of labour migrants. There are more couples among follow-on and marriage migrants: 10% of Polish women who came to the Netherlands on account of having a native Dutch partner are single. The household composition of persons who came to the Netherlands for other reasons resembles that of labour migrants fairly closely: many of them are single and many of them live in a multiple-occupancy household without a partner or children.

Where migrants have a partner, that partner lives abroad in only 11% of cases; the rest live with their partner in the Netherlands. Around a third of the Poles in the SING survey have children; 60% of this group have their children in the Netherlands, while in 40% of cases their children live in Poland. The ratio among labour migrants is fifty-fifty. These findings suggest that a substantial proportion of the SING survey population intend to remain in the Netherlands for an extended period. The presence of a partner and children is regarded as an important indicator for this in the literature (e.g. Klaver & Odé 2002; Nicolaas 2011).

Below we attempt to answer the following three questions:

- What is the position as regards the structural integration of Polish migrants? We concentrate here on their position on the labour market and housing market.
- What resources do Poles have at their disposal? These include aspects such as education level, proficiency in the Dutch language, health status and social and cultural capital.
- What proportion of Poles return to their country of origin and what proportion are likely to remain in the Netherlands for an extended period?

Position on the labour and housing market

Proportion of Poles in paid work just as high as among native Dutch population

A substantial proportion of Polish migrants come to the Netherlands for work; 69% of the Polish population aged between 15 and 64 in this survey are in paid employment. That is comparable with the employment rate among the native Dutch population. 75% of labour migrants are in work; the 'net activity rate' is substantially lower among follow-on and marriage migrants. The high net activity rate among Poles aged between 45 and 65 years is striking, with 84% of them being in paid employment. Poles who recently migrated to the Netherlands and are registered in the Municipal Personal Records Database (GBA) are in paid work considerably more often than members of non-Western migrant groups, especially those of Turkish and Moroccan origin.

Large numbers in paid work, but vulnerable to unemployment

The net activity rate of Poles in our study population thus compares favourably with that of other migrant groups. Poles come to the Netherlands in order to work. On the other hand, this study also shows that a substantial proportion of Poles are unemployed (13%).

The vast majority of labour migrants who are currently unemployed have previously worked in the Netherlands, and have become unemployed as a result of dismissal or expiry of their employment contract. Around a fifth of labour migrants who are currently without work have no employment history in the Netherlands; these are people who probably came to the Netherlands on the off-chance of finding work but have not managed to do so. 12% of labour migrants in the labour force are unemployed, and follow-on and marriage migrants are also often jobless. Many of them have not previously worked in the Netherlands and have not yet managed to find employment there.

Poles are thus susceptible to unemployment because of their high exit risk (temporary employment contracts, working in sectors that are subject to seasonal and economic influences) and because of difficulties in entering the labour market (probably because of difficulties with the Dutch language, mismatch issues because of foreign qualifications and the lack of functional social networks). In that respect, Poles are no different from non-Western migrant groups, for example.

These findings give a different impression from that produced by earlier studies of Polish migrants, which suggested that almost everyone is in work. It is very likely that the difference is related to the way in which respondents were recruited for those studies, namely in places where many Poles gather and work. Other surveys of Poles who are registered in the Municipal Personal Records Database produce results that are similar to those of the SING survey, also showing high unemployment rates.

Those in work often in low-level and temporary jobs

Polish workers are often employed in the lowest regions of the occupational ladder and on temporary employment contracts (Table S.3). Many Poles also work full-time; this is a particular point of difference between Polish and native Dutch women. The poor match between their qualifications and the jobs Polish workers perform is also striking: measured by job content, almost two-thirds of Polish employees are overqualified or qualified for something else. Polish respondents in the SING survey are often employed in industry (24%), retail, hospitality industry and public transport (19%), agriculture (17%), construction (13%) and financial and business services (13%). Very few Poles are employed in the public administration, in education or in the health and welfare sector – sectors where native Dutch workers are by contrast frequently employed.

Table S.3

Characteristics of jobs and employees, Poles (≤ 6 years in the Netherlands), 2009 (in percentages)

	Poles	native Dutch
elementary and lower-level jobs	74	36
temporary employment contract	34	5
full-time job (≥ 35 hours per week)	m:84/f:62	m:78/f:26
qualified for something else or overqualified	62	21

Source: SCP (SING'09)

Other research focusing chiefly on temporary labour migrants suggests that many of them occupy unattractive jobs in the horticultural and food industries, that almost none of them have a permanent job and that a high proportion of them work considerably more than 40 hours per week. They appear to work almost exclusively on the margins of the labour market. The Polish employees in the SING survey are in a better position in this regard.

Relatively favourable housing situation

The fact that Polish people with a desire to settle in the Netherlands are strongly represented in the SING survey is also reflected in their housing situation. They often live independently; a substantial proportion live in houses rather than flats and each one has an average of three rooms available. Research focusing primarily on temporary labour migrants suggests that a much larger proportion do not live independently, often in multiple-occupancy housing and often having to share rooms (including bedrooms) with others. The difference in findings is probably due mainly to differences in the way in which respondents are recruited. Research on temporary labour migrants tends to find respondents in places that are known to be frequented by large numbers of Polish (and other Eastern European) labour migrants, such as static caravan sites, budget hotels for migrant workers and housing facilities on the employer's site. This method of respondent selection naturally influences the results. Findings from both types of research are important: the housing situation of predominantly temporary labour migrants leaves something to be desired, whereas that of Poles living independently appears to be reasonably good. The latter observation can also be deduced from satisfaction scores: on a scale from 1 to 5, Polish respondents score an average of 3.7, and 68% are satisfied or very satisfied with their home. On the other hand, while this indicates a reasonable level of satisfaction with their homes, the scores are still substantially below those of the native Dutch (4.4 and 91%, respectively).

Resources: economic, social and cultural capital

A comparison is often made between today's Polish migrants and earlier waves of Turkish and Moroccan migrants to the Netherlands. The question underlying this comparison is whether history is about to repeat itself. Is labour migration not a precursor of follow-on migration and permanent settlement? And will the influx of Polish migrants lead to an increase in the number of deprived persons in the Netherlands? We will look at this latter point first here. Based on this study, a picture can be outlined of the characteristics of Poles who have come to the Netherlands within the last six years and have registered in the Municipal Personal Records Database (GBA). Those characteristics can be regarded as forms of human capital which can be used as a resource for acquiring a position in Dutch society. We interpret human capital broadly here, to include education level, command of the Dutch language, health status and social and cultural capital.

Completed education level is lower than that of natives ...

Some 22% of Poles who have lived in the Netherlands for a maximum of six years and who are entered in the population register (GBA) have completed education to no more than primary level. This means that the percentage of Polish migrants with the lowest education level is three times as high as among the native Dutch population aged between 15 and 65 years. The proportion of highly educated Poles is also lower than in the native Dutch population: 20% of the Poles in our sample have a higher education qualification, while a further 34% hold a senior secondary school diploma; the equivalent percentages among the native Dutch are 28% and 42%, respectively.

... but much higher than that of people of Turkish and Moroccan origin

The education level of Polish migrants in the Netherlands is much higher than that of their Moroccan and Turkish counterparts. The education level of recently migrated Poles most closely resembles that of people of Surinamese background living in the Netherlands. Some caution is of course called for in considering this comparison, if only because a substantial proportion of the four 'traditional' migrant groups in the Netherlands (people of Turkish, Moroccan, Surinamese and Antillean origin) belong to the second generation, and the first generation have in many cases lived in the Netherlands for a long time.

Educational qualifications mainly attained in Poland

The majority of Polish migrants in the Netherlands have received education only in their country of origin; 86% have been to school only in Poland (or in a few cases have not received any education at all); 12% have received an education in both countries and 2% have been to school only in the Netherlands. Only a small percentage of recent Polish migrants aged between 15 and 65 years are currently attending Dutch schools. These include both study migrants and children who migrated to the Netherlands with their parents. More than 90% of recent Polish migrants in the Netherlands are no longer in education.

Polish women better qualified than men; large number of lower-educated young people

A striking finding among the Polish migrant group is that women are substantially better qualified than the men. This same finding emerges from the study of Polish labour migrants by Ilies et al. (forthcoming). More Polish women than men have a higher education qualification or senior secondary education diploma. Polish men have much more often than women received only primary education or attained a maximum of a junior secondary education diploma. Among non-Western migrant groups, this is precisely the other way round (Turkenburg & Gijsberts 2007; Vogels 2011).

The high proportion of lower-educated young people among the Polish migrants in our study is striking; more than 40% of young people have completed no more than primary education or the first few years of junior secondary education. This suggests that a selection of lower-educated young people are coming to the Netherlands, possibly attracted by the availability of low-skilled work. Young Polish people stand out in this study in

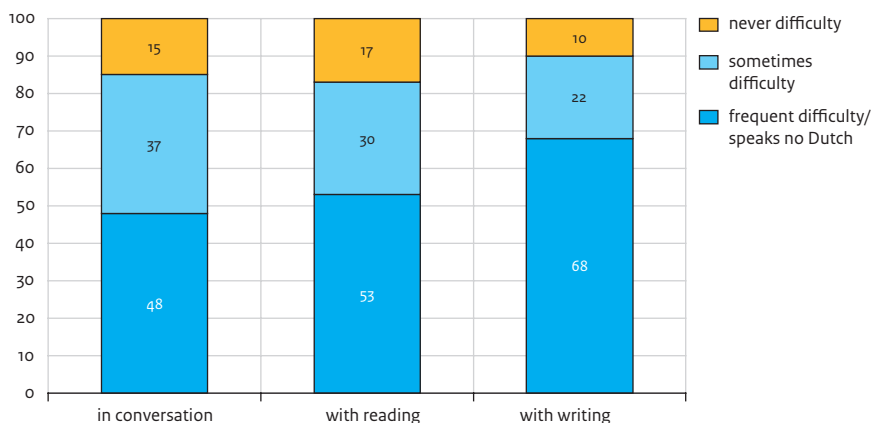
other respects, too: unemployment is high among this group, they have little contact with the native Dutch population and they do not feel very at home in the Netherlands. Their future prospects are unclear: a substantial proportion do not know whether they will remain in the Netherlands or return to Poland.

Many Poles have difficulty with the Dutch language

The majority of recent Polish migrants in the Netherlands experience frequent difficulties with the Dutch language, or speak no Dutch at all (see also Ilies et al. (forthcoming); Weltevrede et al. 2009). This is hardly surprising, given the relatively short period that they have lived in the Netherlands. Polish migrants have least difficulty with Dutch in conversation (where they find understanding others easier than speaking), followed by reading and writing (Figure S.1).

Figure S.1

Command of the Dutch language in conversation, with reading and with writing among Poles (≤ 6 years in the Netherlands), 2009 (in percentages)

Source: SCP (SING'09)

Many Poles have a desire to learn Dutch. More than 40% of Poles who recently migrated to the Netherlands and are entered in the population register (GBA) have followed a language course (as part of a voluntary civic integration programme, an independent language course, or both). Given their short period of residence in the Netherlands, this is a high percentage. Other research also shows that a high proportion of Polish migrants would like to learn Dutch, but do not follow a course because of their short stay in the Netherlands and lack of time due to long working hours (see e.g. Van Arum et al. 2010).

Poles in good health

In addition to education and proficiency in the host country language, a person's health status also helps determine their ability to participate in the host society. Health is a form of human capital. Its importance as a factor in all kinds of participation is apparent among other things from research among refugee groups (Dourleijn & Dagevos 2011) and migrant women (Keizer & Keuzenkamp 2011). Recent Polish migrants to the Netherlands who are entered in the population register are found to be in good health. Table S.4 presents figures on perceived health. Information on their physical and mental health produces the same picture. It is striking that a high proportion of Polish people in older age groups also perceive their health as good. This would seem to suggest that the Polish migrants who come to the Netherlands are a select group. It is also possible that Poles with health problems tend to return to Poland.

Table S.4

Good/very good perceived health,^a Poles (≤ 6 years in the Netherlands), 2009 (in percentages)

	Poles	native Dutch
total	91.8	82.5
age group		
15-24 years	90.4	93.3
25-34 years	92.4	84.8
35-44 years	91.8	88.6
45-64 years	92.7	74.3

a Answer to the question: 'How good is your health generally?'. The responses 'very good; good' were recoded to 'good/very good'. The other three response options were 'reasonable; poor; very poor'.

Source: SCP (SING'09)

The findings do not paint a positive picture on all fronts. Lower-educated men, in particular, are often overweight. Respondents were also asked how happy they consider themselves to be. The scores are then considerably lower than for native Dutch respondents; this applies particularly for many young people and those with a lower education level.

There are many stories circulating in the media about excessive alcohol use among Poles. No information was gathered on this topic in the SING survey.

Social networks: lots of contact both with other Poles and with native Dutch

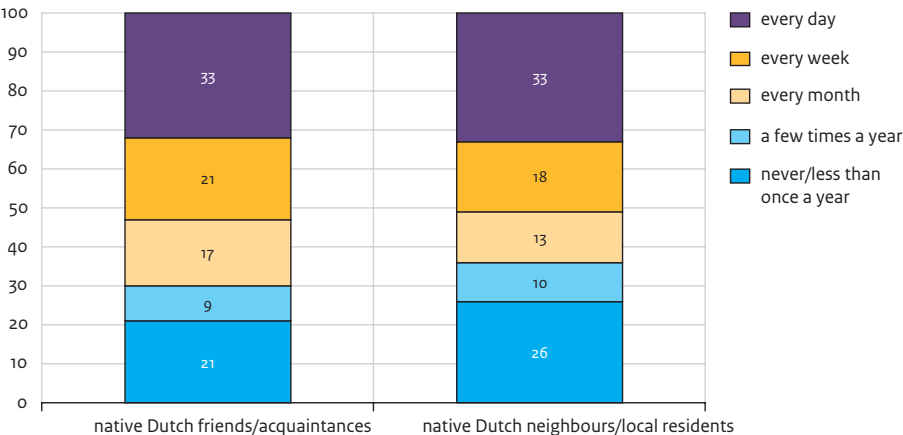
Social contacts can serve as a driver in acquiring a position in society. Social contacts then become a form of social capital. An important question in research on migrants is to what extent contacts with their own ethnic group impede the societal positioning process and to what extent contacts with native Dutch citizens advance that process. This is still an open question for Polish migrants, but research among non-Western

migrant groups generally suggests a positive effect of contact with native citizens, among other things in relation to command of the Dutch language, perceptions of the Netherlands and finding work (Dagevos & Gijsberts 2008; Huijnk et al. 2010; Vervoort 2011).

Particularly in the light of their relatively short period of residence in the Netherlands, a strikingly high proportion of Polish migrants have regular contact with native Dutch citizens. One in three Poles who have lived in the Netherlands for less than six years have contact with native Dutch persons in their free time every day. These may be friends, acquaintances or neighbours/local residents. One in five have contact with natives at least once a week. Roughly one in five Poles in our study population never have contact with the native Dutch (Figure S.2).

Figure S.2

Contacts by Poles (≤ 6 j years in the Netherlands) with native Dutch persons, 2009 (in percentages)^a

a Those who report that contact is not applicable (e.g. because they have no native Dutch neighbours) have been placed in the 'no contact' category.

Source: SCP (SING'09)

Contact with Polish friends and acquaintances occurs more often than contact with native Dutch friends and acquaintances. In this study, 37% of respondents have daily contact with other Poles and a further 36% have such contact at least once a week. This means that more than 70% of Poles have contact with other Poles on at least a weekly basis. A small group (6%) never have contact with other Poles. Almost half the Poles in this study also have contact with Polish neighbours or local residents at least once a week. This indicates that Poles relatively often live together in the same neighbourhood or even the same location. However, our study also shows that there is a substantial group (one in three) who never have contact with Polish neighbours or local residents. Evidently some recent Polish migrants do not live near other Poles. Ilies et al. (forthcom-

ing) find much lower percentages of Poles (13%) who never have contact with other Poles in the neighbourhood. This is not surprising, given the differences in the research population (more established versus temporary migrants) and study design (national sample versus research in places where many Poles come together).

Poles have frequent contact with other Poles, but also have strikingly frequent contact with the native Dutch. The Poles are thus not a closed community. There are also few Poles who would regard it as a problem if their child should have native Dutch friends or marry a native Dutch person. The social distance between Poles under the native Dutch is not wide.

Modern views on emancipation

Poles do not hold essentially different views on the roles of men and women from those of the native Dutch. Many Poles in our study sample feel that women should not have to stop working when they have a child, that men share responsibility for the household and that having an income is just as important for women as for men. Such views are relevant in relation among other things to the labour market participation of women.

Three-quarters of Poles in this study count themselves as Catholics

Approximately three-quarters of recent Polish migrants who are entered in the population register adhere to the Catholic faith. Religion plays an important role in the personal lives of roughly half those who describe themselves as religious. They believe that faith is an important part of who they are and feel personally hurt when others criticise their religion. These figures imply that this is not the case for the other half of those who count themselves as Catholics; they appear to experience their religion in a less personal way.

Stay or return?

The number of Poles living in the Netherlands has increased rapidly since 2004. An important question here is whether this means there is a new large migrant group in the Netherlands, or whether Polish migration is primarily a temporary phenomenon, with most of the migrants eventually returning to Poland. In our study we gathered information about respondents' intentions with regard to returning and remaining in the Netherlands long-term. The findings show that a substantial proportion intend to continue living in the Netherlands (Table S.5). Around 40% reported that they no longer wish to live permanently in Poland. Just under a third would like to return to live in Poland – though a high proportion of this group think they will not do so within the next two years. Half of all the Poles in this study think they will still be living in the Netherlands five years from now. A large proportion of registered Poles who have come to the Netherlands in the last six years thus expect to remain for a considerable period. Another conclusion is that roughly a third do not know whether or not they will remain in the Netherlands for an extended period; this applies particularly for labour migrants and the lower-educated, and is probably related to uncertainty about their economic prospects on the part of those concerned.

Table S.5

Intention to remain in the Netherlands or return to Poland (Poles ≤ 6 years in the Netherlands), 2009
(in percentages)

<i>Would you like to live in Poland for ever?</i>	
yes	31
no	41
don't know	29
<i>Do you think you will still be living in the Netherlands five years from now?</i>	
yes, definitely	51
no, probably in Poland	15
no, probably in a different country	5
don't know	29

Source: SCP (SING'09)

Judging from their expressed intentions, therefore, it would seem that a substantial proportion of the Poles in our research group will continue living in the Netherlands for an extended period. The same picture emerges if we look at the actual figures on emigration (Nicolaas 2010, 2011). Roughly 40% of Poles who are registered in the Municipal Personal Records Database (GBA) and who came after 2000 are still living in the Netherlands; just under 60% have since returned to Poland. While there is a good deal of emigration, therefore, a substantial proportion of Polish migrants are still living in the Netherlands. The rate of emigration declines as the period of residence in the Netherlands increases: 30% of those who came to the Netherlands after 2000 returned to Poland within three years; after ten years, just under 60% had returned. The fact that 50% of those in our research sample think they will still be living in the Netherlands in five years' time is thus not so far removed from the actual migration behaviour of registered Poles.

Studies which have looked chiefly at temporary labour migrants suggest that higher proportions of respondents who would like to return to their homeland. The actual rate of return will also be higher than among Poles registered in the GBA.

Economic reasons versus family and homeland

The intention to return to their homeland stems from their strong ties with Poland. Virtually everyone has family and friends in Poland and visits them very regularly. The bond with Poland is strong. The fact that many of them still intend to remain in the Netherlands for an extended period is driven largely by economic motives: according to respondents, there is no work and no future in Poland. More than half those who do not wish to return to Poland cite such motives. The performance of the economy in the Netherlands and in Poland thus appears to be decisive for the immigration and permanent settlement of Poles in the Netherlands. Another important factor here is that Germany opened its labour market to Polish citizens from 1 May 2011; it is possible that

Polish migrants will choose Germany over the Netherlands and that Poles already living in the Netherlands will move to Germany.

Poles are reasonably positive in their views on the Netherlands and the Dutch. They give the Netherlands an average score of 7.3 out of 10 and are predominantly positive in their opinions on the Dutch (giving a score of 76 on a scale from 0 to 100). Nonetheless, more than a third have experienced discrimination. Around 40% feel at home in the Netherlands, while the rest always or occasionally do not. Given the short period of residence in the Netherlands, the findings about not feeling at home are not unexpected. The emotional ties with the Netherlands are not yet very strong, and in combination with the strong bond with Poland, this probably means that if the economic opportunities in the Netherlands decline and those in Poland improve, many Poles will return to their homeland.

Poles in the Netherlands: a new minority problem?

Are the Poles becoming a large and problematic group? Or, to formulate it in sharper terms: Will Polish migration to the Netherlands pose the same problems as Turkish and Moroccan migration? The findings of this study allow us to make a few statements about this. First and foremost, it is important to reiterate that our information relates primarily to long-term migrants and less to temporary seasonal migrants. More is known about this latter group; of particular importance for them is that their unfavourable employment, living and housing conditions are addressed. The recent letter from the Dutch Minister of Social Affairs and Employment about migrants from Central and Eastern Europe (szw 2011) puts forward a number of proposals in this regard. The present study mainly explores the position of those looking to remain in the Netherlands for longer. It is likely that a substantial group of Poles will settle in the Netherlands for an extended period. Many Poles come and go, but a high proportion also remain in the Netherlands for longer. Based on the figures on actual migration and intentions to remain in the Netherlands, it would seem that around 40-50% of Poles who register with the local authority (GBA personal records database) plan to remain in the Netherlands for five years or longer. An important consideration in this regard is whether more couples and children will move to the Netherlands in the coming years and whether migrants already in the Netherlands will bring over their partners and children. There does not appear to have been an increase in such family migration over the last ten years (Nicolaas 2011), which is a major difference compared with Turkish and Moroccan migration in recent decades. It goes without saying that this comparison should be treated with caution; family migration among Turks and Moroccans also began only later in the migration wave. It is interesting in this connection to point out that family migration in these groups began to increase after the introduction of a compulsory visa requirement in 1980. From that moment onwards, it was much more difficult for Turks and Moroccans to travel back and forth between the Netherlands and their country of origin, and people were more or less forced to make a definitive choice. For those who wished to continue living in the Netherlands, the introduction of a compulsory visa requirement was a factor in prompting them to bring over their partners and children. This is not an issue

for the Polish community, for whom there are no legal residency obstacles to returning to their homeland. As a result, Poles can in principle come and go as they please; the right to free movement of EU subjects means that Poles do not lose their right to settle if they wish to come back to the Netherlands after returning to Poland.

It therefore seems that a substantial group of Poles intend to settle more or less permanently in the Netherlands. Will this give rise to a new minority problem? Although a high proportion of Poles in the Netherlands are in work, the unemployment rate in our research sample is also high, and there are reasons to be concerned about their labour market position. Polish labour migrants are at great risk of exiting the labour market (due to temporary employment contracts, working in sectors which are sensitive to economic and seasonal fluctuations), and Polish follow-on and marriage migrants find it difficult to secure employment. In this regard, Poles are a vulnerable migrant group who, like first-generation migrants from other groups, face difficulties on the labour market. Foreign qualifications, difficulties with the Dutch language and a lack of relevant networks are just a few of the factors that play a role here. The weak position of young, low-skilled Poles is particularly noteworthy.

The integration of Poles in the Netherlands is accordingly by no means without its problems. At the same time, it has to be borne in mind that the Polish community has considerable potential. Their education level is reasonably high, their health status is good and their social and cultural distance from the host community is relatively small. A high proportion of Poles have followed Dutch language courses, suggesting a willingness to integrate. In a nutshell, their economic, social and cultural capital clearly differs from that of the large non-Western migrant groups in the Netherlands. Nonetheless, it remains a fact that Poles are a migrant group of whom many have been in the Netherlands for only a short time and who are still at the start of the process of acquiring a position in Dutch society. There is no migrant group where this process has been problem-free.

References

- Arum, S. van, A. Boer, N. de Groot, M. Karczemski & A. van der Kooij (2010). *Onder Polen. Poolse arbeidsmigranten op het platteland in beeld*. Utrecht: Movisie.
- Dagevos, J. & M. Gijsberts (2008). Over dubbele bindingen en verbinden en verheffen. Sociale contacten van minderheden en de relatie met sociale cohesie en sociaaleconomische positie. In: P. Schnabel, R. Bijl & J. de Hart (eds.), *Betrekkelijke Betrokkenheid. Studies in Sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008* (pp. 281-304). The Hague: Netherlands Institute for Social Research/SCP.
- Dourleijn, E. (2010). *Survey Integratie Nieuwe Groepen 2009. Verantwoording van de opzet en uitvoering van een survey onder Afghaanse, Iraanse, Iraakse, Somalische, (kort verblijvende) Poolse en Chinese Nederlanders en een autochtone Nederlandse vergelijkingsgroep*. The Hague: Netherlands Institute for Social Research/SCP.
- Dourleijn, E. & J. Dagevos (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (pp. 81-107). The Hague: Netherlands Institute for Social Research/SCP.
- Huijnk, W., M. Gijsberts & J. Dagevos (2010). Toenemende integratie bij de tweede generatie? In: A. van den Broek, R. Bronneman-Helmerts & V. Veldheer (eds.), *Wisseling van de wacht: generaties in Nederland*.

- Sociaal en Cultureel Rapport 2010* (pp. 299-324). The Hague: Netherlands Institute for Social Research/SCP.
- Ilies, M., G. Engbersen, E. Snel & A. Leerkes (forthcoming). *Diverse Migration Patterns. Contemporary Polish, Romanian and Bulgarian labour migrants in Dutch society*. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.
- Keizer, M. & S. Keuzenkamp (2011). *Moelijk werken. Gezondheid en de arbeidsdeelname van migrantenvrouwen*. The Hague: Netherlands Institute for Social Research/SCP.
- Klaver, J. & A. Odé (2002). *Arbeidsmigratie naar Nederland. Nieuwe visies op veranderende condities*. Amsterdam: Regioplan.
- Korf, D.J. (ed.) (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht: Forum.
- Nicolaas, H. (2010). Ruim de helft van de Poolse immigranten vertrekt weer uit Nederland. In: *cbs Webmagazine*, 20 December 2010.
- Nicolaas, H. (2011). Ruim de helft van de Poolse immigranten vertrekt weer. In: *Bevolkingstrends*, vol. 59, no. 1, pp. 32-36.
- Schothorst, Y. (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland. Een onderzoek uitgevoerd voor Popolsku Benelux BV*. Amsterdam: TNS NIPO.
- szw (2011). *Maatregelen arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa* Letter to Parliament from Minister Kamp, 14 April 2011. The Hague: The ministry of Social Affairs and Employment.
- Turkenburg, M. & M. Gijsberts (2007). Opleidingsniveau en beheersing van de Nederlandse taal. In: J. Dagevos & M. Gijsberts (eds.), *Jaarrapport Integratie 2007* (pp. 72-101). The Hague: Netherlands Institute for Social Research/SCP.
- Vervoort, M. (2011). *Living apart together? Ethnic concentration in the neighbourhood and ethnic minorities' social contacts and language practices* (doctoral thesis). Utrecht: Utrecht University.
- Vogels, R. (2011). Onderwijspositie. In: E. Dourleijn & J. Dagevos (eds.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (pp. 81-107). The Hague: Netherlands Institute for Social Research/SCP.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezaï, L. Zijderwijk & G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo BV.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het scp: www.scp.nl.

scp-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, of via de website van het scp. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

Sociale en Culturele Rapporten

Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006. ISBN 90-377-0285-6

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008.

ISBN 978 90 377 0368-9

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

scp-publicaties 2010

- 2010-1 *Liever Mark dan Mohammed? Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van niet-westerse migranten via praktijktests* (2010). Iris Andriessen, Eline Nievers, Laila Faulk, Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0421 1
- 2010-2 *Op weg met de Wmo. Evaluatie van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2007-2009* (2010). Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans (red.), Gijs van Houten, Anna Maria Marangos, Mathijs Tuynman, Martha Dijkgraaf, Jennifer van den Broeke, Judith van der Veer, Jelmer Shalk, Jurjen Iedema, Alice de Boer. ISBN 978 90 377 0463 1
- 2010-4 *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapten 1998-2008* (2010). Michiel Ras, Isolde Woittiez, Hetty van Kempen, Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0468 6
- 2010-5 *Een baanloos bestaan. De betekenis van werk voor werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden* (2010). Patricia van Echtelt. ISBN 978 90 377 0350 4
- 2010-6 *The social state of the Netherlands 2009* (2010). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Evert Pommer, Peggy Schyns (red.). ISBN 978 90 377 0466 2
- 2010-7 *The minimum agreed upon. Consensual budget standards for the Netherlands* (2010). Stella Hoff, Arjan Soede, Cok Vrooman, Corinne van Gaalen, Albert Luten, Sanne Lamers. ISBN 978 90 377 0472 3
- 2010-8 *Sociale uitsluiting bij kinderen: omvang en achtergronden* (2010). Annette Roest, Anne Marika Lokhorst, Cok Vrooman. ISBN 978 90 377 0493 8
- 2010-9 *Beperkt aan het werk. Rapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsparticipatie* (2010). Gerda Jehoel-Gijsbers (red.). ISBN 978 90 377 0489 1
- 2010-10 *Minder werk voor laagopgeleiden? Ontwikkelingen in baanbezit en baanqualiteit 1992-2008* (2010). Edith Josten. ISBN 978 90 377 0474 7
- 2010-11 *At home in the Netherlands* (2010). Mérove Gijsberts, Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0487 7

- 2010-12 *FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd* (2010). Andries van den Broek.
ISBN 978 90 377 0455 6
- 2010-13 *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (2010). Andries van den Broek (red.).
ISBN 978 90 377 0456 3
- 2010-14 *Toekomstverkenning kunstbeoefening* (2010). Andries van den Broek.
ISBN 978 90 377 0491 4
- 2010-15 *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (2010). Saskia Keuzenkamp et al. ISBN 978 90 377 0501 0
- 2010-16 *Publieke dienstverlening in perspectief. scp-memorandum voor de kabinetsformatie 2010* (2010). Evert Pommer en Evelien Eggink (red.). ISBN 978 90 377 0513 3
- 2010-17 *Wellbeing in the Netherlands. The scp life situation index since 1974* (2010). Jeroen Boelhouwer. ISBN 978 90 377 0345 0
- 2010-18 *Minderheden in de mixed-mode? Een inventarisatie van voor- en nadelen van het inzetten van verschillende dataverzamelingsmethoden onder niet-westerse migranten* (2010). R. Feskens, J. Kappelhof, J. Dagevos, I. Stoop. ISBN 978 90 377 0517 1
- 2010-19 *Just different, that's all. Acceptance of homosexuality in the Netherlands* (2010). Saskia Keuzenkamp (ed.) et al. ISBN 978 90 377 0502 7
- 2010-20 *Discriminatiemonitor niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt 2010* (2010). Eline Nievers en Iris Andriessen (red.). ISBN 978 90 377 0438 9
- 2010-21 *Iemand moet het doen. Ervaringen van verzorgers van partners* (2010). Judith van Male, Marion Duimel en Alice de Boer. ISBN 978 90 377 0518 8
- 2010-22 *Uit de armoede werken. Omvang en oorzaken van uitstroom uit armoede* (2010). Stella Hoff. ISBN 978 90 377 0519 5
- 2010-23 *Het werken waard. Het arbeidsaanbod van laagopgeleide vrouwen vanuit een economisch en sociologisch perspectief* (2010). Mariëlle Cloin. ISBN 978 90 377 0514 0
- 2010-24 *Zorgen voor Zorg. Ramingen van de vraag naar personeel in de verpleging en verzorging tot 2030* (2010). Evelien Eggink, Debbie Oudijk en Isolde Woittiez. ISBN 978 90 377 0512 6
- 2010-25 *Alle kanalen staan open. De digitalisering van mediagebruik* (2010). Frank Huysmans en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0521 8
- 2010-26 *Tijd op orde? Een analyse van de tijdsorde vanuit het perspectief van de burger* (2010). Mariëlle Cloin, Marjon Schols en Andries van den Broek, m.m.v. Maria Koutamanis. ISBN 978 90 377 0520 1
- 2010-27 *Maten voor Gemeenten 2010. Een analyse van de prestaties van de lokale overheid* (2010). Bob Kuhry, Jedid-Jah Jonker en Ab van der Torre. ISBN 978 90 377 0522 5
- 2010-28 *Naar Hollands gebruik? Verschillen in gebruik van hulp bij opvoeding, onderwijs en gezondheid tussen autochtonen en migranten* (2010). Angela van den Broek, Ellen Kleijnen en Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0525 6
- 2010-29 *Sport: een leven lang. Rapportage sport 2010* (2010). Annet Tiessen-Raaphorst, Desirée Verbeek, Jos de Haan en Koen Breedveld (red.). ISBN 978 90 377 0504 1
- 2010-30 *Komt tijd, komt raad? Essays over mogelijkheden voor een nieuwe tijdsorde* (2010). Andries van den Broek en Mariëlle Cloin (red.). ISBN 978 90 377 0523 2
- 2010-31 *Definitief advies over het wmo-budget huishoudelijke hulp voor 2011. Van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Uitgebracht aan het bestuurlijk overleg financiële verhoudingen* (2010). Ab van der Torre en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0535 5
- 2010-32 *Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010* (2010). Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

- 2010-33 *Armoedesignalement* (2010). SCP/CBS. ISBN 978 90 377 0458 7
 2010-34 *Wie zijn de cliënten van de langdurige AWBZ-thuiszorg?* Isolde Woittiez.
 ISBN 978 90 377 0541 6

scp-publicaties 2011

- 2011-1 *KLEUR. scp-nieuwjaarsuitgave 2011* (2011). ISBN 978 90 377 0537 9
 2011-2 *Stemming onbestemd. Tweede verdiepingsstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven* (2011). Paul Dekker en Josje den Ridder (red.). ISBN 978 90 377 0528 7
 2011-3 *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (2011). Jaco Dagevos en Edith Dourleijn (red.).
 ISBN 978 90 377 0526 3
 2011-4 *Emancipatiemonitor 2010* (2011). Ans Merens, Marion van den Brakel-Hofmans, Marijke Hartgers en Brigitte Hermans (red.). ISBN 978 90 377 0503 4
 2011-5 *Moelijk werken. Gezondheid en de arbeidsdeelname van migrantenvrouwen* (2011). Myra Keizer en Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0524 9
 2011-6 *Informeel groepen. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie* (2011). E. van den Berg, P. van Houwelingen en J. de Hart (red.). ISBN 978 90 377 0527 0
 2011-7 *Gezinsrapport 2011* (2011). Freek Bucx (red.). ISBN 978 90 377 0538 6
 2011-8 *Hoe cultureel is de digitale generatie? Het internetgebruik voor culturele doeleinden onder schoolgaande tieners* (2011). Marjon Schols, Marion Duimel en Jos de Haan.
 ISBN 978 90 377 0457 0
 2011-10 *Kwetsbare ouderen* (2011). Cretien van Campen (red.). ISBN 978 90 377 0542 3
 2011-12 *Wonen, wijken en interventies. Krachtwijkenbeleid in perspectief* (2011). Karin Wittebrood, Mathieu Permentier, m.m.v. Fenne Pinkster. ISBN 978 90 377 0065 7
 2011-13 *Armoedegrens op basis van de budgetbenadering – revisie 2010* (2011). Arjan Soede.
 ISBN 978 90 377 0551 5
 2011-14 *Werkgevers over de crisis* (2011). Edith Josten. ISBN 978 90 377 0543 0
 2011-15 *Op weg naar een inclusieve arbeidsmarkt. Bijdragen van de sprekers op het symposium 15 oktober 2010, Den Haag* (2011). Gerda Jehoel-Gijsbers (red.).
 ISBN 978 90 377 0546 1
 2011-16 *Eropuit! Nederlanders in hun vrije tijd buitenshuis* (2011). Desirée Verbeek en Jos de Haan.
 ISBN 978 90 377 0547 8
 2011-17 *De opmars van het pgb. De ontwikkeling van het persoonsgebonden budget in nationaal en internationaal perspectief* (2011). K. Sadiraj, D. Oudijk, H. van Kempen, J. Stevens.
 ISBN 978 90 377 0557 7
 2011-19 *Kwetsbare ouderen in de praktijk. Een journalistieke samenvatting* (2011). Malou van Hintum. ISBN 978 90 377 0555 3
 2011-20 *Dimensies van sociale uitsluiting. Naar een verbeterd meetinstrument* (2011). Stella Hoff en Cok Vrooman. ISBN 978 90 377 0532 4
 2011-21 *Chinese Nederlanders. Van horeca naar hogeschool* (2011). Mérove Gijsberts, Willem Huijnk, Ria Vogels (red.). ISBN 978 90 377 0529 4
 2011-22 *Gemengd leren. Etnische diversiteit en leerprestaties* (2011). Lex Herweijer.
 ISBN 978 90 377 0575 1
 2011-27 *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen* (2011). Jaco Dagevos (red.). ISBN 978 90 377 530 0

SCP-essays

- 1 *Voorbeelden en nabebelden* (2005). Joep de Hart. ISBN 90-377-0248-1
- 2 *De stem des volks* (2006). Arjan van Dixhoorn. ISBN 90-377-0265-1
- 3 *De tekentafel neemt de wijk* (2006). Jeanet Kullberg. ISBN 90-377-0261-9
- 4 *Leven zonder drukte* (2006). Tjirk van der Ziel met een naschrift van Anja Steenbekkers en Carola Simon. ISBN 90-377-0262-7
- 5 *Otto Neurath en de maakbaarheid van de betere samenleving* (2007). Ferdinand Mertens. ISBN 978-90-5260-260-8

Overige publicaties

- Hoe het ons verging... Traditionele nieuwjaarsuitgave van het scp* (2010). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0465 5
- Wmo Evaluatie. Vierde tussenrapportage. Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking; twee jaar na de invoering van de Wmo* (2010). A. Marangos, M. Cardol, M. Dijkgraaf, M. de Klerk. ISBN 978 90 377 0470 9
- Op weg met de Wmo. Journalistieke samenvatting door Karolien Bais. Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans. Samenvatting door Karolien Bais* (2010). ISBN 978 90 377 0469 3
- NL Kids online. Risico's en kansen van internetgebruik onder jongeren* (2010). Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0430 3
- Kortdurende thuiszorg in de AWBZ. Een verkenning van omvang, profiel en afbakening* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0471 6
- De publieke opinie over kernenergie* (2010). Paul Dekker, Irene de Goede, Joop van der Pligt. ISBN 978 90 377 0488 4
- Op maat gemaakt? Een evaluatie van enkele responsverbeterende maatregelen onder Nederlanders van niet-westerse afkomst* (2010). J. Kappelhof. ISBN 978 90 377 0495 2
- Oudere tehuishuwelingen. Landelijk overzicht van de leefsituatie van ouderen in instellingen 2008-2009* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0499 0
- Kopers in de knel? Een scenariostudie naar de gevolgen van de crisis voor huiseigenaren met een hypotheek* (2010). Michiel Ras, Ingrid Ooms, Evelien Eggink. ISBN 978 90 377 0498 3
- Gewoon anders. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0502 7
- De aard, de daad en het Woord. Een halve eeuw opinie- en besluitvorming over homoseksualiteit in protestants Nederland, 1959-2009* (2010). David Bos. ISBN 978 90 377 0506 5
- Werkloosheid in goede banen. Bijdragen aan de scp-studiemiddag 2010* (2010). Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0516 4
- Europa's welvaart. De Lissabon Agenda in een breder welvaartspectief en de publieke opinie over de Europese Unie* (2010). Harold Creusen (CPB), Paul Dekker (SCP), Irene de Goede (SCP), Henk Kox (CPB), Peggy Schijns (SCP) en Herman Stolwijk (CPB). ISBN 978 90 377 0492 1
- Maakt de buurt verschil?* (2010). Merové Gijsberts, Miranda Vervoort, Esther Havekes en Jaco-Dagevos. ISBN 978 90 377 0227 9
- Mantelzorg uit de doeken* (2010). Debbie Oudijk, Alica de Boer, Isolde Woittiez, Joost Timmermans, Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0486 0
- Monitoring acceptance of homosexuality in the Netherlands* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0484 6
- Registers over wijken* (2010). Matthieu Permentier en Karin Wittebrood (SCP), Marjolijn Das en Gelske van Daalen (CBS). ISBN 978 90 377 0499 0
- Data voor scenario's en ramingen van de GGZ* (2010). Cretien van Campen. ISBN 978 90 377 0494 5

- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 1* (2010). Paul Dekker, Josje den Ridder en Irene de Goede. ISBN 978 90 377 0490 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 2* (2010). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0507 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 3* (2010). Josje den Ridder, Lonneke van Noije en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0508
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 4* (2010). Josje den Ridder, Paul Dekker en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0531 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 1* (2011). Eefje Steenvoorden, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0549 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 2* (2011). Josje de Ridder, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0564 5